

Undersökning om förutsättningarna för skadeståndsansvar inom idrott

Conny Ludén, 36033
Pro gradu-avhandling i privaträtt
Handledare: Björn Sandvik
Fakulteten för samhällsvetenskaper
och ekonomi
Åbo Akademi
2019

Avhandlingens uppgift var att undersöka ett område som inte har studerats i en så stor omfattning tidigare inom rättlitteraturen i Finland, nämligen idrottsjuridik. Syftet med avhandlingen var att svara på vilken typ av förutsättningar som finns för att skadeståndsansvar ska uppstå för idrottare för skada orsakad på andra idrottare. I det här sammanhanget ägnar avhandlingen stor uppmärksamhet åt både vållandebegreppets innebörd inom skadeståndsrättsliga idrottsfall och samtyckeskonstruktionen som omfattar idrottarna. Avhandlingen undersökte också skadeståndsansvaret för arrangörer av idrottstävlingar och matcher för skada på både idrottarna och åskådarna. Innebörden av den skärpta omsorgsplikten analyserades också med hjälp av rättspraxis och det strikta ansvarets omfattning för idrottsarrangörer utreddes också kort.

Rättslitteratur och rättspraxis från Norden som var relevant för avhandlingens syfte användes flitigt genom hela texten. Majoriteten av rättsfallen kommer från Högsta domstolen i Finland, endast i ett fåtal fall var det nödvändigt att använda lägre instansers domar på grund av liten mängd rättspraxis på området.

Avhandlingen visar att det går en gräns mellan uppsåtliga och ouppsåtliga regelöverträdelser inom skadeståndsrättsliga idrottsfall. Uppsåtliga regelöverträdelser innebär skadeståndsskyldighet i de flesta fall medan idrottare endast undantagsvis blir ersättningsskyldiga för ouppsåtliga regelöverträdelser. Samtyckeskonstruktionen som omfattar alla frivilligt deltagande idrottare är mycket betydelsefull för skadeståndsansvarets uppkomst.

Avhandlingens slutsats angående idrottsarrangörernas skadeståndsansvar är att de omfattas av en sträng ansvarsregel för skada på deltagare och åskådare, mycket lik ansvaret som fastighetsägare har för besökare på fastigheten. Arrangörsansvaret är ett presumtionsansvar med omvänd bevisbörda.

Innehållsförteckning

1. Inledning	1
1.1 Bakgrund	1
1.2 Syfte, frågeställningar och avgränsningar	3
2. Förutsättningar för skadeståndsansvar	3
2.1 Allmänt	3
2.2 Kontraktuellt och utomkontraktuellt ansvar	5
2.3 Ansvarstyperna för det kontraktuella ansvaret	6
2.4 Ansvarstyperna för det utomkontraktuella ansvaret	8
2.4.1 Om uppsåt och vållande	8
2.5 Culpaansvar	12
2.5.1 Culpabedomning	13
2.5.2 Orsakssamband	15
2.5.3 Grunder som utesluter ansvar	18
2.6 Strikt ansvar	19
2.7 Skärpt omsorgsplikt	22
3. Förutsättningar för skadeståndsansvar inom idrott	25
3.1 Idrottarnas skadeståndsansvar inom lagsporter	25
3.1.1 Spelreglernas betydelse	26
3.1.2 Insikt om spelreglerna och deras bindande verkan	35
3.1.3 Samtycke som ansvarsbefriande grund	36
3.1.4 Förmildrande omständigheter som föregår den skadevållande handlingen	42
3.1.5 Social adekvans	44
3.2 Allmänt om idrottsarrangörernas skadeståndsansvar	47
3.2.1 Förutsättningar för arrangörens skadeståndsansvar för skada på deltagare	49
3.2.2 Förutsättningar för arrangörens skadeståndsansvar för skada på åskådare	63
3.2.3 Åskådarnas samtycke till risken för skada	69
3.2.4 Strikt ansvar som grund för skadeståndsansvar inom idrott	76
4. Sammanfattande diskussion	79
4.1. Skadeståndsansvar för idrottare	79
4.2 Idrottsarrangörernas skadeståndsansvar	81
4.3 Avslutande kommentarer	83

Källförteckning	i
Rättsfall	ii

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Idrotten som område har växt oerhört mycket de senaste decennierna. Dess inflytande på dagens samhälle framträder på allt fler olika sätt. Organisationer inom idrott har ekonomiskt blivit stora aktörer och beslut som tas av dem berör ett stort antal människor. Ju fler människor som av olika anledningar kommer i kontakt med idrott, desto flera situationer uppstår där juridikens principer och idrottens bestämmelser möts.

Nu mer än någonsin kan det bildas problem med gränsdragningen huruvida idrotternas ofta mycket bestämda spelregler ska tillämpas eller om juridikens principer ska användas för att göra en rättslig bedömning i situationer som uppstår inom idrottens gränser. För jurister och andra som är insatta inom juridiken så är svaret givetvis enkelt. Finlands lagar ska alltid ha företräde över andra reglementen som ibland finns för att styra aktiviteter.

Det som intresserar jurister är istället hur stor betydelse idrottens regler ska ha då man gör en rättslig bedömning över vad som är ett acceptabelt beteende inom idrott. Även om idrottens bestämmelser inte har skapats för att vara normerande har de ändå visats ha betydelse i domstolarna, eftersom utövarna och parterna i fallet till hög grad ska följa dem.

Det finns delade åsikter runt om i världen huruvida idrott utgör ett skilt juridiskt område eller ej. Länder som USA och Tyskland har varit föregångare då det gäller forskning i idrottsjuridik.¹ I Norden har Finland att lära sig från grannlandet i väst.

Att välja att undersöka hur skadeståndsansvar uppstår för idrottare och arrangörer av idrottstävlingar var på grund av eget intresse och luckan i forskningen ett tämligen lätt val. Ämnet har endast undersökts enstaka gånger i kortare verk i Finland.² I Sverige finns det

¹ Halila – Hemmo 1996, s. 287

² Bland annat Samuli Mikkonen i Urheiluväkiäly ja vahingonkorvaus (2001) samt kort i Halila och Norros Urheiluoikeus (2017)

framstående litteratur på området av bland annat Bertil Bengtsson, Anders Agell och Johan Lindholm.³ I Finland finns det definitivt rum för mera forskning på området.

I kapitel 2 behandlar avhandlingen förutsättningar för skadeståndsansvarets uppkomst i ren allmänhet. Ansvarstyperna som är relevanta för avhandlingens syfte kommer att presenteras och innebörden av dem kommer att behandlas med hjälp av exempel i litteratur och praxis. Både vad som gör att ansvar uppkommer i olika situationer och grunder som utesluter ansvar kommer att presenteras.

Kapitel 3 behandlar idrottarnas skadeståndsansvar med speciellt fokus på lagsporter. Anledningen till att fokus läggs på lagsporter är helt enkelt att majoriteten av rättsfall från HD som behandlar skadeståndsrätt kommer just från situationer inom lagsporter. Inledningsvis analyseras det med hjälp av praxis spelreglernas betydelse i en rättslig vållandebedömning. Vad vållandebegreppet har fått för innebörd i idrottsliga rättsfall undersöks också. Följande kommer fokus i det här kapitlet vara på samtycke från skadelidande som ansvarsbefriande grund. När är det skäligt att den skadevällande idrottaren undviker skadestånd och vad ska idrottare skäligen förvänta sig för risker då de deltar i en sport på hög nivå är frågor som kommer upp.

I andra delen av kapitel 3 behandlas idrottsarrangörernas skadeståndsansvar. Vilken sorts ansvarstyp är grunden för den stränga ansvarsregeln som arrangörernas har och vad bidrar till ansvarsregeln. Ansvarer delas här upp i ansvar för skada på deltagare och ansvar för skada på åskådare. Med hjälp av litteratur och rättsfall undersöks det också om arrangörsansvaret förändras beroende på om skadan uppstår i en kontraktuell eller utomkontraktuell situation. Till följande analyseras det med hjälp av praxis om åskådare kan anses omfattas av samtyckeskonstruktionen och om åskådarna tar ett frivilligt medvetet risktagande då de går på matcher. Det strikta ansvarets plats inom idrotten tas också upp kort i slutet av kapitlet.

Avhandlingen avslutas med en sammanfattande diskussion över de viktigaste förutsättningarna för att skadeståndsansvar ska kunna uppstå för idrottare och arrangörer. Ett par avslutande kommentarer om undersökningens slutsatser avrundar avhandlingen.

³ Skadestånd vid sport, lek och sällskapsliv (1964), Samtycke och risktagande (1962) samt Idrottsjuridik (2014)

1.2 Syfte, frågeställningar och avgränsningar

Syftet med avhandlingen är främst att undersöka förutsättningarna för att skadeståndsansvar ska uppstå för idrottare för skada på andra deltagare. Avhandlingen undersöker också förutsättningarna för att idrottsarrangörer ska bli skadeståndsansvariga för skada på idrottarna och på åskådare. Det analyseras hur omfattande dessa ansvar är och hur ansvaren påverkas av att det gäller skador från idrottssituationer. Vilka principer och omständigheter som har stor betydelse i en vållandebedömning inom rättsfall för idrottsskador analyseras också.

För att inte avhandlingen skulle bli alltför omfattande gjordes ganska grova avgränsningar i ämnet. Avhandlingen begränsades till att i huvudsak behandla personskador. Ett par undantag var emellertid tvungna att göras på grund av den lilla mängden rättspraxis som behandlade strikt ansvar på området. Försäkringar och deras inverkan på ansvarsregeln uteslöts också så att inte avhandlingen skulle bli alltför bred. Detsamma gällde frågan om ansvarskretsen för arrangörer. Jag anser att avhandlingen skulle blivit allt för omfattande om det skulle ha tagits med.

Några domar från lägre instanser, främst hovrättsdomar från Sverige, togs med i avhandlingen eftersom det i ett par fall fanns allt för mager praxis på området. Jag erkänner att man sedvanligt inte kan lägga allt för högt rättskällevärde på hovrättsdomar men i ett område som detta, där det inte finns en stor mängd praxis, anser jag det skäligt att använda rättsfall från lägre instanser. Det är väsentligt för att få en bättre bild av vilka principer och omständigheter som är betydelsefulla i en skadeståndsrättslig bedömning i domstol. Majoriteten av rättsfallen togs från Högsta Domstolen i Finland och alla rättsfall kom från Norden.

2. Förutsättningar för skadeståndsansvar

2.1 Allmänt

Ursprunget till skadeståndsrätten finner man i den romerska rättens lex aquilia som tillämpades på alla person- och sakskador som förorsakades genom uppsåt eller oaktsamhet.⁴ På medeltiden

⁴ Hellner – Radetzki 2006, s. 32

skiljde sig inte straff- och skadeståndsrätten från varandra nämnvärt, men redan på 1200- och 1300-talet började man se grunderna till vad vi idag kallar skadeståndsrätten i och med man började utdela böter för skador.

Man har redan från begynnelsen försökt reglera ansvaret för följderna av den skadeorsakande handlingen från den skadelidande till den skadevållande. Skadeståndsrätten har primärt tre verkan eller funktioner, varav två av dessa kommer att behandlas i avhandlingen.⁵ Den första verkan är preventiv, som ska förebygga skador på förhand genom att fungera som ett system av accepterade beteendenormer för en individ och för allmänheten. Den andra verkan är reparativ, eller gottgörande, genom att den som orsakar en skada också är skyldig att ersätta skadorna som uppstod från den skadevållande handlingen, så att den skadelidande försätts i samma ekonomiska ställning som han befann sig i före skadan. Det här heter principen om full ersättning.⁶

Utgångspunkten för skadeståndsrätten är alltså att den eller de som har orsakat en skada ska ersätta skadan till fullt belopp. Skadeståndsansvar uppstår på olika grunder beroende på vilken ansvarstyp som är tillämplig för situationen. Det finns dock några förutsättningar som kan fastställas att gälla oberoende vad skadevållaren insett eller borde ha insett i fallet och utan att man tar i beaktande skadevållarens subjektiva egenskaper. Hellner benämner dessa som objektiva förutsättningar.⁷

Till de objektiva förutsättningar hör först och främst att skadan som har uppstått är av den typen att den är ersättningsgill. Även om skadetyper som är ersättningsgill varierar, beroende på ansvarstypen, måste det alltid finnas en skadelidande med en skada eller förlust som ska ersättas. Skadan måste dessutom drabba någon annan än den skadevållande själv.⁸ En tredje förutsättning är att en lag, norm, plikt eller likartad bestämmelse har överträtts eller brutits mot. Det här kan åsamkas antingen genom ett aktivt handlande eller på grund av en underlåtenhet att handla.

⁵ En del författare går djupare in på pulverisering som en tredje funktion eller verkan men det behandlas inte närmare i den här texten. Se t.ex. Hellner – Radetzki 2008, s. 42, 46.

⁶ Ståhlberg – Karhu 2014, s. 4f.

⁷ Hellner – Radetzki 2006, s. 107

⁸ "... förorsakar annan skada..." från Skadeståndslagen 1974/412, 2 kap § 1. Samma gäller för trafikförsäkringar då skadevållande genom att skada sin egen bil eller egendom inte får det ersatt från sin egen trafikförsäkring.

2.2 Kontraktuellt och utomkontraktuellt ansvar

Traditionellt delas skadeståndsrätten in i två delar, nämligen ett kontraktuellt baserat ansvar och ett utomkontraktuellt ansvar. Den här indelningen finner man bland annat i Skadeståndslagen 1:1 (1974/412), i fortsättningen förkortat till SkL, där det stadgas om SkL:s tillämpningsområde att den endast gäller på så kallat utomkontraktuellt ansvar. Inte på avtal baserat eller i annan lag stadgat skadeståndsansvar. Det betyder alltså att den är dispositiv.

Det har varit mycket diskussion i rättslitteraturen om orsakerna till att det är indelat på det här sättet. Förr var indelningen mellan kontraktuellt och utomkontraktuellt ansvar mera klar och tydlig. Gränsen har numera blivit tämligen suddig.⁹ Det här beror på ett flertal faktorer. Själva avtalsbegreppet har expanderat och det här betyder att avtalen i sig har blivit mycket mera komplexa. Det här har gjort att det inte endast är de traditionella tvåparts avtal som går under det kontraktuella ansvaret utan ansvarsförhållanden har utvidgats i både form och utseende. Det kontraktuella ansvaret kan till exempel gälla situationer då ett avtal inte explicit har ingåtts, men på grund av förhållandet mellan parterna och omständigheterna runt förhållandet så kan man ändå anse att ett avtal har uppstått. Exempelvis vid tillställningar där publik inte har behövt betala för att delta i evenemanget eller tillställningen. Även om ett avtal i sig inte har ingåtts mellan publiken och arrangören har arrangören ett ansvar gentemot dem att värna om deras säkerhet.¹⁰

Både det strikta ansvaret och området för skärpt omsorgsplikt har bidragit till problematiken kring indelningen mellan kontraktuellt- och utomkontraktuelltansvar eftersom ansvaren fungerar på mycket likartade sätt oberoende om skadelidande är i ett avtalsförhållande eller ej. Problematiken kommer också fram i rättspraxis.¹¹

Eftersom skadeståndsrättens bägge delar ska vara tillämpliga på många olika situationer och förhållanden i samhället behövs det också flera olika ansvarstyper. Det här ser man speciellt i den omfattande mängd lagstiftning som gäller de olika avtalstyperna och att det finns en separat

⁹ Se t.ex. Ståhlberg – Karhu 2014, s. 36ff och Hemmo 2005, s. 3ff, Saxén 1974, s. 1

¹⁰ Mera om detta i kapitel 4

¹¹ HD 1992:165: Fråga om skadeståndsansvar vid uppdrag samt ansvar för biförpliktelse. I det här fallet kom tillämpning av skadeståndslagen också upp även fast det ansågs vara en viss typ av avtalsförhållande. Liknande situation behandlades i HD 1992:166

bestämmelse för skadeståndsansvaret i t.ex. köplagen kap. 10.¹² Dessutom har domstolarna också använt skadeståndslagen analogt vid fall som gäller avtalsförhållande, t.ex. i HD 1991:42¹³.

2.3 Ansvarstyperna för det kontraktuella ansvaret

Inom det kontraktuella ansvaret finns det följande ansvarstyper: presumtionsansvar, även kallat exculpationsansvar, kontrollansvar, principalansvar och produktansvar samt garantiansvar. De tre första kommer att behandlas kort nedan eftersom de har relevans för avhandlingens syfte som är att behandla och analysera skadeståndsansvarets uppkomst inom idrott.

Huvudregeln för presumtionsansvaret är att vållande av skada presumeras, eller förutsätts, endast på grund av att en felaktig prestation finns i samband med avtalet. Det finns också en s.k. omvänd bevisbörda i presumtionsansvaret. Den omvända bevisbördan innebär att den skadelidande enbart behöver visa att han har skadats av felet, alltså att det finns orsakssamband mellan skadan och felet. Inte att något vållande i klassisk mening har funnits hos den andra parten. Bördan att visa att vållande inte finns hos honom ligger med andra ord på den som presumeras vara vållande eller inte har uppfyllt förpliktelseerna. Gäldenären i avtalet måste visa (exculpera) att han själv har uppfört sig aktsamt då han har genomfört förpliktelseerna.¹⁴ Den omvända bevisbördan finns inte endast vid kontraktansvar utan även vid utomkontraktuellt ansvar, speciellt vid området för skärpt omsorgsplikt.¹⁵

Ett kontrollansvar är aktuellt vid köp av varor. Det är på många sätt ganska likartat med ett presumtionsansvar. Bevisbördan är i kontrollansvaret också omvänd men till skillnad från presumtionsansvaret är det inte själva aktsamheten, eller frånvaron av vårdslöshet vid genomförandet av förpliktelseerna som ska bevisas. Vid fel ska skadevållande visa att orsaken till skadan eller felet i avtalet beror på en omständighet som han inte har kunnat påverka. Han ska med andra ord visa att det är en omständighet som inte är inom hans kontrollsfär. Vid indirekta

¹² Se t.ex. Halila – Hemmo 1996 för genomgång av de olika avtalstyperna.

¹³ Fallet behandlar skada pga att förpliktelser inte hade uppfyllts av en bank såsom hade avtalats mellan banken och skadelidande.

¹⁴ Se HD 1999:80: Där ett revisionsföretag inte hade visat att de inte var vållande till skadan i avtalet.

¹⁵ Ståhlberg – Karhu 2014, s. 39.

skador gäller principen om presumerad eller styrkt vållande. Ansvar oberoende av vållande gäller i huvudsak vid direkta skador.¹⁶

Principalansvaret innebär att arbetsgivaren har ett ansvar för skador som hans arbetstagare orsakat. Därmed avviker principalansvaret från huvudregeln i skadeståndsrätten om att var och en ska ersätta den skada som de själva har orsakat. Det här kan innebära ansvar för en juridisk person då någon inom organisationen har varit vållande till en skada eller för en fysisk person som har haft skyldighet att övervaka och bestämma över arbetstagarnas arbete. Det är uppbyggt så att den som får vinsten och dessutom bestämmer hur arbetet ska utföras också ska ha ansvaret om något går fel. Ett exempel från ett idrottsrättsfall där principalansvaret tillämpades är HD 1982 II 107. Fallet gäller en backhoppningsträning och det analyseras närmare senare i avhandlingen.¹⁷ Rättspraxis utanför idrottens område som behandlar principalansvaret finns det rikligt av.¹⁸

Ståhlberg och Karhu tar upp tre rekvisit som ska uppfyllas för att skadeståndsansvar ska uppkomma för en arbetsgivare.¹⁹ Det ska alltså föreligga ett rättsförhållande mellan principalen (arbetsgivaren) och skadevållaren (arbetstagaren), skadan ska ha orsakats i arbetet och skadevållaren ska ha orsakat skadan genom fel och försummelse.

Dessa rekvisit gäller både en arbetstagare i traditionell mening och övriga som kan jämföras med en arbetstagare, t.ex. en småföretagare. Principalen är här ansvarig för t.ex. en självständig företagare som fått ett uppdrag och som med beaktande av arbetets art, karaktär och övriga förhållanden kan jämföras med en arbetstagare. Om omständigheterna mellan uppdragstagaren och principalen på något sätt förändras så att han inte kan "jämföras med en arbetstagare" svarar inte arbetsgivaren för honom längre.²⁰ Det här togs upp i bland annat HD 2004:53 där företagare inte jämfördes med en traditionell arbetstagare på basis av att företagaren hade ett flertal utomstående arbetstagare själv, en relativt stor omsättning ekonomiskt och många egna maskiner.

¹⁶ Hemmo 2005, s. 301 och Virtanen, 2011, s. 272f

¹⁷ Det behandlas i kapitel 3.2.1

¹⁸ HD 1958 II 21: Arbetsgivaren ansvarig för skada som gårdskarll hade orsakat. HD 1969 II 34: Principal ansvarig för kranförarens fel.

¹⁹ Ståhlberg – Karhu 2014, s. 201

²⁰ Ibid, s. 204

Skadan bör dessutom ha vållats i arbetet för att arbetsgivaren ska stå för skadan. Tolkningen över vad som innebär att skada ”ska ha skett i arbete” har inneburit en del problematik i praktiken. Saxén beskriver det som att det skadebringande beteendet bör ha samband med arbetet eller i vart fall bör ha skett i anknytning till arbetet.²¹ Både verksamhetens art och arbetstagarens uppgifter måste naturligtvis beaktas då lagstiftningen ska tillämpas.

2.4 Ansvarstyperna för det utomkontraktuella ansvaret

2.4.1 Om uppsåt och vållande

Huvudregeln för skadeståndsansvarets uppkomst finner man i SkL 2:1 som stadgar att skadeståndsansvar tillkommer den som ”uppsåtligen eller av vållande förorsakar annan skada ...” och den här principen gäller såvida inte annat bestäms i SkL eller i annan lag.

Uppsåtsbegreppets innebörd bestäms i Strafflagen (39/1889) 3:6 som stadgar att uppsåt föreligger om gärningsmannen ansett att orsaka det som har hänt eller följden ansetts vara säker eller överliggande sannolik med tanke på omständigheterna. Med andra ord räcker det att skadevållaren inser eller borde inse att följden med övervägande sannolikhet kommer att ske från hans handlande, för att han ska anses ha orsakat skadan uppsåtligen. Det här kallas sannolikhetsuppsåt.²² Från rättspraxis HD 1992:92 ser man uppsåtsbegreppets innebörd.

A hade uppsåtligen framfört en personbil med hög hastighet ca 800 m på körfältet för den mötande trafiken. Härvid hade han kolliderat med B:s mötande bil. B avled på grund av sina skador. Då A måste ha insett att han, genom att framföra sin bil på detta sätt, skulle med stor sannolikhet kollidera med ett mötande fordon och de mötande med största sannolikhet skulle omkomma ansågs A uppsåtligen ha dödat B.

Även om A i ovanstående fall inte haft som uppsåt att förorsaka B:s död så borde A ha insett att det är en mycket stor sannolikhet att en olycka inträffar eftersom att han kör väldigt vårdslöst samt att skadorna i såna fall blir mycket omfattande. Det är alltså ofta fråga om en likgiltighet

²¹ Saxén 1974, s. 183f

²² Jareborg 1969, s. 46ff

från skadevållaren över konsekvenserna av hans riskabla handlande och inte alltid fråga om ett handlande där han uppsåtligt försökt förorsaka följderna.

Hahto beskriver det som att uppsåt kriteriet uppfylls om gärningsmannen vid handlandets ögonblick inser eller borde insett att skadan uppstår i majoriteten av fallen som en konsekvens av hans handlande.²³ Det kan med andra ord också anses som uppsåt även om gärningsmannen inte menat att följderna som uppstod skulle uppstå, så länge själva handlingen är uppsåtlig. Frågan om uppsåt i skadeståndsrätten får dock närmast betydelse då det görs en bedömning om skadeståndsansvaret ska jämkas och hur det slutligen ska fördelas.²⁴

Vållande, eller culpabegreppet, har en central roll i skadeståndsrätten. Culparegeln bestämmer att vållande förutsätts av den som orsakar skadan för att skadeståndsansvar ska uppkomma inom utomkontraktuella situationer.²⁵ Eftersom termen vållande används i SkL 2:1 kommer *vållande* och *culpa* användas som synonyma för begreppen vårdslöshet och oaktsamhet i avhandlingen. Vållandet brukar delas upp i grader såsom *grovt vållande*, *vållande* och *lindrigt vållande* samt *olycksfall* eller *våda*. Skada som har orsakats av våda eller olycksfall utgör ingen grund för skadeståndsansvarets uppkomst, förutom vid strikt ansvar.²⁶

Culpans innebörd har fått många förklaringar och mycket varierande tolkningar i rättslitteraturen genom åren, men de flesta författare håller med om att det är ett sorts krav om aktsamhet och en beteendenorm hur en skälig person ska förhålla sig i en viss situation. Saxén förklarar att vållande föreligger om den som är ansvarig för skadan borde ha förhållit sig på ett annorlunda sätt än vad han har gjort.²⁷ Det här är en beskrivning som lämnar mycket öppet för tolkning. Det är många faktorer som man behöver beakta när en bedömning om ett handlande har varit culpöst ska göras, så en helt klar definition är i många fall svår att fastställa. En vag definition av ett begrepp är acceptabelt då det ska tillämpas på ett brett område. Det utomkontraktuella skadeståndsansvaret ska omfatta en stor mängd scenarion. Tolkningar blir per automatik relativt vaga för att kunna vara tillämpliga på många olika situationer.

²³ Hahto 2008, s. 104

²⁴ Ståhlberg – Karhu 2014, s. 77

²⁵ Undantaget är det strikta ansvaret som presenteras i kapitel 2.6

²⁶ Ståhlberg – Karhu 2014, s. 104 och Hemmo 2005, s. 24

²⁷ Saxén 1974, s. 8

Här kan nämnas HD 1997:73 där man kan se vikten av en säkerhetsföreskrift vid culpabedömningen:

C hade deltagit i en grottdykning som arrangerades av en dykarförening i samband med ett dykläger. C hade tappat orienteringen i grottan och drunknat. Under dykningen hade man förfarit i strid med de av Finska Sportdykarförbundet r.f:s utfärdade säkerhetsbestämmelser och den praxis som gäller vid dykning av grottor. C hade inte förut dykt i grotta och saknade erfarenheten som krävs. C hade på grund av detta genom egen vårdslöshet vållat sin egen död.

I det här fallet är det många faktorer som bör beaktas då man ska ta ställning till om både C:s egna handlande hade vållat till hans död men också om dykledaren hade medverkat genom oaktsamhet. Här läggs speciellt vikt vid att C hade brutit mot en uppföranderegeln och mot bestämmelserna som finns till för dykarnas egna säkerhet. C hade dessutom deltagit i dykningen fast han inte var tillräckligt erfaren för en grottdykning. C borde själv ha insett detta och eftersom han ändå deltog innebär det ett medvetet risktagande. HD ansåg därför att han genom sin egen vårdslöshet vållat sin död medan dykledaren inte ansågs ansvarig.

Hemmo beskriver culpa som ett klandervärt beteende som har stridigt mot en norm som skyddar någon annan eller annans intresse. Hemmo tar främst upp två begrepp som är viktiga vid en bedömning om culpöst beteende, nämligen *rättsstridighet* och *risktagning*.²⁸ Både Saxén och Hemmo tar upp den grundläggande principen om den skäliga familjefadern ("bonus pater familias") som ett slags kriterie eller riktlinje för hur en person bör bete sig i en viss situation. Den ansvarige borde ha handlat som en förständig man skulle ha handlat, om den förständige mannen hade handlat förständigt.²⁹

Hemmo tar även upp omständigheter om vad för sorts risktagande skadevällaren har tagit då han handlat och om det är ett skäligt risktagande med tanke på sannolikheten att en skada uppstår, storleken av den potentiella skadan samt verksamhetens/handlingens nytta.³⁰ Alla dessa faktorer ska beaktas då en bedömning om vållande görs i en s.k. culpabedömning. Bland annat verksamhetens nytta och om det är för samhällets bästa att godkänna och till och med främja

²⁸ Hemmo 2005, s. 26

²⁹ Saxén 1974, s. 8 och Hemmo 2005, 30

³⁰ Ibid, s. 25

verksamheten är också avvägningar som görs i en vållandebedömning. Det här är framförallt aktuellt vid skadeståndsansvar för idrottsutövare.

Då man gör en sådan intresseavvägning för riskerna av handlingen i jämförelse till nyttan från handlingen brukar man ofta hänvisa tillbaka till den s.k. Learned Hand-formeln som kommer från den amerikanska domaren Learned Hand:s yttrande i en besvärdomstol.³¹ Enligt formeln är beteendet culpöst om kostnaderna för att undvika eller förhindra skadan är lägre än sannolikheten att skadan uppstår och lägre än den förväntade inkomsten.³²

Ett relevant rättsfall att behandla kort med ovanstående i åtanke är HD 1989:129:

Belysningen på en travbana hade slocknat under en travtävling med följderna att hästar hade kolliderat med varandra i mörkret och skadats. Travbanan hade inget reservbelysningssystem. Eftersom arrangören inte hade vidtagit sådana säkerhetsåtgärder som hade ankommit på honom dömdes han att utge skadestånd för skadorna på hästarna. Omröstning.

Arrangören hade varit medveten, eller i vart fall borde ha varit medveten, om att travbanans belysning har en tendens att slockna och att det tar en lång tid att få igång belysningen igen. Eftersom det är helt mörkt utan belysning vid den tiden på dygnet under den årstiden som olyckan inträffade, ansågs arrangören ha försummat sina förpliktelser gentemot deltagarna.

Domstolen bedömde också med en liknande kostnadsjämförelse som learned hand-formeln att ett reservbelysningssystem inte var en oskäligen kostnad för arrangören med tanke på inkomsterna som de skulle tjäna från evenemanget samt den ökade risken för skada på grund av bristerna i belysningen. En sådan här kostnadsjämförelse är nyttig att använda sig av vid skador där skadevällaren får en ekonomisk nytta från verksamheten som har orsakat skadan.

³¹ 159 F.2d 169 (2nd Cir. 1947) United States v. Carrol Towin Co. Det är en matematisk formel som har en grund i ekonomin.

³² Hemmo 2005, s. 31

2.5 Culpaansvar

Som nämndes ovan är culpaansvaret en av de två ansvarstyperna i det utomkontraktuella ansvaret. Culpaansvaret omfattar skador som har orsakats genom uppsåt, vårdslöshet eller oaktsamhet³³ där skadelidande typiskt är utomstående i förhållande till skadevällaren.³⁴ Således blir man allmänt inte skadeståndsansvarig för skador som bara uppkommit på grund av olycksfall eller våda.³⁵

Huvudregeln vid utomkontraktuellt ansvar är att det förutsätts en handling för att skadeståndsansvar ska uppkomma, alltså ett direkt ingripande i ett händelseförlopp, exempelvis den som kör med bil eller hanterar elektricitet måste beakta risken att en skada kan uppstå. Undantagen till huvudregeln är dock många. Passivitet, eller en underlåtenhet att agera, kan däremot också medföra ansvar vid ett stort antal situationer.³⁶

En person blir alltså generellt inte ersättningsskyldig för att han underlåter rätta till något som någon annan har gjort. Som exempel kan nämnas om en person finner en telefon som med väldigt stor sannolikhet blir stulen om han inte tar den i behåll för att lämna in den till polisen eller om han underlåter att stänga en grind som någon annan har öppnat. Saxén beskriver det som att underlåtenhet av A leder i allmänhet bara till ansvar då underlåtenheten är utan samband med en handling av A.³⁷

Även till den här principen finns det emellertid flera undantagsfall. Det förekommer ett flertal bestämmelser³⁸ och rättsfall³⁹ där en underlåtenhet att agera har ansetts vara culpöst och inneburit skadeståndsansvar för skadevällaren. Dessutom finns det s.k. ren underlåtenhet där man har en

³³ Begrepp som oskicklighet, oförsiktighet, underlåtenhet eller fel begränsas heller inte från culpans omfattning.

³⁴ Hemmo 2005, s. 23f och Ståhlberg – Karhu 2013, s. 73

³⁵ Kan jämföras med SL 3:7,3 som bestämmer att "För en gärning som snarare grundar sig på olyckshändelse än på oaktsamhet bestraffas gärningsmannen inte"

³⁶ Hellner 2006, s. 111

³⁷ Saxén 1974, s. 42. Se t.ex. HD 1950 II 120 där A orsakat en skada genom en aktiv handling (kört fast i telefonledning med bilen) och underlåtit att vidta åtgärder (skydda ledningen från ytterligare skaderisk) med påföljd att telefonledningen senare körts sönder.

³⁸ Bl.a. Vägtrafiklag 729/2018 7 § Biståndsskyldighet "skyldig att stanna och bistå ... de skadade efter sin förmåga" och Räddningslag 379/2011 3 § Allmän handlingsskyldighet "är skyldig utan dröjsmål ... vidta räddningsåtgärder.

³⁹ T.ex. HD 1992:41 Bil kört av vägen och skadats delvis på grund av djupa och isiga spår i vägen. Vägverket hade enligt 11 § och 12 § i lagen om allmänna vägar en skyldighet att hålla vägen i tillfredställande skick. Skadan ansågs ha uppstått delvis p.g.a. väghållarens försummelse.

juridisk skyldighet att ta hand om en annan person så att han inte skadas själv eller skadar någon annan. Det här är aktuellt särskilt för personer i verklig livsfara⁴⁰ eller för personer som inte kan ta hand om dem själva, exempelvis passivitet hos en vårdnashavare som har haft tillsynsansvar över ett barn eller kamraters ansvar över en berusad väns hälsa har bedömts strängt i HD.⁴¹

Det finns flera förutsättningar som måste tillfredställas rent allmänt för att skadevållaren ska bli ersättningsskyldig för skadan. Culparegeln om att skadan måste ha orsakats genom uppsåt eller vårdslöshet är förstås den främsta. Det förutsätts också ett orsakssamband mellan handlandet och skadan samt att sambandet är adekvat. Den uppkomna skadan eller förlusten ska också vara ersättningsgill och att det inte finns särskilda omständigheter som befriar från ansvar.⁴²

2.5.1 Culpabedömning

En utredning om hur skadan har uppstått och om någon är vållande till den görs genom en culpabedömning. Det finns inte en uttömmande lista över kriterier eller faktorer som måste tas i beaktande i en culpabedömning, men riktlinjer över vilka avvägningar som görs i olika situationer hittas i rättslitteraturen och i lagboken. För att kunna bedöma vad som är ett vårdslöst eller oaktsamt beteende måste det ändå finnas en standard som står för ett omsorgsfullt, godtagbart eller aktsamt beteende. Det ovannämnda bonus pater familias-kravet är ett exempel som användes främst förut.⁴³ Man kan beskriva standarden som ett beteende som är vedertagen bland förståndigt folk i allmänhet.

Vad ett omsorgsfullt beteende innebär grundas nuförtiden främst på bestämmelser i lagar, diverse säkerhetsföreskrifter och andra allmänt godkända regler.⁴⁴ Om personen i fråga har brutit mot en bestämmelse eller föreskrift och sedan orsakar skada mot annan, så föreligger det culpa i

⁴⁰ Strafflagen 21:15 "Den som vet att någon befinner sig i livsfara...försummande av räddningsåtgärd leder till böter eller fängelse."

⁴¹ Se t.ex. NJA 1954 s. 450 (om förälders tillsynsansvar där en femårig flicka skadade jämnårig lekkamrat med nagelsax) eller HD 1956 II 61 (kompis A hade lämnat sin berusade vän B med skallskada ute i drivan vilket ledde till B:s död, A dömdes till dödsvållande).

⁴² Alla förutsättningar förutom principen om ersättningsgill skada kommer att gås igenom i avhandlingen nedan.

⁴³ Man skall agera som den omsorgsfulle familjefadern normalt skulle agerat.

⁴⁴ Se Vägtrafiklagen vilket har flera föreskrifter om hur man bör bete sig i trafiken t.ex. 3:27 och 3:28 vilka stadgar om ett fordons kör sätt och väjningsplikt.

största allmänhet, eller i alla fall en presumtion över att tillräcklig omsorg inte har iakttagits av honom.⁴⁵

För att man ska kunna bedöma om någon har orsakat skadan genom sitt vållande måste det också utredas under vilka omständigheter skadan har uppkommit. Även fast någon har orsakat en skada innebär det inte per automatik att han enligt rätten är juridiskt ansvarig för skadan som har uppstått.

En förutsättning för vållande är att personen har insett skaderisken till följd av sitt handlande men ändå utfört handlingen. Det är förstas svårt att bevisa vad en person de facto insett om skaderisken och hans handlande, därför räcker det vanligtvis att visa att skadevållaren borde ha insett skaderisken. Man brukar formulera det som att om en person i samma situation hade insett att handlandet utsätter personer för fara bör han handlat på ett annat sätt.⁴⁶

I HD 1969 II 34 ålades en lyftkransförare A att ersätta en skada som följde av att lyftkranen han använde välte. HD motiverade det med att A borde ha vetat och insett han borde ha använt stödfötterna i situationen men eftersom han inte gjorde det hade han handlat oaktsamt.

I bedömningen tog HD dessutom hänsyn till lyftkransförarens erfarenhet och förväntade kunskap om verksamheten som yrkesman på området. Subjektiva omständigheter som skadevållarens utbildning, ålder och kunskap om den skadevållande handlingen eller verksamheten är oundvikligt en del av bedömningen. Det sätts vanligtvis en högre aktsamhetsstandard på fackmän i området. Det är värt att komma ihåg att culpabedömningen inte är någon sorts etisk utredning som fördömer skadevållaren även om han anses vara ersättningsskyldig. Culpabedömningen är på det viset en objektiv måttstock; har skadevållaren genom vållande orsakat skadan är han också ersättningsskyldig. Skadan kan då också ha orsakats genom trötthet, glömska eller upphetsning vilket också går under vållandebegreppet.

Här kan man samtidigt se på vållanderegeln från Principles of European Tort Law (PETL)⁴⁷:

The required standard of conduct is that of the reasonable person in the circumstances, and depends, in particular, on the nature and value of the protected interest involved, the dangerousness of

⁴⁵ Saxén 1974, s. 15, Karhu – Ståhlberg 2014, s. 78

⁴⁶ Ståhlberg – Karhu 2014, s. 96

⁴⁷ TITLE III, Chapter 4 art. 4:102.

the activity, the expertise to be expected of a person carrying it on, the foreseeability of the damage, the relationship of proximity or special reliance between those involved as well as the availability and the costs of precautionary or alternative method.

Det här ger en väldigt bra översikt över många faktorer som ofta tas i beaktande vid en culpabedömning, nämligen bland annat det förväntade beteendet av en skälig person, en yrkesmans ökade aktsamhetsstandard, en handlings farlighet med tanke på skaderisken och den förväntade storleken på skadan i jämförelse med nyttan från handlingen.

2.5.2 Orsakssamband

För att skadeståndsansvar ska uppkomma finns det ytterligare en förutsättning vilket är ett krav på ett orsakssamband, en kausalitet, mellan handlingen och skadan. En person bör givetvis inte bli ansvarig för en skada som inte alls har ett samband med hans handlande. För att utreda orsakssambandet mellan skadan och handlingen brukar det göras ett tankeexperiment om handlingens nödvändighet till skadans uppkomst.

Kravet på orsakssamband är alltså uppfyllt om A:s handling eller beteende är en nödvändig betingelse, ett *conditio sine qua non*, för skadans uppkomst; om A hade betett sig annorlunda hade skadan inte uppstått. Det är en jämförelse mellan det faktiska händelseförloppet och ett hypotetiskt händelseförlopp där A:s handling aldrig inträffar.⁴⁸ Det här tankesättet är inte utan sina problem. Det kan vara särskilt svårt i vissa situationer att försöka utröna hur hela händelseförloppet hade gått till utan A:s påverkan. A:s beteende kan t.ex. ha påverkats av C:s beteende och C:s beteende av D osv.

Hur långt man bör gå i det hypotetiska händelseförloppet är ofta en av frågorna som ställs vid en utredning om orsakssambandet. Antalet högsta domstolsdomar som utreder orsakssamband vid

⁴⁸ Hemmo 2005, s. 112 ff, Saxén 1974, s. 53 f

personskador är omfattande och orsakssambandens utredning kan i många fall bli mycket djupgående och komplicerade. Ett av dem är HD 2018:50.⁴⁹

A hade år 1982 varit med om en trafikolycka och hade fått ersättning från trafikförsäkringen för en pisksnärtskada. A väckte talan mot försäkringsbolaget år 2009 och begärde ytterligare ersättningar. Enligt käromålet hade A varit arbetsoförmögen sedan år 1999 på grund av en svår hjärnskada och skada på halskotpelaren som han hade ådragit sig till följd av trafikolyckan 1982. Omr.

Här är alltså utgångsfrågan för HD att utreda om trafikolyckan är en nödvändig betingelse vid orsakandet av skadorna som har lett till A:s arbetsoförmögenhet eller om A ändå hade fått dessa skador utan trafikolyckans påverkan. Bevisbördan vid utomkontraktuellt ansvar ligger på skadelidande men vid en utredning av personskador av dessa slag är det ofta läkarutlåtanden samt diverse utredningar från trafikolyckan från 1982 som är den främsta typen av bevis.

HD yttrar sig bland annat i målet om orsakssambandet att endast tiden mellan handlingen (trafikolyckan) och de senaste skadorna inte bryter orsakssambandet men det blir naturligtvis mycket svårare att bevisa sambandet efter en tid. Sannolikheten att andra faktorer, som inte beror på olyckan, har hunnit påverka orsakssambandet ökar förstas med tiden. HD kunde inte utesluta att det finns en möjlighet att skadorna i alla fall till viss del kunde ha haft sitt ursprung från trafikolyckan. HD fann dock att det inte är tillräckligt att fastslå ett orsakssamband på basis av att det finns en möjlighet att ett samband förekommer, utan det krävs att sambandet mellan handlingen och skadan är sannolik.

Det görs en sannolikhetsbedömning där domstolarna ska utreda hur stor sannolikheten är att skadorna har uppkommit från själva skadefallet som utreds. Här tas i beaktande bland annat tid mellan handlingen, när skadan upptäcktes och läkarutlåtande. I ovanstående fallet togs det upp frågan om bevisbördan, till vilket HD yttrade att försäkringsbolaget inte behöver visa att skadan skulle ha kommit från någon annan specifik situation. De behöver med andra ord inte peka på varifrån eller varför de tror att de nya skadorna har uppstått. Utan det räcker med att de kan bevisa att skadorna inte härstammar från trafikskadan ifråga.

⁴⁹ Se också t.ex. HD 2014:33: Fråga om orsakssamband mellan halka och fler månader senare uppkommen hjärnskada som orsakade invalidpension eller HD 2013:29: Fråga om orsakssamband mellan flera olika skadefall och vilka ledde till tävlingsoförmögenhet för spjutkastaren A.

Det kan dessutom uppstå situationer där det är flera personer eller flera omständigheter som orsakar skadan samtidigt och då kan det naturligtvis vara svårt att fastställa i vilken grad alla har bidragit till skadan. Ett klassiskt exempel är då två personer misshandlar en tredje part och offret får en svår hjärnskada som följd. Om det inte går att utreda att någon är huvudansvarig för skadan är skadevållarna solidariskt ansvariga.⁵⁰

2.5.2.1 Adekvans

Även om alla tidigare nämnda objektiva förutsättningar förekommer så finns det en sista prövning som bör göras, det vill säga frågan om skadan är adekvat eller ej. Frågan om adekvans kommer framför allt upp vid oväntade och exceptionella skadeföljder samt först efter att man har konstaterat att det föreligger ett orsakssamband mellan skadevållarens handling och skadan.⁵¹ Orsaksbedömningen sker alltså i två skeden. I den första bedömningen utreds vad som faktiskt har orsakat skadan (orsakssambandet). I den andra bedömningen ska de mest oförväntade och otypiska följderna av handlingen uteslutas från skadeståndet.⁵²

Det är med andra ord en fråga om personen som har orsakat skadan, genom uppsåt eller vårdslöshet, ska undgå skadeståndsskyldighet helt eller till viss del på grund av slumpmässiga eller opåräknliga följder.⁵³

Andersson beskriver adekvans som en värdering av orsakssambandet. Med andra ord ser adekvanskravet till att orsakssambandet är av en viss kvalitet. Sambandet ska alltså vara av en viss beskaffenhet och då sker naturligtvis också en sannolikhetsprövning av följderna.⁵⁴ Man kan se vissa likheter mellan culpabedömningen och adekvansbedömningen eftersom det är en fråga om beräknlighet och förutseende i bägge. I adekvansbedömningen är det fråga om den inträffade skadan varit en så oberäknelig följd av A:s handling att A inte ska anses vara ansvarig

⁵⁰ Exempelvis HD 1990:78 där flera personer hade använt samma vapen och skjutit mot en jordvall till följderna att en transformator hade skadats. Ingen tog på sig skulden. De blev alla solidariskt ansvariga för skadan.

⁵¹ Har också viss relevans vid strikt ansvar som tas upp nedan, även om adekvans reglerna tillämpas lite annorlunda; om det är ett adekvat samband mellan verksamheten och skadan.

⁵² SvJT 1984 s. 177. Om adekvans – än en gång, Conradi.

⁵³ Saxén 1974, s. 134

⁵⁴ Andersson 1993, s. 95

för den medan det i culpabedömningen är mera fråga om A borde ha insett att risken för att skadan sker överhuvudtaget fanns.

Saxén beskriver huvudregeln om adekvans som att skadan bör ligga i farans riktning. Med det menar han att det krävs ett visst samband av en viss kvalitet mellan A:s culpösa beteende och den inträffade skadan. Han bör inte stå för skador som inte alls har att göra med hans vållande.⁵⁵

Det finns många andra omständigheter som kan ha inflytande om skadan ska anses vara adekvat, exempelvis en medverkan av naturkrafter, medvållande av skadelidande och skadelidandes egna mottaglighet till skadan.

2.5.3 Grunder som utesluter ansvar

Den sista förutsättningen för att skadeståndsansvar, enligt culparegeln, uppkommer är att det inte finns några ansvarsbefriande omständigheter för skadevållaren. De ansvarsbefriande grunderna är nödvärn, nödtillstånd, vissa tjänstemäns rättigheter och skadelidandes samtycke till risken för att skadan kan uppkomma.⁵⁶ Hemmo tar dessutom upp fel eller missuppfattning som en annan grund medan Ståhlberg och Karhu nämner föräldrarnas disciplinära makt som en sista ansvarsbefriande grund.⁵⁷ De flesta av de här grunderna befriar skadevållaren från ansvar eftersom att man har ansett att han har tagit en tillåten risk för att skydda en person eller egendom.

Nödvärn och nödtillstånd är exempel på just det. Man befrias från ansvar för en rättsstridig handling som åsamkar skada på annan för att man avvärjer en fara. Nödvärnet måste dock vara i en förnuftig proportion till den omedelbara och trängande faran som personen upplever. Det finns rikligt med praxis där någon har avvärjt en skada med en proportionerlig handling men också ett flertal fall då t.ex. för mycket våld har använts. Det här kan leda till att skadelidande

⁵⁵ Saxén 1974, s. 135

⁵⁶ Hemmo 2005, s. 40 ff och Ståhlberg – Karhu 2014, s. 82 ff

⁵⁷ Hemmo 2005, s. 47 och Ståhlberg – Karhu 2014, s. 87

själv kan bli ersättningsskyldig för skada hen orsakar då vid nödvärnet.⁵⁸ Det kallas excess i nödvärn.⁵⁹

Vissa tjänstemän har en s.k. tjänsteplikt där det ingår en del befogenheter att utföra handlingar som vore straffbara. Det här gäller t.ex. en polismans skyldighet att upprätthålla samhällsordningen och skydda befolkningen. De kan ibland vara tvungna att skada någon annan eller annans egendom samt att begränsa någons frihet för att göra deras jobb. Samma sorts plikt kan fria arbetstagare från ansvar då de lyder order från arbetsgivaren.⁶⁰

För den här avhandlingens syfte är den sista ansvarsbefriande omständigheten den viktigaste. Skadelidandes samtycke och medvetna risktagande kommer främst upp vid rättsfall som behandlar våldsutövning inom idrott. Problematik finner man främst i frågan om hur mycket våld och vårdslöshet som kan accepteras att höra till idrott och dess utövning. Medgivandet till risken för skada gäller alltså främst ett samtycke att lida en bestämd skada. Ett implicerat samtycke kan det pratas om vid t.ex. en boxningsmatch, där behöver boxaren inte uttryckligen ge sitt samtycke till att skadas av motståndaren.⁶¹ Om skadelidande utsätter sig i en speciellt riskfylld situation kan det också innebära att ansvaret bortfaller helt för skadevållaren.

2.6 Strikt ansvar

Den andra ansvarstypen i det utomkontraktuella ansvaret är ansvar oberoende av vållande, dvs. strikt ansvar.⁶² Särdragen för det här ansvaret är att skadeståndsansvar uppkommer oavsett av vållande från skadevållaren. Det behöver då heller inte finnas en egentlig skadevållare i situationer som gäller det strikta ansvaret för att skadeståndsskyldighet ska uppkomma. Även om

⁵⁸ HD 2019:22: HD fann, till skillnad från TR och HovR, att skadelidande hade använt skälig och proportionelig mängd våld för att avvärja attacken från två av de tre personer i hans hem.

⁵⁹ HD 2013:60: HD fann att B:s nödvärn var i excess till A:s attack och ansåg B vara skadeståndsskyldig för A:s skador.

⁶⁰ Hemmo 2005, s. 45 och Hellner – Radetzki 2006, s. 122

⁶¹ Hellner – Radetzki 2006, s. 124 f

⁶² Kan benämnas som bland annat ansvar utan vållande, fare ansvar eller objektivt ansvar men i den här avhandlingen används begreppet strikt ansvar.

skillnaderna mellan culpaansvaret och det strikt ansvaret vid en första anblick verkar stora så är gränsen inte alltid helt klar.⁶³

Samhällsutvecklingen, med industrialiseringen och transportutvecklingen i det främre ledet, har lett till ett behov av att skapa ett ökat skydd för skadelidande i vissa situationer. I både vår lagstiftning och rättspraxis finns det flera skadefall där ansvar uppkommer, trots att varken uppsåt eller vållande har förekommit.⁶⁴

Utmärkande drag för sådan verksamhet som omfattas av det här strikta ansvaret är att aktiviteten innehåller en exceptionell risk för skada, antingen med tanke på själva sannolikheten att skada uppstår vid utövandet eller med tanke på hur stor och omfattande skadan eventuellt kan bli vid bedrivandet av verksamheten.⁶⁵ HD har också yttrat sig i domen till fallet HD 1998:88⁶⁶ att strikt ansvar utan stöd i lag, enligt linjen i praxis, oftast hör till situationer där det finns en uppenbar fara vid användning eller lagring av stor energimängd eller farliga ämnen. Exempel på ett verksamhetsområde som har ansetts behöva omfattas av strikt ansvar är militär- och artilleriövningar se t.ex. HD 1993:114.

Beväringar hade skadats på försvarsmaktens skjutläger efter att ha trampat på en kongranat som inte tidigare hade kreverats och låg dold under marken. Varken de som hade planerat övningen, de som förverkligade övningen eller någon annan militär person som stod för rövningen av området, kunde konstateras ha gjort sig skyldiga till fel eller försummelse. Trots detta var staten skadeståndsskyldig i förhållande till beväringarna. Omr.

I domen yttrar sig högsta domstolen bland annat om att man ska vara försiktig att utöka skadeståndsansvaret från ett vållandeansvar till ett strikt ansvar i fall utan stöd i lag. HD yttrade också om att strikt ansvar är tillämpligt speciellt vid verksamhet där det finns en hög skadebenägenhet och exceptionell skaderisk.

I domen tar HD dessutom upp frågan om medvetet risktagande och samtycke till risk. HD framför att om man baserar domen på en normal culpabedömning i fallet ska skadelidande själv

⁶³ Gråzonen som går under begreppet området för skärpt omsorgsplikt analyseras mer nedan i avhandlingen.

⁶⁴ Lag om ersättning för miljöskador 737/1994 och Atomansvarighetslagen 7 § 484/1972

⁶⁵ Saxén 1974, s. 213

⁶⁶ Fråga om strikt ansvar vid farlig arbetsmiljö för byggnadsarbetare pga asbest

stå för skadan, eftersom man inte finner försummelse hos någon och skadelidande har tagit en medveten risk. Det som gör fallet säreget är att beväringarna inte har haft någon möjlighet att avstå från att delta i verksamheten, avvärja från skadan eller ens att minimera risktagandet som tas på lägret, vilket betyder att strikt ansvar är ett naturligt ansvar för verksamhetens ledare i det här fallet. Staten har en skyldighet att se till att ingen skadas under skjutlägret.

Liksom tidigare nämnt har det även betydelse för det strikta ansvaret att det finns ett orsakssamband mellan handlingen eller verksamheten och den uppkomna skadan för att skadeståndsansvar ska uppstå. Enligt Lödrup kan inte adekvansreglerna tillämpas direkt och på samma sätt vid strikt ansvar som vid ett vållandeansvar men på samma gång är inte ett obegränsat ansvar för riskfyllda verksamheter heller skäligt.⁶⁷

Hellner och Radetzki beskriver sambandet som att ansvaret bör begränsas till den typiska faran medan Saxén förklarar det som att skadan bör ha ett visst samband med den för verksamheten typiska skaderisken.⁶⁸ Det finns också andra mera allmänna omständigheter som utesluter ansvar vid strikt ansvar, nämligen skador som orsakas av tredje man och skador vid force majeure. Det här får också stöd i lagstiftningen.⁶⁹ Hemmo tar också upp omständigheter som skadelidandes medvållande och skadelidandes känslighet som möjliga ansvarsbefriande grunder vid strikt ansvar.⁷⁰

Man kan stöta på problem vid strikt ansvar då det är flera näringsidkare som kan ses som ansvariga för verksamheten och dessutom flera olika verksamhetsformer och företag som är delaktiga i arbetet. Utredningar av orsakssammanhanget och vem som har ansvaret för skadan kan bli mycket komplicerade. Det kan framförallt bli invecklat vid uppdrags- och entreprenörsavtal då flera underentreprenörer är involverade.⁷¹ Huvudregeln är dock att det ofta är den som driver verksamheten eller ägaren av verksamheten som ska bära ansvaret för skada orsakad av verksamheten. När dessa är olika personer måste det avgöras om antingen båda två eller endera ska åläggas ansvar.⁷² I HD 1990:55 togs det här upp:

⁶⁷ Lödrup 1966, s.254 ff

⁶⁸ Hellner – Radetzki 2006, s. 176 f och Saxén 1974, s. 216. Se också Hemmo 2005, s. 100 som är på samma linje.

⁶⁹ AtomansL 12:2 stadgar att ansvar inte uppstår för skada till följd av naturkatastrof eller liknande fenomen.

⁷⁰ Hemmo 2005, s. 105

⁷¹ Ibid s. 103

⁷² Hellner – Radetzki 2006, 178

En bom på en betongbil hade fallit ner på en person p.g.a. ett konstruktionsfel i anordningen. Här ålades ägaren av själva maskinen ersätta skadan oberoende av vållande för att han hade ansvar att se till att anordningen som användes var i gott skick. Själva ägaren för betongbilen var inte ansvarig då betongbilen inte ansågs vara en sådan farlig arbetsmaskin som skulle inneburit strikt ansvar för honom.

Man kan argumentera för ett strikt ansvar i sådana fall då det är lämpligare att låta ansvaret drabba skadevållaren själv istället för den skadelidande.⁷³ Man kan förklara det strikta ansvaret som en sorts utgift för driften av den riskfyllda verksamheten. Verksamhetsområden där ett strikt ansvar, eller i vart fall en skärpt omsorgsplikt, kan vara ändamålsenligt och mera skäligt att tillämpa ser ut att öka allt mer med den fortsatta utvecklingen i teknik. Det här skapar fler situationer där det är svårt för den skadelidande att exculpera sig eller att kunna visa på ett tillräckligt sätt vad det är som har vållat skadan.

2.7 Skärpt omsorgsplikt

Det har skett en rättsutveckling där det har trätt fram ett ökat aktsamhetskrav eller en skärpt omsorgsplikt i samband med en del aktiviteter i samhället jämfört med vad en normal culpabedömning i sedvanliga situationer skulle utröna.⁷⁴ Ståhlberg och Karhu har benämnt det som området för skärpt omsorgsplikt medan Hemmo⁷⁵ har kallat det för en högre grad av aktsamhetsplikt vid vissa situationer. Området för den skärpta omsorgsplikten kan man benämna som en sorts grå zon mellan det traditionsenliga culpaansvaret och det strikta ansvaret. Den här ansvarsformen går att finna i både utomkontraktuella och kontraktuella skadeståndssituationer.

Det här området med förhöjt aktsamhetskrav har inte accepterats av alla författare inom rättslitteraturen som ett helt skilt rättsligt område inom skadeståndsrätten. En del anser att det endast krävs att vållandebedömningen ska bedömas lite striktare på grund av omständigheterna i fallet. Det här innebär då att aktsamhetskravet är lite annorlunda vid vissa situationer.

⁷³ Saxén 1974, s. 213

⁷⁴ Ståhlberg – Karhu 2014, s. 114

⁷⁵ Hemmo 2005, s. 36f

Opponenterna anser att det inte behövs räknas som ett skilt område.⁷⁶ Även om ansvarsregelns innehåll naturligtvis är annorlunda från fall till fall beroende på omständigheterna i det enskilda fallet så ser man definitivt flera karakteristiska drag hos aktiviteterna och situationerna som har tillämpats med en skärpt omsorgsplikt av HD.

Man kan se den skärpta omsorgsplikten som en blandning av culpaansvaret och det strikta ansvaret. Den förutsätter i alla fall något sorts vållande för att skadeståndsansvar ska uppkomma men en mindre grad av vållande än i culpaansvaret. Det krävs med andra ord en mindre klandervärdhet hos skadevållaren vid riskframkallandet för att han ska bli ersättningsskyldig för skadan hans handlande eller försummelse har orsakat.

Det har visat sig vara svårt att sätta några helt konkreta gränser för området som omfattas av den skärpta omsorgsplikten, men från rättspraxis får man ändå en del riktlinjer över vad för sorts aktiviteter som bör ha en här avsedd skärpt omsorgsplikt. Ett kännetecken att man behandlar aktiviteter som oftast omfattas av den här strängare ansvarsformen är att bevisbördan i en utomkontraktuell skadeståndssituation är omvänd på samma sätt som är typiskt för det kontraktuella ansvaret.⁷⁷

Ett annat utmärkande drag är att en ansvarsfriande klausul eller invändning om skadelidandes samtycke inte har inneburit en tillräcklig ansvarsfrihetsgrund för verksamhetens ansvarige.⁷⁸ Det har ansetts vara nödvändigt vid sådana aktiviteter där skaderisken för personskador är relativt hög och de ansvariga inte ska kunna undgå ansvar genom att hänvisa till en friskrivning.

Även om man inte helt har kunnat urskilja några klara definitioner eller skarpa gränser finns det ett par områden i rättspraxis där HD har funnit det nödvändigt att tillämpa en sådan här strängare ansvarsregel. Det här är framförallt vid aktiviteter och platser som finns till för allmänheten och som förväntas besökas av ett stort antal människor.⁷⁹ Man hittar ett högre aktsamhetskrav vid

⁷⁶ Hahto 2008, s. 85 ff

⁷⁷ Den omvända bevisbördan förklarades mera i detalj på s. 6. Se också Ståhlberg – Karhu 2014, s. 115

⁷⁸ Se t.ex. HD 1975 II 30 om skada under skidloppet Tahko. Tahko-fallet behandlas på s. 54

⁷⁹ Ståhlberg – Karhu 2014, s. 116

bland annat underhåll av vägar och fastigheter,⁸⁰ diverse tjänster för allmänheten⁸¹ och offentliga tillställningar.⁸²

Här kan HD 2001:1 kort behandlas som ett exempel där en strängare ansvarsbedömning och en omvänd bevisbörda tillämpades:

Då A befann sig som kund i ett affärscentrum, som ägdes av B Ab, hade en glasruta, som var tillverkad av härdat glas och ingick i en väggkonstruktion i en restaurang, gått sönder och fallit i bitar på A som skadades. Eftersom B Ab inte kunde visa att glaset hade gått sönder på grund av en omständighet som inte ankom dem och orsaken då förblev oklar ålades B Ab att ersätta skadan på A.

I fallet ser man följaktligen hur en sådan här skärpt ansvarsbedömning kan se ut i praktiken. Eftersom bevisbördan är omvänd ankommer det på skadevållaren, eller på den som har den förhöjda omsorgsplikten, att visa varför han inte ska anses ha vållat skadan på den skadelidande. Ägaren har i den ovannämnda situation en mycket bättre möjlighet än den skadelidande att visa vad det är som har orsakat skadan. Den här omvända bevisbördan är en viktig del av den skärpta omsorgsplikten. Bevisbördan kan dock också flyttas över till skadevållaren om det enligt omständigheterna är att föredra i det enskilda fallet.⁸³

Eftersom bolaget har ansvar över fastighetens säkerhet och att människor som färdas i fastigheten kan göra det på ett säkert sätt är de ansvariga för skadan, även om orsaken till varför glaset gick sönder förblev oklart. Man kan se likheter i den skärpta omsorgsplikten i det här fallet med ett kontraktuellt kontrollansvar där ansvar för skada uppkommer om skadevållaren inte kan visa att orsaken till felet berodde på någonting utom hans kontroll. Det kan också ses som ett strängare presumtionsansvar där skadevållaren inte bara måste visa att han inte har försummat sin skyldighet utan också visa vad det är som har orsakat skadan.

Ett strängare aktsamhetskrav finns också för verksamhetsansvariga vid situationer där den som erbjuder tjänster eller arrangemang ska anses vara en expert eller erfaren yrkesman på området.

⁸⁰ HD 1989:114 (Fråga om strängare ansvar för halka vid flygplats), HD 2004:50 (Fastighetsägares ansvar över glas som skadat person)

⁸¹ HD 2010:28 (Barn hade fallit från en stig och omkommit vid Sveaborg, förvaltningsnämnden för Sveaborg ansågs ansvarigt pga försummelse vid underhåll av stigen)

⁸² HD 1975 II 64 (Ansvar för skada på åskådare pga förlupen puck under ishockeymatch)

⁸³ Hahto 2008, 88

Det är förstås likadant vid culpa ansvaret men omsorgsplikten är naturligtvis mycket strängare vid riskabla aktiviteter. Speciellt höga krav har lagts vid aktiviteter där skador är förutsebara och där det då borde vara lätt att vidta åtgärder som begränsar antalet skador, t.ex. för arrangörer att skydda åskådarna under idrottstävlingar.⁸⁴ Hahto beskriver situationer dit omsorgsplikten hör som aktiviteter där ett aktsamhetskrav med högre säkerhetskriterier är nödvändigt.⁸⁵

Karaktären av verksamheterna som omfattas av den skärpta omsorgsplikten har mycket likadana drag med det strikta ansvarets verksamheter. Vid det strikta ansvarets område är skaderisken och skadans potentiella storlek dock mycket större samt skadelidandes möjligheter att avvärja för skadorna är nästan obefintlig.

3. Förutsättningar för skadeståndsansvar inom idrott

3.1 Idrottarnas skadeståndsansvar inom lagsporter

Det finns väldigt många olika idrotter och många av dem har olika bestämmelser som grund. De bedöms naturligtvis olika i en sportslig och en juridisk prövning. Något som är gemensamt för de olika sporterna men som inte är så vanligt utanför idrottens gränser är att deltagande i dem, även om det har sina risker, godtas av rättsordningen och i många fall uppmuntras av staten. En sådan här intresseavvägning mellan nyttan från utövandet och det medvetna risktagande utövarna tar vid deltagandet karaktäriserar culpabedömningen i idrottsliga rättsfall. Speciellt personskador hör till vardagen för deltagare inom idrott. Dock är det främst småskador som uppstår.

Culpabedömningen som görs inom rättsfall som behandlar idrott skiljer sig inte särskilt mycket från andra fall inom skadeståndsrätten, i alla fall inte i teorin. Frågor som uppkommer vid en sådan bedömning är bland annat hur idrottaren har orsakat skadan och om det är skäligt att förvänta sig att han borde ha handlat på ett annat sätt med tanke på de rådande omständigheterna i spelsituationen? Särskilt i skadeståndsrättsliga fall inom idrott är det dessutom ofta relevant att ställa frågan om skadan har orsakats mera av vållande eller av det ansvarsbefriande våda.

⁸⁴ Hemmo 2005, s. 38

⁸⁵ Hahto 2008, s. 86

3.1.1 Spelreglernas betydelse

Det som kan verka annorlunda vid skadeståndsansvar inom idrott är områdets självreglering som består av regler över hur spelet ska utföras på ett korrekt sätt.⁸⁶ Även om reglerna är sportsliga till sin karaktär och inte rättsliga, eftersom de endast föreskriver vad som är tillåtet och inte tillåtet att göra inom spelets gränser, har domstolarna ändå gett visst rättsligt värde till dem vid culpabedömningen vilket vi ser senare i avhandlingen.

Det som gör det svårt att bedöma spelreglernas roll vid många rättsfall beror på att en del små regelöverträdelser är mer eller mindre accepterade inom flera sporter.⁸⁷ Exempelvis att hålla i en motspelare eller motspelares tröja inom fotboll är något som inte är tillåtet enligt spelreglerna men ändå inte bestraffas allt för ofta i praktiken.⁸⁸ Ouppsåtliga eller uppsåtliga förseelser, där det är tydligt att den utfördes endast för att avbryta en målchans bestraffas mildt och endast genom sportsliga åtgärder.⁸⁹ Sanktioner inom idrott görs ofta retroaktivt och då tas konsekvenserna från den förbjudna handlingen i beaktande; förseelsen bedöms strängare desto svårare skada som uppstår från den.

I det här sammanhanget är det relevant att kort ta upp skyddsändamålsläran vars huvudregel säger att man bör bete sig som normen anger, annars har man vållat skadan som ens felaktiga beteende orsakade. Likväl bestämmer principen att man inte bör bli skadeståndsskyldig för en skada även om man har brutit mot en norm, ifall skadorna som uppstod inte fanns inom normens skyddsändamål. Med andra ord innebär det att om normen inte skapades eller stiftades för att skydda mot sådana skador som skadevällaren orsakade bör han inte bli ersättningsskyldig.⁹⁰ Den här principen är naturligtvis också tillämplig vid idrottsliga skadeståndsfall, speciellt när det är fråga om samtycke till en viss skada vid deltagande. Spelreglerna kan, liksom lagar, anses vara en sorts anvisning över hur en hänsynsfull spelare beter sig i en viss situation och därför vet

⁸⁶ Se t.ex. Finlands Ishockeyförbunds bestämmelser och Fotbollsförbundets spelregler.

⁸⁷ Agell 1962, s. 147

⁸⁸ Se fotbollens internationella spelregler för 2019 s. 79 regel 12 det är emot reglerna att "...hålla i en motspelare.." (https://www.palloliitto.fi/sites/default/files/Palloliitto/jalkapallosaannot_2019.pdf)

⁸⁹ Bengtsson, 1964. s. 84

⁹⁰ Saxén 1974, s. 22

spelarna vad de kan förvänta sig för risker då de deltar i en sport samt hur spelreglerna ska skydda dem. Att skydda deltagarna är inte alltid det primära syftet med spelreglerna, t.ex. handbollens regler att man inte får spela bollen med fötterna kan till viss del främja säkerheten för spelarna men regeln finns främst till för att utforma sportens gränser.⁹¹

Det man bör komma ihåg är att det inte är spelreglernas roll att vara normerande för skadeståndsansvaret. Man bör alltid ha en sportslig utgångspunkt då man analyserar och tolkar spelreglerna och det behöver inte alltid stämma överens med de juridiska övervägandena som måste göras i en domstol. Syftet med spelreglerna är att förklara hur sporten ska utövas. Det är sedan de rättsliga instanserna som måste göra sin bedömning om skadeståndsansvar är motiverat, med tanke på spelreglerna som skadevällaren har godkänt genom sitt deltagande och sedan bryter.

Skadeståndsansvar har i de flesta fall ansetts vara befogat då ett uppsåtligt eller tillräckligt vårdslöst handlande bryter mot spelets regler och orsakar skada mot annan.⁹² I många fall inom lagidrott där en utövare grovt bryter mot spelreglerna genom våldsamt beteende är det disciplinära åtgärder från sportens respektive disciplinnämnder som blir aktuella, men i de mest våldsamma fallen där det är tydligt att det funnits uppsåt att skada motspelaren kan straffrättsliga principer bli tillämpliga.

Som exempel kan man se på två ishockeydomar från Högsta Domstolen, HD 1996:74 och HD 1997:129, där spelarna i fallet dömdes för misshandel och skadestånd på grund av uppsåtligt eller vårdslöst handlande.

I HD 1996:74 hade A, ett par sekunder efter att domaren i en ishockeymatch blåst av spelet, slagit till motspelaren B som låg på isen. Slaget hade träffat B i huvudet varvid tre tänder hade lossnat. A ansågs ha förorsakat skadan uppsåtligt och dömdes till misshandel och skadeståndsansvarig.

I HD 1997:129 hade A i en ishockeymatch slagit motspelaren B med tvärställd klubba så att B hade fått hjärnskakning. Eftersom A:s handlande hade ansetts gå över spelets gränser för tillåten fysisk kontakt och kamp ansågs han ha gjort sig skyldig till misshandel och blev skadeståndsansvarig.

⁹¹ Halila – Norros 2017, s. 482

⁹² Bengtsson, 1964. s 99

Även om bägge fallen ledde till misshandel och skadeståndsansvar för skadevållarna är det olika grunder som leder till domen i de två fallen och det är intressant att se på vad HD ansåg ha relevans i en culpabedömning i ett ishockeyfall.

I HD 1996:74 läggs mycket fokus på att domaren hade blåst av spelet innan A slog till B. Eftersom A hade gott om tid att avbryta spelet efter att domaren hade blåst av spelet ansåg HD att A skadade B uppsåtligt. HD framför dock inledningsvis att ishockey spelas i ett högt tempo vilket betyder att situationer uppstår väldigt snabbt. Till ishockey hör dessutom hårda tacklingar och fysisk kamp om pucken med motspelarna. HD hänvisar i motiveringarna till ishockeyförbundets allmänt accepterade spelregler som finns till för att förebygga skador på spelarna. HD framför också att endast handlingar som tydligt avviker från sedvanligt ishockeyspel bör vara aktuellt för en straffrättslig bedömning. Eftersom att slag mot en spelare som ligger på isen helt strider mot idrottens idé dömdes A till misshandel.

I HD 1997:129 kommer man till samma dom men i det här fallet använde HD andra motiveringar eftersom omständigheterna är annorlunda. I det här fallet skadas B till följd av att A utdelar en tackling med tvärställd klubba, en s.k. crosschecking, i ryggen på B. En crosschecking är inte helt ovanlig inom ishockey och det leder inte alltid till åtgärder av domaren även om det i de flesta situationerna är emot spelreglerna. Det är graden av våldsamhet A använder då han utdelar tacklingen som leder till skadan och skadeståndsansvar för honom. A hade nämligen kommit med full fart bakifrån och utdelat tacklingen så att B hade fallit till isen och slagit i huvudet.

Från bägge fallen får man förutsättningar, eller i vart fall riktlinjer, över vad som krävs för att skadeståndsansvar ska uppstå för utövare av idrott. I HD 1996:74 fokuserade HD på spelarens regelbrott och att handlingen både bryter mot spelreglerna och inte har något som helst samband med ishockey. Malmsten beskriver sådana här handlingar som att de strider mot själva idrottens idé och att de i såna fall ska behandlas likadant vid culpabedömningen som vårdslösa handlingar utanför idrott.⁹³ Dessa handlingar ska med andra ord bedömas som att handlingen skulle ha utförts utanför ishockeyrinken. Även om jag anser att sådana här mer eller mindre uppsåtliga våldsutföranden bör bestraffas hårt är det inte fullt så svartvitt som det kanske låter från

⁹³ Malmsten, Culpavariabler vid idrottsskador, Artikelsamling 2000 s. 117

Malmstens citat. Det kan ofta vara att dessa handlingar utförs i stridens hetta eller att det är något annat som har hänt före handlingen som får skadevållarens att se rött. Det här är något som man måste se på från fall till fall.

I HD 1997:129 lade man fokus på själva graden av våldsamhet vid handlandet som ledde till skadan. Gärningen ansågs överskrida den sedvanliga våldsamheten i ishockey och kunde inte anses vara sådan mängd våld som en spelare kan räkna med i sporten. I fallet togs det också upp A:s insikt om skaderisken från hans beteende. HD framförde att A, även om han inte uttryckligen menade att B skulle skadas, borde ha insett att B med största sannolikhet skulle få svåra skador från hans handling och han därmed borde ha handlat annorlunda.

Många av de avsiktliga fysiska kamperna som är tillåtna i sporter som ishockey och fotboll ska vara i direkt samband med spel om pucken eller bollen. Det ska vara tydligt att det är just t.ex. bollen som man försöker spela om och inte att man endast försöker förstöra spelet. Hur hårdhänt man får vara vid kamp om bollen bedöms av domaren från match till match men också från situation till situation. Det här kan variera mycket beroende på matchens intensitet och betydelse samt rivaliteten mellan specifika lag och spelare. Det här är också omständigheter som bör ha betydelse vid en rättslig bedömning i domstol.

Som ovan nämndes är just den tillåtna graden av fysisk kamp eller våld en väldigt subjektiv bedömning från fall till fall av domaren, disciplinnämnder och om nödvändigt av domstolen. I alla av de större lagsporterna finns det spelregler som uttryckligen förbjuder våldsamt spel eller beteende.⁹⁴ ⁹⁵ Det här betyder att den dömande makten alltid kan hänvisa till att spelaren har brutit mot en regel om man finner att han har betett sig för våldsamt under matchen eller tävlingen.

Följande rättsfall från Højesterett i Danmark kommer från en fotbollsträning där en spelare blev skadad till följd av ett vårdslöst beteende av en motspelare:

U 1948.181 H: Under en fotbollsträning sprang spelaren A snett bakom motspelaren B och slängde fram sitt ben framför denne i avsikt att träffa bollen. I stället råkade A träffa B:s smalben på samma gång B skulle sparka bollen. Benet gick av och man var senare tvungen

⁹⁴ Bland annat Fotbollsförbundets regel 12 s. 79: En spelare som använder oskäligt mycket våld och äventyrar annan spelares säkerhet ska avlägsnas från planen.

⁹⁵ Ishockeyförbundets regel 158 om våldsamt beteende.

att amputera det. Skadelidande yrkade ersättning för skadan. Skadeståndstalan ogillades. Omr.

I fallet var det alltså inte fråga om att A uppsåtligen skulle skadat B eller att han hade brutit mot några uttryckliga regler, annat än att hans handlande kan anses ha varit en aning oaktsam eller vårdslös. Højesterett framförde att A hade överträtt fotbollsreglernas förbud mot ouppsåtligt farligt spel. De yttrade dock att spelarna har en väldigt kort tid att tänka på hur farligt deras handlande är på grund av spelets hastighet och hur snabbt en situation uppstår i fotboll. Deltagare måste vara beredda att acceptera att ouppsåtliga regelöverträdelser oftast leder till ansvarsfrihet för skadeorsakaren. A hade i fallet orsakat skadan på grund av en felbedömning i stället för ett direkt angrepp mot motspelaren B. Följderna från hans handlingen blev dessutom, enligt HøjR, mycket svårare än vad A skäligen kunnat förvänta sig.

Två skiljaktiga domare uttalade dock att A borde blivit ersättningsskyldig eftersom han hade brutit mot spelreglerna då han utförde tacklingen på ett sådant hänsynslöst sätt och borde ha förstått farligheten i hans handlande.

Från dessa motiveringar av HøjR får man alltså en allmän riktlinje för förutsättningar till skadeståndsansvar i dylika sportfall och flera tecken på att det är en tämligen lindrig ansvarsregel som gäller för utövare av idrott. Det verkar som att utövare, av i alla fall fotboll, bör kunna undgå skadeståndsansvar även fast skadan har uppstått på grund av en handling som har stridit mot reglerna och som har inneburit en ökad skaderisk för motspelaren. HøjR har bedömt den sannolika avsikten av A:s tackling var att spela på bollen och inte ett avsiktligt direkt angrepp på B. I fallet har således uppsåt inte kunnat konstateras hos A vilket var vad som ledde till det lindriga domslutet.

Det verkar alltså gå en skiljelinje mellan uppsåtliga och ouppsåtliga regelöverträdelser där den tidigare leder till skadeståndsansvar och den senare inte gör det.⁹⁶ Det är emellertid högst troligt inte alltid så svart och vitt. Det bör också noteras att minoriteten i det ovanstående fallet framhöll att A var ersättningsskyldig på grund av oaktsamhet vid handlandet, även om uppsåt inte kunde konstateras. Det är inte alls ett klart fall med andra ord.

⁹⁶ Bengtsson 1964, s. 89.

Jag föredrar själv minoritetens ställningstagande i det ovanstående fallet. Det behöver inte alltid vara frågan om uppsåt eller icke-uppsåt i sådana här fall. Farligheten och skaderisken i skadeorsakarens beteende bör ha en mycket större betydelse vid culpabedömningen än vad den verkar ha haft här. Spelreglerna som förbjuder ett våldsamt beteende på planen specificerar inte att uppsåt måste föreligga för att det ska anses vara ett våldsamt beteende. Vårdslöshet och oaktsamhet kan också leda till mycket svåra skador.

Även om man kan acceptera samtyckeskonstruktionen som säger att deltagare i sport ska anses ha samtyckt till att det finns risker att skadas då de deltar i sporter som ishockey och fotboll, måste det i något skede uppstå ett större ansvar hos den som betar sig vårdslöst i stället för hos den skadelidande parten även om han frivilligt deltar i aktiviteten.⁹⁷ Det är inte ändamålsenligt att gå allt för långt i en riktning som är gynnsam för skadevällaren.

Mindre skador och en viss grad av fysisk kamp är något som man naturligtvis måste förvänta sig att kan uppstå under idrottsutövning. Grov vårdslöshet som leder till skador är inte något som någon ska behöva räkna med. Eller i vart fall måste man inte behöva räkna med att man ska stå för skadorna själv om de inträffar till följd av sådant beteende. Culparegeln för deltagare ska inte bli allt för mild.

Avslutningsvis är det danska rättsfallet uppenbarligen ett tveksamt och svårt rättsfall. Avgörande för majoriteten verkar ha varit att inte någon grov vårdslöshet kunde konstateras hos A medan minoriteten däremot har betonat den grova vårdslösheten som förekom vid A:s handlande. Det verkar alltså ha varit fråga om en subjektiv tolkning hos de specifika domarna om vad vårdslöshet innebär för dem personligen samt en fråga om vad deltagarna ska anses ha samtyckt till då de spelar fotboll. Det kan ses som en aning bekymmersamt att domare kan komma till så motsatta slutsatser medan de utgår från samma rättsfakta.

Ett annat känt rättsfall där regelöverträdelser i idrott och dess betydelse för skadeståndsansvar togs upp var i NJA 1951 s. 79.⁹⁸

NJA 1951 s. 79: Vid bandyträning på kvällen i svag belysning hade spelare från den arrangerande föreningen överenskommit om att inte slå höjdbollar utan endast spela bollen

⁹⁷ Mer om deltagarnas samtycke i kapitel 3.1.3

⁹⁸ Se t.ex. Malmsten 1986, s. 48 ff för genomgång av rättsfallet.

utefter isen. Spelaren A, som inte var medlem i föreningen, hade fått delta och slog under träningen en höjdboll som träffade motspelaren B som bara var några meter ifrån honom och pressade honom. Bollen träffade B i ögat och man var senare tvungen att operera bort ögat på grund av skadorna. HD upphävde HovR dom och ogillade skadeståndstalan. Omr.

Också det här rättsfallet var ett svårbedömt fall som också gick till omröstning i HD. Majoriteten i HD hänvisade till att spelarna, även vid träning, måste räkna med vissa risker att skadas. Därför kan inte spelare som har skadats i match eller träning kräva ersättning av motspelare på grund av skadevållarens oaktsamhet. Endast vid särskilda omständigheter är skadeståndsansvar aktuellt, t.ex. då vårdslösheten eller oaktsamhet har varit särskilt grov. Domare Lindell gjorde ett avvikande yttrande angående skadeståndsansvar vid regelöverträdelser, nämligen att en bandyspelare inte kan kräva ersättning från annan spelare som orsakat skada ”där icke denne brutit mot de regler som till deltagares skydd gälla för spelet”.⁹⁹

Domare Lindells uttalanden hjälper dock inte mycket för att klargöra vad för sorts regelöverträdelser som kan innebära skadeståndsansvar. Ska också mindre regelbrott kunna innebära skadeståndsansvar om regelbrottet leder till stora skador eller är det ändå bara grövre regelbrott, där en skada är en väldigt förutsebar följd, som bör innebära skadeståndsansvar? Det är också ett intressant yttrande eftersom det egentligen inte är alls är frågan om något egentligt regelöverträdelse inom bandy. Höjdbollar är tillåtna enligt de vedertagna spelreglerna i bandy medan det bara var en överenskommelse mellan medlemmarna i föreningen.

Det faktum att träningen ägde rum under dålig belysning utgjorde dessutom ökad fara för deltagarna och hade betydelse för den lindriga culparegeln som majoriteten tillämpade i fallet. HD påpekade också att A aldrig hade fått någon tillsägelse om att spela bollen utefter isen eftersom han inte tillhörde föreningen och A borde inte haft någon sådan insikt att en höjdboll skulle utgöra en ökad skaderisk då han inte haft erfarenhet av bandyspel under sådana förhållanden.

HD framförde också att skadan var mycket allvarligare än vad man kunnat förvänta sig som följd från bandyspel, även om höjdbollar skulle ha varit tillåtna under den ifrågavarande träningen. På grund av detta ansåg HD att skadan hade inträffat mera av våda än av vållande och A dömdes inte som skadeståndsansvarig.

⁹⁹ Ibid s. 53

Minoriteten i HD, liksom hovrätten, ansåg att A var ersättningsskyldig för skadan och motiverade domslutet med att A inte var i en pressad situation. A hade haft tid att spela bort bollen på ett mindre farligt sätt. De hänvisade också till det överenskomna avtalet mellan spelare att inte spela höjdbollar även om det inte blev bekräftat om A hade hört om den här överenskommelsen. De framför också i sitt yttrande att A borde ha insett den ökade risken att spela höjdbollar i den dåliga belysningen och även om A inte menade att spela en boll i huvudhöjd så borde han också insett hur oberäknelig en hårt slagen bandyboll kan vara och att bollen lätt kan nå en farlig höjd.

Även om det är skäligt att argumentera för att de svåra förhållandena bör spela en roll i culpabedömningen i bandyfallet har jag ändå problem med en del saker som majoriteten i HD framför. De säger att även om ”den dåliga belysningen medförde en väsentligt ökad fara för deltagarna” så kan det inte krävas att A skulle ha insikt om att sådana omständigheter innebär ökad fara eftersom A inte haft erfarenhet av bandyspel under liknande omständigheter tidigare.¹⁰⁰

Nu är det svårt att säga exakt hur dålig belysningen var men eftersom det var så svag belysning att det påverkade möjligheten att se bollen kan man anta att den var tämligen dålig. Jag har svårt att acceptera HD:s argument att man behöver erfarenhet av bandyspel i dålig belysning för att kunna inse att det finns en ökad skaderisk vid spel under sådana omständigheter eftersom man inte kan se bollen klart. Jag anser att man borde kunna se det som skäligt att förvänta sig att en spelare, som i alla fall har någon sorts erfarenhet av bandyspel eller bollspel överhuvudtaget, inser att det finns större skaderisk för alla deltagare ifall man inte kan se bollen ordentligt. Speciellt i en sport som bandy där bollen är relativt liten och kan få en mycket högre hastighet i jämförelse med bollen i t.ex. fotboll.

Det faktum att spelarna i den arrangerande föreningen hade känt behov av att komma överens om ett avtal i vilket höjdbollar inte får spelas, ger en indikation om hur dålig belysningen faktiskt var. Jag är av den åsikten att A:s ringa erfarenhet av bandyspel under dålig belysning inte borde ha varit en av grunderna för ansvarsbefrielse i fallet.

¹⁰⁰ Malmsten 1986, s. 52

Eftersom skadan av allt att döma uppkom mera på grund av våda än av vållande så kommer jag ändå till samma slutsats som majoriteten i HD att A inte är ersättningsskyldig för skadan. Det faktum att skadan blir mycket allvarligare än vad man kan förvänta sig från en bandyboll bör ses som en ansvarslindrande grund för A. Skadetyper i sig är inte direkt oförutsägbar men däremot kan allvarligheten av skadan anses vara relativt överraskande.¹⁰¹ Man kan dock inte se det som orimligt att andra sorts handlingar inom bandy, som hög klubba, kan vara minst lika farliga. Hur skulle domstolen förhålla sig i ett sådant fall? Om A hade vetat om avtalet mellan spelarna i den arrangerande föreningen och ändå orsakat skadan så borde han tydligen blivit ersättningsskyldig enligt HD. Gäller också samma sorts bedömningslinje vid andra liknande brott mot spelregler som orsakar skada även fast skadan uppkommer genom oavsiktlighet? Det är ytterst tveksamt. Dock kan det vara svårt att bedöma gränsen mellan en oavsiktlig oaktsam handling och våda.

Då man analyserar de ovannämnda rättsfallen kan man se tämligen snabbt hur mycket uppmärksamhet som läggs på om några spelregler har brutits mot då skadan har uppstått eller ej. Det ser ut att vara en viss gräns mellan uppsåtliga regelöverträdelser som i nästintill samtliga fall innebär skadeståndsansvar för skadevällaren och skador orsakade av ouppsåtliga regelöverträdelser som sällan leder till skadeståndsansvar.¹⁰²

Vid ouppsåtliga regelöverträdelser blir det mera frågan om en bedömning av spelarens vårdslöshet eller oaktsamhet vid hans handlande som orsakar skadan och om han borde ha insett farligheten av hans handlande. Spelsituationen i sig kan vara sedvanlig för sporten i fråga men hur spelaren handlar inom situationen kan anses vara klandervärt då t.ex. inte tillräcklig aktsamhet har iakttagits. Om skadevällaren, med tanke på både ålder och erfarenhet av sporten, borde ha insett att det är stor sannolikhet att hans handlande orsakar skada kan man argumentera att han har handlat uppsåtligt, eller i vart fall så oaktsamt att det kan jämföras med uppsåt till skadan eftersom skadeföljden bör ha varit förutsebar.¹⁰³

Om man har kommit till slutsatsen att spelaren har varit vållande till skadan på grund av för vårdslöst agerande i en spelsituation så har spelaren också med största sannolikhet brutit mot några av de gällande aktsamhetskraven i förbundens spelregler. Man bör alltså i stället fokusera

¹⁰¹ Det här vittnades också av läkare i HovR. Se Malmsten 1982 s. 52

¹⁰² Halila – Norros 2017, s. 485

¹⁰³ Jämför med HD 1992:92 på s. 8

på farligheten och skaderiskerna som uppstår från spelarens handlande. Man kan tycka att det här lämnar allt för liten marginal för enbart oförsiktiga handlingar inom sporten och att det på samma gång skulle inskränka samtyckeskonstruktionen inom idrott. Alternativet verkar vara en utveckling mot att endast uppsåtliga handlingar som orsakar skada leder till skadeståndsansvar inom idrott och det är inte heller tillbörligt.

3.1.2 Insikt om spelreglerna och deras bindande verkan

Hur stor betydelse spelreglerna ska ha beror mycket på om spelarna borde ha en insikt om reglerna, dvs både att de finns och vad reglerna bestämmer. Det behövs också utredas om spelarna ska ses som bundna av spelreglerna. Problem vid spelarnas förväntade insikt eller bundenhet till reglerna uppstår främst vid idrottsutövning i mera improviserade förhållanden. Det kan röra sig särskilt om förhållanden som mera påminner om lek än om organiserad idrott.

Vid organiserad idrottsutövning med t.ex. ett seriesystem och där föreningar deltar åtgärdas det här problemet genom att spelarna är bundna till förbundens spelregler och bestämmelser genom t.ex. spelar- och deltagarlicens.¹⁰⁴ Spelarna accepterar reglerna då de skaffar licensen för att delta i serien. Vid sådan nivå gäller också samma bundenhet för allmänt accepterade och sedvanliga regler, som spelarna borde känt till då de har deltagit.¹⁰⁵

Från rättspraxis kan man se på det redan nämnda grottdykningsrättsfallet HD 1997:73.¹⁰⁶ Dykarna i fallet var medlemmar av föreningen Lahti Sportdykare och är därför bundna till Sportdykarförbundets regler som också gäller vid grottdykning. Enligt bestämmelserna från Finska Sportdykarförbundets regler måste dykarna själv känna till alla bestämmelser som gäller vid dykning. Med andra ord kan inte någon dykare argumentera för att de inte är vållande till skadorna eftersom de inte kände till bestämmelserna. C var också en tillräckligt erfaren dykare för att känna till detta eller i vart fall borde ha känt till och varit medveten om riskerna som finns vid grott dykning. HD ansåg att han vållat till sin egen död eftersom han hade insikt om bestämmelserna och medvetet brutit mot dem på ett sätt som utgör större skaderisk.

¹⁰⁴ Halila – Norros, s. 481

¹⁰⁵ Ibid s. 482

¹⁰⁶ Se s. 10 för genomgång av fallet

Det faktum att det inte finns någon rättspraxis, till min kännedom, där en domstol fastslår en princip som visar att spelare inte kan samtycka konkludent till idrottens spelregler visar enligt mig att det är accepterat att spelare samtycker till de allmänt gällande spelreglerna då de deltar i idrotten. Om det här vore ett problem hade det uttryckligen tagits upp i HD redan. Man kan argumentera för att spelaren själv har ett visst ansvar att fråga om det är spelregler som han inte förstår.

I det skedet utövaren går in på planen för att delta i idrotten bör han ha insikt om både handlingarna som utförs i sporten och också riskerna som uppstår vid deltagandet i sporten. Därmed uppstår det ett konkludent samtycke till att följa reglerna som gäller idrotten och underkasta sig riskerna som uppstår vid regelenligt spel.¹⁰⁷ Dessutom kan alla mot- och medspelare också anta att han känner till reglerna och riskerna av idrotten och accepterar dem. Det är alltså ett medvetet risktagande av spelaren.¹⁰⁸

3.1.3 Samtycke som ansvarsbefriande grund

Principen om samtycke, eller medvetet risktagande, är något som regelbundet kommer upp inom skadeståndsansvar när idrott diskuteras. Det här är inte nödvändigtvis samma som en skadelidandes medvållande, vilket förutsätter något slags vållande av skadelidande själv genom handling eller passivitet. Ofta kan domstolen dock komma till slutsatsen att vållande fanns hos den skadelidande på grund av att han samtyckte till en större skaderisk.

Samtycke är den främsta grunden som utesluter ansvar vid idrott eftersom det anses allmänt accepterat i rättspraxis att utövare av sport medvetet godkänner en viss skaderisk då de frivilligt deltagit i en match eller tävling. Principen har främst relevans vid bedömningen av culpa i sporter där fysiska kamper är sedvanliga och det således finns en uppenbar risk för skada för utövarna, t.ex. i lagsporter som ishockey och fotboll.¹⁰⁹ I sporter där det inte ska finnas mycket fysisk kontakt, som badminton eller volleyboll, har förstås samtyckeskonstruktionen ingen större betydelse.

¹⁰⁷ Saxén 1974 s. 114

¹⁰⁸ Se Saxén 1974, s. 112 för medvetet risktagande

¹⁰⁹ Saxén 1974, s. 115

Även om principen om samtycke ofta ses som en betydande orsak till ansvars lindring av culparegeln i idrottsutövning kan den inte, enligt Agell, som ensam faktor innebära ansvarsfrihet för skadevällaren inom sportutövning.¹¹⁰ Det behövs flera samverkande faktorer för att ersättningsskyldigheten ska falla bort.

Samtycket uppstår ofta på samma gång som spelaren accepterar spelreglerna genom att skaffa deltagarlicensen från förbundet eller helt enkelt går in på planen för delta i matchen. Fastän utövarna, genom att delta i spelet, har ansetts samtycka till en ökad skaderisk innebär det inte att samtycket gäller skador i allmänhet som inträffar under spelet. Det är allmänt vedertaget att samtycket endast ska gälla för skador som uppstår inom spelets gränser.¹¹¹ Det gäller med andra ord inte skador som följer från handlingar som klart strider mot spelets regler eller som inte alls har något med idrottens idé att göra.¹¹²

Man kan likställa det med diverse kirurgiska ingrepp där man accepterar att operationen ska ske och att det finns en risk till mindre skador från ingreppet men samtycket omfattar inte svåra skador som uppstår på grund av vållande hos sjukvårdspersonalen. Saxén fokuserar på hur stor sannolikheten är att skadan kan uppstå från handlingen och hur det här påverkar samtyckesresonemanget.¹¹³ Ifall sannolikheten att en viss typ av skada sker är stor eller mer eller mindre säker genom att man frivilligt deltar tyder det på ett avstående från ersättning för skador som är typiska och förutsebara för aktiviteten.

Det är med andra ord insikten om skaderisken som är det viktigaste i det här sammanhanget. Spelarna ska inte behöva räkna med att skadas från en handling som strider mot spelreglerna, i varje fall inte från grövre regelöverträdelser. Samtycket utsträcker sig i allmänhet endast till fall då spelet utövas på ett sportsligt sätt. Från domskälen till det ovannämnda ishockeyfallet HD 1997:129 får man det fastställt också i rättspraxis.¹¹⁴

Det finns relativt få skadeståndsrättsliga idrottsrättsfall som gäller skadeståndsansvar för utövare men det kontroversiella HD 1994:1 som behandlar skadelidandes samtycke genom deltagande är

¹¹⁰ Agell 1962, s. 135 f

¹¹¹ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 85 f

¹¹² Idrottsjuridisk skriftserie nr 5 2001, s. 125 av Malmsten

¹¹³ Saxén 1974, s. 112

¹¹⁴ HD 1997:129: "Att uppsåtligt skadas av ett handlande som strider mot spelets regler är utanför vad spelarna kan förvänta sig och utanför samtyckeskonstruktionen..."

i det här sammanhanget relevant att analysera. Bland annat Halila är en av dem som har varit kritisk till bedömningarna som gjorts i fallet.¹¹⁵

HD 1994:1: Eleverna i ett handelsläroverk hade under en gymnastiklektion efter ett gemensamt beslut spelat fotboll inomhus med en boll avsedd för volleyboll. A hade tagit en frispark till den följden att bollen träffade B i ögat så hårt att det permanent försämrade hans syn. Eleven som hade sparkat bollen och staden, som gymnastiklärarens arbetsgivare, ålades att ersätta skadan solidariskt. Ersättningen jämkades dock till viss del eftersom den skadade eleven hade medverkat till skadan genom sitt deltagande i spelet trots den ökade skaderisken.

I fallet hade eleverna själva kommit överens sinsemellan att de skulle spela fotboll med en volleyboll inomhus. Enligt HD hade A använt allt för mycket kraft, med tanke på omständigheterna, då han hade tagit frisparken. Speciellt med tanke på att bollen var så lätt och att de spelade inomhus. A var dessutom 187 cm och vägde 80 kg medan skadelidande B som stod i muren och träffades av bollen endast var 158 cm och vägde 47 kg. A var alltså mycket större än B som bara stod tre meter ifrån bollen då hon träffades av den i ögat. Enligt HD var skadan och skadans omfattning med tanke på kraften som A hade sparkat bollen och de andra förutnämnda omständigheterna förutsebar. Skadan blev så svår att B inte alls kunde använda ögat till följd av skadan.

I fallet hade gymnastikläraren C ansvar över ett stort antal elever (37 st.) som han hade delat upp i tre olika grupper och de höll på med egna sporter eller övningar. Eleverna hade alltså själva kommit överens om att spela fotboll med en volleyboll istället för innebandy som C hade bestämt. C hade dock kommit och tittat in under spelets gång före olyckan och hade då låtit det fortgå. Med tanke på att eleverna var vuxna har de också ett visst ansvar och bör själv kunna bestämma vad för sorts spel de ska spela och se till så att det går till på ett säkert sätt. Även om C inte visste om att eleverna inte spelade innebandy till att börja med kan man argumentera för att C försummade sin tillsynsplikt då han, efter att han hade observerat spelet, inte hade avbrutit spelet.

Det är dock min åsikt att C eller staden, som C:s arbetsgivare, inte borde ha blivit skadeståndsansvariga för B:s skada. Han hade väldigt många elever som han var tvungen att

¹¹⁵ Halila – Norros 2017, s. 489

delar upp i flera grupper vilket också delade hans uppmärksamhet. C borde dessutom skäligen kunna förvänta sig att eleverna utför den aktivitet som han hade föreslagit, speciellt då det gäller vuxna människor. Det skulle förstås vara annorlunda om det gällde en gymnastiklektion för barn.¹¹⁶

Jag tycker också att HD:s domslut om att skadeståndet skulle jämkas till viss del inte är särskilt logiskt. Det här fallet har en del gemensamt med det ovannämnda svenska bandy-fallet. Också i HD 1994:1 hade spelarna sinsemellan kommit överens om lite annorlunda regler vid spelandet. Eleverna hade kommit överens om att spela enligt ”mjuka regler”, nämligen mycket lätt och lekfullt. Med andra ord inte alls särskilt tävlingsinriktat. Det här är något som HD också tar upp i sina domskäl men ändå verkar det inte ha spelat någon större roll i deras domslut om B:s samtycke till den ökade skaderisken.

Orsaken varför man kan tycka att det kan finnas en ökad skaderisk att spela fotboll med en volleyboll inomhus är ju förstås att bollen är lätt och att man då lättare kan sparka bollen med hög hastighet. Det här borde inte egentligen spela roll då man tar upp samtyckesfrågan eftersom eleverna hade överenskommit att spela lugnt. Eleverna behöver då inte ta det i beaktande då de funderar om de ska delta i spelet eller ej. Det här borde inte tas upp som ett argument över hur farligt spelet var, snarare tvärtom. Eftersom A sparkade bollen mycket hårdare än vad som var lämpligt för spelet och vad som hade överenskommit så orsakades skadan genom vårdslöshet. I dessa sammanhang ska samtyckeskonstruktionen inte gälla.

A borde ensam ha blivit skadeståndsskyldig för skadan på B då han orsakade skadan genom vårdslöshet och B:s skadestånd borde inte ha jämkats på grund av samtycke eller medvållande av B. Det hade inte funnits någon ökad skaderisk bara A hade spelat såsom eleverna hade överenskommit före spelet. HD:s domslut i det här fallet är allt för strikt gentemot den skadelidande. Domslutet påminner mycket om det ålderdomliga uttrycket ”den som ger sig in i leken skall leken tåla” istället för en modern och logisk vållandebedömning där omständigheterna i fallet ska stå som grund för domslutet.

¹¹⁶ C:s ansvar eller stadens principalansvar kommer inte att behandlas mera här med tanke på avhandlingens syfte.

I ett svenskt ishockeyrättsfall från 2018 redogjordes för vad som är tillåtet under en ishockeymatch med tanke på reglerna om samtycke och social adekvans.¹¹⁷

NJA 2018 s.591: Under en pågående ishockeymatch hade A tilldelat en s.k. crosschecking mot B:s huvud. Slaget hade tilldelats med två händer och träffade det oskyddade nackpartiet. Pucken var inte i närheten då tacklingen/slaget utdelades. B föll till isen och bars sedan ut på bår för vidare färd mot sjukhuset. Våldet orsakade stor smärta. A dömdes till misshandel av HD.

HD fastställde i sitt yttrande att det finns många handlingar som utförs inom ishockey som annars skulle anses vara otillåtna men då de vidtas under en ishockeymatch är de tillåtna med stöd av reglerna om samtycke och social adekvans. De fastslog också att samtycke endast ska innebära ansvarsfrihet då deltagandet är frivilligt och för sådana handlingar som är förenliga med spelets regler och bestämmelser. Dessutom finns det en del handlingar som, även om de bryter mot idrottens regler, omfattas av samtycket vid deltagande. Dessa är smärre regelöverträdelser som i ishockey endast leder till utvisning. Handlingarna ska vara både naturliga och påräkneliga inom ramen för sporten.

HD framförde att till och med vissa handlingar som begås och som är utom spelets gränser ska anses vara tillåtna med stöd av samtyckeskonstruktionen om de anses vara sedvana inom sporten, t.ex. slagsmålsliknande situationer under eller i anslutning till spelet. Det här är handlingar och situationer som spelarna ska förvänta sig att kan ske under matchens gång.

Också när något samtycke inte explicit kan anses föreligga måste vissa handlingar betraktas som tillåtna vid utövandet av idrott trots att de under andra omständigheter skulle vara brottsliga. Det här kan gälla fall då spelaren, efter att en spelsituation har avslutats, på väg till avbytarbåset utför en handling som i andra fall skulle uppfylla t.ex. ofredande rekvisiten. Gränserna för samtycke och vilka gärningar som kan anses vara socialt adekvata måste tolkas snävare då det gäller handlingar som sker utanför spelet. En skärpande omständighet i en culpabedömning kan istället vara, mycket likt i det här fallet, att en spelare blir tacklad flera sekunder efter att han har spelat

¹¹⁷ Social adekvans innefattar en grupp handlingar som är tillåtna på grund av oskrivna regler. Det behandlas kortfattat senare i kapitel 3.1.5

bort pucken eller efter att matchen har blåsts av. Det är något som ingen spelare kan förutse eller ska anses ha samtyckt till.¹¹⁸

I fallet lade HD stor vikt vid våldet vid A:s handlande och att det överstiger gränserna för vad som ska anses vara tillåtet inom ishockey. Det är nämligen inte en sådan gärning som ska anses vara omfattad av deltagarnas samtycke som de omfattas av vid deltagande i spelet. Det var frågan om ett kraftfullt slag mot ett oskyddat område som B inte alls hade kunnat förutse. Gärningen hade dessutom begåtts med uppsåt, oavsett om avsikten var att skada B eller att träffa honom på ett annat ställe med slaget.

Man ser alltså väldigt många likheter i hur bedömningen gjordes i det här fallet med hur finska HD gjorde vållande bedömningen i HD 1997:129¹¹⁹ som också uppstod på grund av en crosschecking av skadevållaren. Mycket fokus lades på graden av våldsamhet i skadevållarnas handlande samt vad samtyckeskonstruktionen innebär vid idrottsutövning. Speciellt vad spelarna behöver förvänta sig då de samtycker till att delta i idrotten.

Ytterligare stöd om samtyckesreglerna och dess konstruktion fås från ett äldre rättsfall, NJA 1993 s. 553, vilket handlade om bråk mellan två pojkar. I det här fallet hade två pojkar börjat knuffa varandra efter en viss provokation av den ena pojken. Ilskan tog över och bråket blev allvarigare vilket ledde till att A slog B i ansiktet så att B föll till golvet medvetslös.

Enligt HD gäller principen om samtycke i det här fallet eftersom båda pojkarna kan förvänta sig en viss grad av ofredande och mindre övergående skador t.ex. i form av blåmärken och svullnader då de ger sig in i bråket. Båda pojkarna blev fria från ansvar med stöd av dessa bestämmelser även om vållande ofta bedöms striktare på personen som har startat eller provocerat till slagsmålet.¹²⁰

¹¹⁸ Samuli Mikkonen, Nr9/ 2001

¹¹⁹ Analyserades på s. 28

¹²⁰ Hellner – Radetzki 2006 s. 226 f

3.1.4 Förmildrande omständigheter som föregår den skadevållande handlingen

Det finns också vissa sorts omständigheter som föregår den skadevållande handlingen och medverkar till att den uppstår. Vilken betydelse dessa har i en culpabedömning inom ett idrottsfall utreds nedan. Fokus ligger främst på provokationer före den skadevållande handlingen och om tillfälliga heta känslor under en match bedöms som förmildrande för skadevållarens ansvar.

Rent allmänt brukar det i dessa fall ofta ses som att skadelidande på något sätt har varit medvållande till skadan eftersom han t.ex. kan ha provocerat fram den skadevållande handlingen från den andra personen eller på annat sätt bidragit till att skadan uppstått. Det här är en vanlig grund för jämkning av skadestånd i slagsmål mellan två parter.¹²¹ Ett känt rättsfall från Sverige ändrades från mord till dråp i alla instanser på grund av provokation från offret, trots att gärningen innefattade 64 knivhugg vilket ledde till att offret avled.¹²²

Inom idrott finns det ett par rättsfall inom lägre instanser som har lett till en lindrigare dom på grund av provokationer av skadelidande under spelets gång. I ett ishockeyfall från Svea HovR¹²³ hade A, omedelbart efter att B hade tacklat honom samt tilldelat ett kraftigt klubbslag över ryggen, slagit till B med klubban över huvudet så att B föll till marken medvetslös. HovR, fann, liksom Tingsrätten,¹²⁴ att en frihetsberövande påföljd inte var nödvändig utan att en villkorlig dom och dagsböter räckte på grund av att B anses ha provocerat fram brottet från A och att slaget var mera en reflex än en uppsåtlig gärning för att åsamka B skada.

Följande rättsfall som också är från Sverige är från en fotbollsmatch där A tilldelat motspelaren B ett knytnävsslag på hakan med käkfraktur som följd.¹²⁵ Göta HovR ansåg att tumulten som uppstod mellan ett flertal spelare från båda lagen, efter att två spelare börjat bråka under matchen, var en förmildrande omständighet för A:s ansvar i culpabedömningen. Det föregående våldet hade föranlett irritation mellan lagen och A:s gärning hade ett direkt samband med tumulten. A dömdes till fängelse i en månad samt skadestånd.

¹²¹ Saxén 1975, s. 116

¹²² NJA 1995 s. 464

¹²³ B 1174/75, DB 286/75, finns sammanfattat i Malmsten 1994, s. 71 ff. Hovrätten förkortas till HovR.

¹²⁴ Förkortas i framtiden till TR.

¹²⁵ Göta HovR B829/81, DB 288/82, finns sammanfattat i Malmsten 1994, s. 114 ff.

I många straff- och skadeståndsrättsliga idrottsfall anses faktumet att alla försöker vinna vara förmildrande för skadevållaren. Begrepp som *stridens hetta* och *tillfällig överilning* är sånt som kommer upp i domskälen i ett flertal mål. I ett fotbollsfall¹²⁶ från Uppsala TR hade målvakten A uppsåtligen tilldelat motspelare B ett slag i ansiktet vilket ledde till att B fick hjärnskakning. I domskälen yttrade TR att gärningen naturligtvis har överskridit vad spelets regler och natur tillåter men att handlingen utfördes under stridens hetta på grund av att det var en derbymatch¹²⁷ och att matchen hade genomgående haft en mycket irriterad stämning. Händelsen hade uppstått snabbt och A hade inte haft lång betänketid. B hade dessutom klappat A på kinderna innan det på ett sätt som A känt var provocerande och förnedrande. Med hänsyn till dessa omständigheter ansåg TR att misshandeln endast skulle anses vara ringa.

Vid utredning av rättspraxis på området finns det en mängd faktorer och omständigheter som leder till en lindrigare ansvars- och vållanderegeln vid utövning av idrott. Alla regelöverträdelser är givetvis inte betraktade som förkastliga. Vållanderegeln rättar sig efter vad rättsinniga och kunskapsrika personer på området finner att är sedvanligt och allmänt accepterat inom idrotten.¹²⁸ Inom idrott hör det till att man gör nästan allt för att försöka vinna och det är ofta fråga om en gränsgång mellan att göra nästan allt för att vinna och att försöka följa reglerna på samma gång. Endast små regelöverträdelser ska i dessa fall inte bedömas vara vållande i en skadeståndsrättslig mening.¹²⁹ Utifrån praxis i de ovannämnda rättsfallen kan till och med väldigt vårdslösa och våldsamma gärningar tämligen lätt förmildras av omständigheter som sker under spelets gång.

Regelstridiga handlingar anses ofta vara utslag av obetänksamhet eller okunnighet snarare än hänsynslöshet. Att tillämpa en sträng ansvarsregel på grund av en spelares bristande förmåga är knappast förenlig med idén att uppmuntra nya idrottare till sporten.¹³⁰ Det här overseendet vid skadeståndsansvar är främst aktuellt vid idrott på en högre nivå där samtyckeskonstruktionen har större relevans. Vid motionsidrott och mera improviserade förhållanden är culpabedömningen vid våldsamt spel mycket närmare den striktare vållanderegeln som tillämpas vid andra normala situationer som inte omfattas av idrottens bestämmelser.

¹²⁶ Uppsala TR B 1326/74, DB 1319/74

¹²⁷ En match mellan två lokala eller regionala rivaler

¹²⁸ Bengtsson 1962, s. 99

¹²⁹ Halila – Norros 2017, s. 483

¹³⁰ Bengtsson 1962, s. 101

3.1.5 Social adekvans

Social adekvans är en terminologi som används relativt mycket vid rättsfall i de andra nordiska länderna. Begreppet hänvisar till gärningar som är tillåtna att utföras, eftersom en oskriven undantagsregel är tillämplig. Det är nämligen mycket ofta en tolkningsfråga och avvägning om gärningen ska godkännas för att den är önskvärd av någon anledning. En viss verksamhets samhällsvärde påverkar därmed hur försvarlig man kan anse att en handling är. Även om gränsen för samtycke oftast går vid grov misshandel kan gränsen justeras beroende på om nyttan från handlingen eller aktiviteten från samhällets synpunkt är högre än skaderisken som är anknuten till handlingen.

Social adekvans är alltså bättre uttryckt en slutsats istället för ett skäl för den här slutsatsen. Dessa gärningar skulle vanligtvis inte vara tillåtna eftersom de oftast uppfyller straffrättsliga rekvisit. Socialt adekvata handlingar finner man främst för att ett särskilt risktagande är tillåtet, t.ex. vid sport och olika åtgärder inom hälso- och sjukvården.¹³¹ ¹³² Jareborg beskriver ansvarsfrihet från gärningar på grund av att de är socialadekvata som en sorts dogmatisk ”slasktratt” eller ”säkerhetsventil”.¹³³ Reglerna om social adekvans används då de sedvanliga ansvarsfrihetsgrunderna enligt strafflagen inte räcker till.

Social adekvans är med andra ord en nödvändig princip. Det finns ett flertal situationer där det inte skulle vara möjligt att fria från ansvar utan hänvisning till dessa oskrivna undantagsregler och där ett straff- eller skadeståndsrättsligt ingripande skulle vara oskäligt. Speciella undantagsregler gäller t.ex. vid krigstillstånd, för en lärares tillsynsplikt och vid s.k. rättslig nöd.

Social adekvans har dessutom börjat användas allt mera vid rättsfall gällande idrottsutövares ansvar för skador eller idrottares risktagande vid tävling och träning, men främst vid rättsliga instanser i Sverige. Så vitt jag vet har själva begreppet i vart fall inte fått något större fotfäste i

¹³¹ Jareborg 1994, s. 180

¹³² Se t.ex. NJA 1997 s. 636 där det var fråga om omskärelse av unga pojkar och om samtycke samt regler om social adekvans befriar från ansvar för ingreppen.

¹³³ Ibid, s. 181

Finland, även om samma princip ändå kan ha använts vid tillämpning i rättsfall på straffrättsområdet i Finland.

Det finns alltså åtskilliga gärningar vid sportutövning, som i ett vakuum skulle uppfylla flera straffrättsliga rekvisit. Dessa gärningar är tillåtna eftersom de begås i en kontrollerad miljö och med idrottens bestämmelser och idé som grund. Det är förstås viktigt och förenligt med idrotten som verksamhet att så är fallet. Det här måste dock kompletteras med förutsättningen att det rör sig om ett frivilligt deltagande vid utövningen, att endast gärningar som anses vara tillåtna enligt idrottens regelverk ska omfattas av den sociala adekvansen och att ett uppsåtligt skadevållande inte omfattas av dessa oskrivna undantagsregler. Samtyckeskonstruktionen och läran om social adekvans kan med andra ord inte helt separeras från varandra. Läran om samtycke är ofta också tillämplig i fall där den sociala adekvansen är tillämplig.

Vid bedömningen om social adekvans ska vara aktuellt som ansvarsbefriande grund för skador som uppstår som följd av idrottsutövning är det ofta en tolkningsfråga huruvida nyttan från handlingen väger tyngre än skaderisken. Här tar man bland annat handlingen, idrottens egna regler och skaderisken från sedvanligt spel i den ifrågavarande idrotten i beaktande. I det ovannämnda och relativt nya ishockeyfallet från Sverige, NJA 2018 s. 591, togs frågan upp om handlingen av A som utfördes under en ishockeymatch skulle kunna anses vara socialt adekvat.¹³⁴

I fallet hade alltså ishockeyspelaren A crosscheckat motspelaren B bakifrån under pågående ishockeymatch så att slaget, eller tacklingen, hade träffat ett oskyddat nackparti. B föll till isen och blev liggandes tills han transporterades bort från isen med bår. I domskälen yttrar HD bland annat att gemensamt för situationerna eller fallen som omfattas av läran om social adekvans är att det på ett eller annat sätt finns ett samhälleligt intresse av att gärningen är tillåten.¹³⁵

HD fastställer i domskälen att en del straffbelagda handlingar inom idrott, speciellt i sporter som fotboll och ishockey, är tillåtna endast med stöd av bestämmelserna för samtycke och social adekvans. Dessutom bestraffas inte en del handlingar som bryter mot spelets regler utanför sportens område eftersom de anses som lindriga relativt till andra uppsåtliga gärningar som leder

¹³⁴ Presenterades på s. 40

¹³⁵ Görs från fall till fall med en s.k. intresseavvägning som nämndes kort tidigare i avhandlingen.

till skador inom sporten och dessa lindrigare regelöverträdelser kan då väl lösas via interna disciplinära åtgärder inom sporten såsom utvisning eller matchstraff.

Det som har kommit fram om social adekvans förutsätter och grundar sig på att det finns ett funktionellt regelverk och en fungerande domarverksamhet som ska både hålla reda på att reglerna följs och att spelet utförs på ett säkert sätt. Det här betyder att samtycket och den sociala adekvansens tillämpningsområde är främst vid organiserat idrottsutövande.

HD yttrar sig i domen att A:s gärning inte kan anses vara ansvarsbefriande eller godkänd med tanke på bestämmelserna om samtycke eller social adekvans. I domskälen till ishockeyfallet nämns det emellertid inte riktigt tydligt vad för sorts bedömningsfaktorer HD använder sig av när de överväger om gärningen är socialt adekvat. Det framkommer att A:s gärning inte har en direkt koppling till spelet, och dessa måste bedömas snävare än normalt. Tidigare har HD påpekat att en del handlingar som inte är kopplade till spelet ändå ska anses vara tillåtna på grund av att de här socialt adekvata.

Det enda som HD tar upp är att gränsen för vad som bör anses vara tillåtet har överskridits. Vad detta exakt innebär kommer inte fram. Läsaren får endast dra sin egen slutsats. Högst troligt är bedömningen baserad på en kombination av många faktorer, bland annat farligheten eller våldsamheten av A:s handlande, vad B skäligen kan förvänta sig från deltagande i en ishockeymatch och faktumet att händelsen skedde utanför en spelsituation. Pucken hade spelats bort flera sekunder tidigare.

En del kan tycka att läran om social adekvans och vilka gärningar läran gäller är för godtyckligt. Det blir inte lättare då domstolarna inte klart nämner exakt vilka bedömningar eller avvägningar de har gjort i målet. Det kan bero på att de inte vill binda vissa principer eller faktorer allt för hårt till social adekvansen. Principerna vid social adekvans är ju ändå en säkerhetsventil som ska fånga allt som faller igenom de klassiska ansvarsfrihetsgrunderna. Det är då ändamålsenligt att den är flexibel och i vissa fall lite diffus.

Försvarligheten eller tillåtligheten av gärningarna avvägs i kontext med det samhälleliga intresset av att aktiviteten utförs och i direkt koppling med all annan rättsfakta som kommer upp i målet om omständigheterna före, under och efter den skadevållande handlingen. Visst kan jag se nyttan av att läran är en aning oklar men det är som mycket annat inom juridiken; en bedömningsfråga

in casu med många olika faktorer som påverkar slutsatsen. Ett fall är oftast inte alls likt ett annat, även om man måste tillämpa samma principer på bägge fallen. Undantagsreglerna och den rättsliga sedvanan har skapats för just idrotten som verksamhet vilket bygger främst på idén att det är sunt och hälsosamt att utöva idrott.

3.2 Allmänt om idrottsarrangörernas skadeståndsansvar

Skadeståndsansvar för arrangörer av olika idrottstillställningar såsom tävlingar, matcher eller annan idrottsverksamhet brukar för det mesta sammanlänkas med ansvaret för publiken. Skadeståndsansvaret begränsas inte enbart till att sörja för utomstående, det vill säga allmänhetens säkerhet, utan det omfattas även av en skyldighet att skydda utövarna och deltagarna under tävlingarna eller matchen.

I bland annat lagen om sammankomster (530/1999) finns det stadgat en väldigt allmän bestämmelse om säkerhetsplikten för arrangörerna.¹³⁶ Man får redan här, på grund av den allmänna säkerhetsbestämmelsen, en uppfattning om att det finns en mera skärpt ansvarsregel som gäller för diverse arrangörer eftersom de har ansvaret under en speciell tillställning och tillställningen oftast är till för att underhålla ett stort antal personer. Bestämmelserna ska då lätt kunna tillämpas till skadelidandes fördel.

Ansvaret brukar ses som ett normbaserat och riskbaserat ansvar och flera författare inom rättslitteraturen har kategoriserat arrangörsansvaret till den tidigare nämnda skärpta omsorgspliktens område.¹³⁷ Att gruppera arrangemang av idrottstävlingar och matcher till det här området förefaller vara rätt logiskt. Det har i de flesta fall inte mycket att göra med verksamhetens farlighet eller skaderisken i sig självt, vilket ofta är fallet med många andra aktiviteter som omfattas av den skärpta omsorgsplikten.^{138 139}

¹³⁶ Lagen om sammankomster 530/1999 3 § "... skall ordnas så att deltagarnas och utomståendes säkerhet inte äventyras..."

¹³⁷ Ståhlberg – Karhu 2013, s. 114 f, Saxén 1974, s. 32, Hahto 2008, s. 265 f

¹³⁸ Se s. 22 om den skärpta omsorgsplikten. Vad det här innebär i idrott tas upp senare

¹³⁹ Det är mest vid diverse motorsportstävlingar där publiken är inför en större skaderisk. Här gäller strikt ansvar enligt HD-praxis. Mera om detta senare i avhandlingen.

Den här strängare ansvarsregeln för arrangörer innebär allmänt att arrangören ska stå för skador som uppstått på grund av uppsåt, vårdslöshet eller oaktsamhet samt för skador som han inte kan visa att inte beror på honom och har uppstått under tillställningen. Det här betyder i vanliga fall att skadelidande endast behöver visa att skadan har uppstått i samband med idrottstävlingen eller matchen. Det är sedan arrangörens ansvar att visa att han har gjort allt som krävs för att säkerheten ska anses vara tillräcklig.¹⁴⁰

Det ligger däremot ofta en försummelse, passivitet, istället för en aktiv handling, som grund för själva vållandet och skadeståndsansvaret för arrangörer. Det gäller i de flesta fall en försummelse att ordna tillräckliga säkerhetsåtgärder för att sörja för publikens eller deltagarnas säkerhet. Saxén¹⁴¹ säger att orsaken till att man tillämpar en strängare omsorgsplikt för arrangörer är att de ska betraktas som fackmän på området. Med andra ord har de en expertkunskap och erfarenhet på området som innebär att de ska omfattas av ett högre aktsamhetskrav. Aktsamhetskravet kan dessutom bli strängare för en arrangör som är speciellt erfaren av liknande arrangemang eftersom han bör ha insikt om vilka normer som gäller samt riskerna och farorna vid arrangerandet av den specifika tillställningen.

Det är dock inte bara arrangören, som hyr platsen för tillställningen, som riskerar att bli ersättningsskyldig för en skada som uppkommer under en idrottstävling eller match. Ägaren som hyr ut platsen eller stadion till arrangören kan också bli skadeståndsansvarig för uppkommen skada. Fördelningen av ägarens och arrangörens ansvar framkommer tämligen klart från rättspraxis.¹⁴² Om inget annat har avtalats om mellan ägaren och arrangören så är det arrangören som svarar för de tillfälliga anordningarna som ställs upp enligt det specifika evenemangets behov och syfte som han ordnar, exempelvis kan det vara scener, ställningar, tillfälliga läktare eller diverse avspärrningsstängsel.

Ägaren svarar i regel för de mera varaktiga anordningarna på platsen, till exempel huvudläktaren och belysningen. Här är dock fördelningen inte helt given eftersom arrangören också har ett ansvar att kontrollera och granska dessa anordningar före tillställningen. Om arrangören borde ha märkt bristerna och åtgärdat dem före tävlingen, på grund av den uppenbara skaderisken för

¹⁴⁰ Olli Rauste 1997, s. 816 f

¹⁴¹ Saxén 1974, s. 32

¹⁴² Se mera i detalj om detta nedan vid analys av HD 1934 II 25

publiken eller deltagarna, kan arrangören bli antingen ensam eller solidariskt skadeståndsansvarig med ägaren beroende på omständigheterna i fallet.¹⁴³

Arrangörsansvarets omfattning handlar dock mera om både skadelidandes möjlighet att avvärja skadan och att arrangören har ett ansvar över ett stort antal personers hälsa och säkerhet än just skaderisken för åskådare eller deltagare. Arrangören, eller i vissa fall ägaren av platsen för tillställningen, är den som otvivelaktigt har bäst möjlighet att se till att allt är som det ska för att åskådarna ska kunna säkert titta på tävlingen och att utövarna ska kunna delta i tillställningen utan problem.

Det här pekar mot att det inte är vållandet i sig som präglar ansvaret utan att det är mera frågan om ett presumtionsansvar för arrangörerna. Det enda som förutsätts av skadelidande är att visa att skadan har ett direkt samband med idrottstävlingen eller matchen, sedan ligger bördan på arrangören att bevisa att skadan inte kunde ha avvärjts genom hans handlande. Även om det inte alltid är fråga om ett fysiskt avtal mellan arrangörerna, deltagarna och åskådarna finns det en förutsättning och ett ansvar på arrangören som ordnar tävlingen att se till att det ska vara säkert att gå och se på tävlingen samt att delta i tävlingen. Den här förutsättningen är det som utgör grunden för arrangörens ansvar.

Bestämmelserna om säkerhet som arrangörerna ska följa har naturligtvis en stor betydelse. Det här betyder att vållande ska generellt presumeras om arrangören har brutit mot en norm. Som sagt innebär det här att det är arrangören som ska exculpera sig för att undgå ersättningsskyldighet. Arrangören kan till exempel visa att det sätt han har förfarit på är att föredra framom vad normen bestämmer eller att det var omöjligt för honom att handla som normen bestämmer med tanke på de rådande omständigheterna i fallet.¹⁴⁴

3.2.1 Förutsättningar för arrangörens skadeståndsansvar för skada på deltagare

Då man analyserar en arrangörs ansvar vid anordnande av idrottstävlingar eller matcher går tanken först och främst till ansvaret över åskådarnas säkerhet, men arrangören har ett minst lika

¹⁴³ Se Bengtsson 1962, s. 131 fotnoter för rättsfall som tar upp problematiken.

¹⁴⁴ Hahto 2008, s. 271

viktigt ansvar att se till att utövarnas säkerhet också tryggas. Skaderisken är oftast större för deltagarna i tävlingen, matchen eller loppet än för åskådarna. Deltagarna befinner sig därför i en lite annorlunda ställning än åskådarna då det kommer till den naturliga skaderisken i de olika idrotterna.

Det är väldigt sällan som det förväntas att åskådarna ska behöva inse att det finns en skaderisk för dem då de besöker en tävling medan det i nästan alla sporter i alla fall finns en högre skaderisk för deltagarna som bör tas i beaktande under en rättslig bedömning.¹⁴⁵ Uppenbara skaderisker som beror på till exempel ett farligt underlag under tävlingen eller andra liknande omständigheter som arrangören bör åtgärda, kan innebära jämkning av skadestånd till viss del. Det anses att deltagarna själva har medverkat till skadan om de frivilligt och medvetet har deltagit i den riskfyllda tävlingen.

Rättspraxis som diskuterar den här delen av arrangörsansvaret är dock väldigt mager relativt till praxis som behandlar ansvaret för publiken och det kan därför vara svårt att få en klar bild över ansvarets omfattning. Ett rättsfall som kan ge en allmän överblick över ansvaret för deltagarna och deras säkerhet är HD 1989:129 som behandlar skada på travhästar under en travtävling.

HD 1989:129: Under en travtävling, som arrangerades av föreningen A, hade travbanans belysning slocknat vilket ledde till att två hästar kolliderade i mörkret med varandra och skadades. Travbanan hade inget reservbelysningssystem utan då belysningen hade slocknat lyste bara huvudläktarens lampor men de var inte tillräckligt starka. Det tog ca 20 minuter innan travbanans belysning kom igång igen efter att de hade slocknat. Arrangören av travtävlingen dömdes utge skadestånd för skadorna på hästarna. Omr.

Det framkom flera skärpande omständigheter för arrangören A vid utredningen av fallet. Arrangören hade varit medveten om att det tog länge för travbanans belysning att komma igång igen efter att de hade slocknat. Det var dessutom frågan om ett s.k. kvällstrav, alltså en travtävling som ordnas på kvällen. Domstolen ansåg att arrangören hade tagit en ökad risk eftersom tävlingen hade ordnats på hösten och sent på kvällen. Arrangören hade inte sett till att det fanns något reservbelysningssystem vid travbanan.

¹⁴⁵ Behövs också tas i beaktande av deltagarna då de frivilligt deltar i tävlingen eftersom det har betydelse för deras chans att få skadestånd om de skadar sig i samband med tävlingen.

Man får en god uppfattning om den skärpta omsorgsplikten och dess omfattning från följande yttranden från HD. Även om det inte kunde bevisas att belysningen skulle ha slocknat vid tidigare tävlingar eller bevisas vad det var som hade orsakat överspänningen, som ledde till att lamporna slocknade, ansågs arrangören ha försummat sin förpliktelse att bistå med tillräckliga säkerhetsåtgärder för deltagarna. Att ordna en travtävling under den årstiden och den tiden på dygnet, utan någon sorts reservbelysning ansåg HD att innebar en ökad kollisionsrisk för deltagarna och deras hästar. Majoriteten i HD dömde därför A till skadestånd för skadorna.¹⁴⁶

Det framkommer inte från utredningarna i någon av domstolsinstanserna däremot om det alltid tar 20 minuter för travbanans huvudbelysning att komma igång då den har varit släckt eller om det endast gör det om belysningen har slocknat på grund av en överspänning.¹⁴⁷ Man kan anta att det alltid gör det, eftersom A var medveten om den här omständigheten. Det vore mycket vårdslöst från arrangören att inte åtgärda det i såna fall.

Man kan inte skäligen anse att det är helt oförutsebart att huvudbelysningen slocknar och att ett reservbelysningssystem kan behövas någon gång under tävlingen, speciellt under vinterhalvåret. Även om A skulle argumentera för att det är en väldigt liten risk att huvudbelysningen slocknar kan man förvänta sig att skadorna potentiellt kan vara mycket svåra om belysningen mot förmodan skulle slockna. Anskaffning av reservbelysning vore därför inte en oskälig kostnad för en arrangör av en travtävling med tanke på både inkomsterna från travtävlingar och skadornas potentiella omfattning om huvudbelysningen skulle slockna.

Minoriteten i HD, som fann att arrangören inte var skadeståndsansvarig för skadan, motiverade det med att det inte finns något reservbelysningssystem vid travbanor i Finland som skulle komma igång så snabbt att det inte uppstår en ökad kollisionsrisk ifall huvudbelysningen slocknar under ett pågående travlopp. De bekräftade att det emellertid fanns belysning som skulle kunna komma igång mycket snabbare än den aktuella gjorde men det skulle kräva ett helt nytt projekt av planering och bygge vid travbanan. Behovet av ett sådant system hade inte uppmärksammats i övriga Finland vid travbanor före det här fallet. De framförde också att arrangörer av travlopp inte ska anses vara skadeståndsansvariga oberoende av vållande, eftersom

¹⁴⁶ Omröstning i HD; minoriteten ansåg att A inte var skadeståndsskyldig.

¹⁴⁷ Hovrätten och HD ändrade inte på tingsrättens dom.

trav inte är en sådan farlig verksamhet som ska omfattas av ett strikt ansvar. Ett sådant ansvar var heller aldrig egentligen aktuellt.

Jag kan definitivt hålla med minoriteten om att travsport inte är en sådan farlig verksamhet som är behäftat med så stora risker att det ska omfattas av ett strikt ansvar. Att det däremot ska vara under en skärpt omsorgsplikt är nog skäligt. Faktumet att det inte fanns liknande reservbelysningssystem i övriga Finland tycker jag inte att har relevans. Man kan argumentera för att det i så fall finns endast farofyllda travanläggningar i Finland som måste åtgärdas. Att hänvisa till vårdslös praxis eller bristfälliga anläggningar som en metod för att rättfärdiga ens egna brister och vårdslöshet tycker jag att inte alls håller. I avvägningen mellan kostnader, inkomster och potentiella faror så är det alltid åskådarnas och deltagarnas säkerhet som ska väga tyngst. En anläggning som ska vara av god beskaffenhet ska inte jämföras med en anläggning som har mycket brister, även om det är genomsnittet hos de flesta travanläggningar i landet.

En sträng ansvarsregel för arrangörer av travlopp är befogad. Då deltagarna är mitt i ett lopp som vanligtvis bara tar några minuter har de förstås ingen som helst möjlighet att påverka något annat än sig själva och deras hästar. Faktumet att hästar generellt är väldigt rädda och oberäkneliga skall också beaktas. Det ökar risken för att en skada sker, framförallt vid oförutsedda företeelser som att just belysningen slocknar mitt under ett lopp. Alla dessa faktorer ska ha betydelse när man bedömer hur strängt en ansvarsregel ska vara för arrangörer av travtävlingar.

Minoriteten argumenterade på ett ganska märkligt sätt för ansvarsfrihet på vissa ställen i sitt yttrande. De framförde att eftersom travsport inte är en så farlig aktivitet att ansvar skulle uppkomma oberoende av vållande bör deltagarnas frivilliga deltagande i travloppet ha en viss betydelse i bedömningen. Det framgår inte vid yttrandet om minoriteten anser att deltagarnas frivilliga deltagande ska anses vara ett samtycke till en sådan skada som uppkom vid det ifrågavarande fallet men eftersom man tog upp det i sitt yttrande kan man anta att så är fallet.

Även om man generellt kan tycka att travkuskarna accepterar eller samtycker till en viss skaderisk på dem själva och deras hästar då de deltar i ett travlopp anser jag ändå att det inte alls har relevans i det här fallet. Även om utövarna deltar i sporten frivilligt betyder det naturligtvis inte att de samtycker till alla slags skador och risker. Omständigheterna som leder till skadan i HD 1989:129 är definitivt inte något som man kan på ett skäligt sätt argumentera för att det

skulle omfattas av deltagarnas samtyckeskonstruktion. Att belysningen slocknar är i sig en mycket oförutsedd händelse och man kan inte heller kräva att travkuskarna ska veta om att det inte finns någon reservbelysning. Minoriteten påstår dessutom i samma yttrande att arrangören inte kan anses behöva vara beredd på en sådan här händelse, så hur kan man mena att deltagarna ska vara det?

I det här fallet förstår jag nog till viss del varför minoriteten anser att A inte bör vara skadeståndsskyldig, även om de ibland använder tveksam argumentation. Man kan anse att det är lite väl strängt bedömt att arrangören är skadeståndsskyldig för skadorna eftersom om man ser på förfaringssätt och sedvänja runt omkring travbanor i övriga Finland så verkar det inte som att A hade försummat sitt ansvar över deltagarnas säkerhet. Skadan verkar uppstått mera på grund av en oförutsebar olyckshändelse än något vållande hos A. Det är här den skärpta omsorgsplikten har betydelse.

För att bättre förstå varför det är skäligt för HD att komma till domslutet att A är skadeståndsskyldig bör man se på andra fall som behandlar ansvarsregeln för området för skärpt omsorgsplikt. Eftersom det finns så få likartade fall från idrottens område måste man analogt tolka från t.ex. fastighetsägarens ansvar där presumtionsansvar också gäller. Här kan man hänvisa till det ovannämnda HD 2001:1 som berörde fastighetsägaren A:s ansvar över konstruktioner i fastigheten.

I fallet klargjordes att en fastighetsägare har ansvar för att utrymmet eller fastigheten är säker för besökare. Även om det vore nästintill omöjligt för fastighetsägaren A att förutse att glaset ska gå sönder och skada en besökare på det här sättet fann HD ändå att A hade försummat sin skyldighet över säkerheten på fastigheten. Eftersom orsaken till varför glasrutan hade gått sönder förblev oklar och företaget A inte hade lyckats visa att det berodde på någon omständighet som var utanför deras omsorg eller ansvar, dömde HD A att utge skadestånd för skadan.

Det finns ett flertal likheter mellan dessa två fall och det är därför skäligt, enligt min uppfattning, att komma till samma slutsats i bägge fallen. Om orsaken till varför belysningen har slocknat förblir oklar eller arrangören inte kan visa i tillräcklig utsträckning att belysningen inte slocknade på grund av hans egna försummelse, bör arrangören bli ersättningsskyldig för skadan. I fallet som behandlar fastighetsägarens ansvar tas det inte upp om något liknande har hänt förut vid

andra fastigheter men det framkommer att likadana glastrutor finns vid många andra fastigheter. Även fast glastrutan installerades korrekt utan vårdslöshet hos A är det någon som bör stå för skadan. Fastighetsägaren, eller arrangören, har ansvar för alla konstruktioner och har då bäst möjlighet att avvärja för att skadan uppstår.

Med presumtionsansvaret presumeras det att det är arrangören som är skadeståndsskyldig för skadan om inget annat har bevisats. Alltså är det arrangören som har bördan att bevisa att så inte är fallet. Den här omvända bevisbördan är inte exklusiv till presumtionsansvaret och avviker inte från vad som allmänt stadgas i Skl. Bevisbördan kan läggas på den som in casu har bäst möjligheter att uppfylla den också i normala fall.¹⁴⁸

Ett annat fall som gäller arrangörens ansvar för deltagarnas hälsa och säkerhet i idrottssammanhang är från det s.k. Tahko-skidloppet.

HD 1975 II 30. B deltog i det s.k. Tahko-skidloppet, vilket hade planerats och arrangerats av A. Tidigt på morgonen i mörkret, på ett ställe där skidspåret löpte ner i en tunnel under en järnväg, slog B huvudet mot en av järnvägsskenorna. Järnvägsskenorna gick tvärs över skidspåret blott på 165 centimeters höjd över marken. Skadan ansågs inte vara typisk eller förutsebar för deltagarna på sådant sätt att de skulle ha samtyckt till skaderisken genom deltagandet och heller inte något de bort beakta. HD dömde A att utge skadestånd till B för skadan.¹⁴⁹

I rättsfallet står det ganska klart att arrangören och planeraren av skidloppet ska stå för skadan. Det fanns flera besvärande faktorer i fallet för A som HD tog i beaktande och vilket pekar mot A:s vållande vid arrangerandet och planerandet av loppet. Den första uppenbara omständigheten är förstås den riskfulla skidrutten för loppet. Att ha planerat en skidrutt vid ett ställe där det går en järnvägsskena tvärs över skidbanan endast 165 cm ovanför marken är definitivt vårdslöst planerande. Arrangören har inte visat tillräcklig omsorg för deltagarnas säkerhet eftersom det ökar skaderisken för deltagarna väsentligt. Skidrutten var inte i sådant skick som deltagarna bör kunna förvänta sig.

En annan faktor som är besvärande för A, vilket knyter samman till det försumliga planerandet av rutten, är att loppet påbörjades tidigt på morgonen. Järnvägsskenan hade varit svår att märka i

¹⁴⁸ Hahto 2008, s. 88

¹⁴⁹ Se t.ex. Hahto 2008, s. 283 eller Saxén 1983, s. 405

fullt dagsljus men var nästintill omöjlig att upptäcka i mörkret. Arrangören hade inte heller lagt upp några varningsskyltar under loppet eller vid tunnelns mynning. A argumenterade för att deltagarna deltog på egen risk eftersom han hade delat ut informationsblad, där det förklarades att alla som deltar i loppet deltar på eget ansvar.

Den här omständigheten hade ingen betydelse vid bedömningen i HD. Inget egentligt avtal hade ingåtts mellan deltagarna och A; enbart en utdelning av ett papper till deltagarna där det står villkor leder inte till någon sorts avtalsbundenhet i fallet. A kunde knappast heller veta att alla deltagarna hade fått informationsbladet. Förutom detta är sådana friskrivningsklausuler som friskriver ansvar för personskada eller död fastställda som oskäligen enligt EU-direktiv.¹⁵⁰

Man ser i fallet också omfattningen av det här förhöjda aktsamhetskravet som gäller för arrangörer av idrottstävlingar. HD fann att en järnvägsskena, som löper tvärs över skidbanan i mer eller mindre huvudhöjd, inte ska anses vara något förutsebart för deltagare av ett skidlopp men arrangören av tävlingen borde ha insett den förhöjda skaderisken för dem. Det är den som planerar loppet och arrangerar tävlingen som överlägset har bäst möjlighet att motverka att en sådan här skada kan ske och har i såna fall försummat sin omsorgsplikt samt varit vållande till skadan. I fallet togs det inte upp specifikt om det är ett presumtionsansvar som utgör grund för A:s ansvar utan HD kom endast fram till slutsatsen att A hade varit vållande till skadan. A hade dessutom bäst möjlighet att visa till det någon omständighet som skulle fria hen från ansvar men lyckades inte.

Eftersom det är ett äldre rättsfall finns inte HD:s domskäl så lätt tillgängliga så det är svårt att se i detalj hur HD motiverade domslutet. Man kan till och med argumentera för att skidtävlingar överlag väldigt sällan har någon förutsebar skaderisk för antingen deltagarna eller åskådarna och att ett vanligt culpaansvar skulle kunna vara skäligt för arrangörer av skidlopp. Samtidigt handlar det också om att deltagarna har en mycket liten chans att själva avvärja för potentiella skador om det finns någon omständighet som skulle kunna utgöra en risk mitt under ett skidlopp. Majoriteten av risken och ansvaret måste därför sättas på arrangören av tävlingen.

Ett sista rättsfall kommer från en backhoppsträning där flera parter ansågs vara solidariskt skadeståndsansvariga till skadan på en backhoppare.

¹⁵⁰ 93/13/EEG – Direktiv om oskäligen kontraktsvillkor

HD 1982 II 107. Backhoppare, S, hade deltagit i en backhoppsträning ordnad och arrangerad av skidföreningen A och hade skadat sig när hen hade krockat med en kälke i övre delen av backen som hade använts för att lägga i ordning backen för träningen. En av staden anställd arbetsledare B som övervakade istandsättningen av backen, skidföreningen A samt en träningsledare C som hade gett lov att träningen kunde påbörjas före kälken hade avlägsnats dömdes till skadestånd för skadan.¹⁵¹

Flera olika frågeställningar togs upp till utredning i domstolarna i fallet. Den mest centrala var de olika parternas roller vid ordnandet och istandsättningen av backen samt vem som hade ansvaret för att backen skulle vara i rätt beskaffenhet för träning. HD kom till den slutsatsen att både arbetsledaren B, som hade erfarenhet av att övervaka träningar, och träningsledaren C borde ha kunnat förstå den förhöjda skaderisken att låta utövarna hoppa under de rådande omständigheterna. B borde ha lagt undan kälken efter att istandsättningen var klar, medan C borde ha insett risken med att låta träningen komma igång så länge kälken var kvar i backen. Staden dömdes till skadestånd som principal för skadan som B hade vållat över S och dessutom dömdes S också personligen som medvållande till skadan.

Man fann att skidföreningen A som hade ordnat träningstillfället var ansvarig dels för C:s vållande som träningsledare eftersom A hade frågat C att övervaka träningen och dels för att arrangören alltid har ett visst ansvar att se till att backen är i sådant skick att backhoppning kan utföras på ett säkert sätt. A borde ha insett risken att hoppet går så fel att backhopparen redan i övre delen av backen kan åka snett och krocka med kälken. HD dömde skidföreningen A, arbetsledaren B och träningsledaren C solidariskt ansvariga för skadan på S. HD fann också att S hade varit medvållande till sin egen skada eftersom han föll redan i uppfarten före hoppet och hade högst troligt ändå skadats även om kälken inte hade varit i backen.

HD fann att arbetsledaren B, som var anställd av staden, hade en stor roll i både istandsättandet av backen och i avlägsnandet av kälken och att det hade inte gjorts tillräckligt bra. Arrangören hade inte överhuvudtaget något ansvar att övervaka arbetet som B skulle utföra. Eftersom B var anställd av staden hade de också ansvaret för den skada han åsamkar vid utförandet av sitt arbete. Uppgiften att ta hand om backen och övervaka arbetet har direkt ankommit på B.¹⁵² Att det var

¹⁵¹ Stadens ansvar som principal över arbetsledaren kommer att behandlas endast i den mån det behövs för att presentera fallet och domslutet tillräckligt väl.

¹⁵² Saxén 1974, s. 183, 186

fråga om en träning där arrangören endast bokar själva backen och inte en regelrätt tävling där arrangören förväntas ha kontroll över alla omständigheter som berör tävlingen kan man också tänka sig var förmildrande för A:s omsorgsplikt.

Det som är intressant i bedömningen som HD gjorde är att arrangören A inte blev ensam skadeståndsansvarig för skadan på S på samma sätt som det skulle kunnat gå till vid en situation där en mera skärpt omsorgsplikt varit tillämplig. Vid genomgången av rättsfallet verkar det heller aldrig ha varit frågan om att A skulle behöva exculpera sig. A dömdes dock till skadestånd till viss del för skadan som träningsledaren C hade vållat. Arrangören kan inte undgå ansvar genom att dela ut arbetsuppgifter på personer som inte hör till föreningen, utan har ändå ett visst ansvar för personerna som han har delegerat uppgifter åt.

I utredningen som gjordes i hovrätten kom man till slutsatsen att C, även om han var oavlönad, ska kunna jämföras med en arbetstagare för arrangören A. Man har sett C som en s.k. uppdragstagare som gjort arbetet för arrangörens räkning.¹⁵³ Eftersom arbetet utförs för A:s räkning är det inte heller obligatoriskt för uppkomsten av A:s ansvar att han har haft direkt kontroll över C. C kan heller inte anses vara en s.k. självständig medhjälpare där arbetsgivarens ansvar för dennes vållande är mindre utsträckt.¹⁵⁴

C kan i själva verket likställas med en funktionär för arrangören eller föreningen. Dessa är oftast oavlönade personer som arbetar på tävlingar och anses vara i samma ställning som arbetstagare. För funktionärer verkar det nämligen föreligga likadant; föreningen ska vara ansvarig för sådana skador som funktionären orsakar genom fel eller försummelse vid utförandet av det tilldelade uppdraget medan skador som funktionären orsakar genom eget uppsåt inte ska komma arrangören eller arbetsgivaren till last.¹⁵⁵

Rent allmänt kan man anta att ansvarsregeln för arrangörer av idrottstävlingar och matcher till viss del skiljer sig från ansvaret som gäller för fastighetsägare och arrangörer av andra sorts tillställningar på grund av den ovannämnda samtyckeskonstruktionen för deltagarna i idrott. Det

¹⁵³ SkL kap. 1, § 3 mom. "Om någon på grund av en begäran av annan utför ett visst uppdrag vållar en skada vid utförandet av uppdraget, är den för vars räkning uppdraget utförs skyldig att ersätta skadan."

¹⁵⁴ Se t.ex. Saxén 1974, s. 200 ff för kriterier; exempelvis vid utom kontraktuellt ansvar gäller i allmänhet inte principalansvaret för självständiga medhjälpare

¹⁵⁵ HovR i Nedre Norrland B 362/83, DB 73/84; Funktionär dömdes till skadestånd för att uppsåtligt ha knuffat till en cyklist under en cykling tävling.

här frivilliga deltagandet kan i teorin innebära en lindrigare ansvarsregel för arrangörer av idrott men efter genomgång av rättspraxis och litteratur på området har jag dock inte stöd för det här.

Endast ett fall som gäller medvetet deltagande under riskfyllda omständigheter under ett travlopp kan här hänvisas till.¹⁵⁶ Man kan dock inte dra för stora slutsatser från det här rättsfallet eftersom medvetet risktagande av skadelidande som rör sig på fastigheter eller andra sorts evenemang också kan dömas till medvållande till egen skada om de enligt omständigheterna anses ta ett onödigt stort risktagande.¹⁵⁷ Däremot kan man på goda grunder argumentera för att jämkning eller ansvarsfrihet för arrangören på grund av medvetet risktagande av skadelidande är mycket mera förekommande inom idrotten.¹⁵⁸

Det kan förstås endast anses vara ett medvetet risktagande från deltagarna om det rör omständigheter som de som skadelidande visste om eller borde ha vetat om. Den här insikten kan härröra från till exempel information från arrangören över riskabla omständigheter eller säkerhetsföreskrifter som bör följas.¹⁵⁹ Det här betyder inte att arrangören kan undvika förpliktelser genom att han meddelar om alla risker för deltagarna och på detta sätt flyttar över ansvaret på deltagarna och själv slipper ansvar. Medvållande från skadelidande kan endast jämka skadeståndet som skadelidande kan ha rätt till, inte minska arrangörens förpliktelser i sig.

HD 1982:123. Under en av ett aktiebolag arrangerad vintertravtävling hade en travhäst som deltog i den, till följd av det hala väglaget, halkat på den isiga travbanan. Fallet ledde till att man var tvungen att avliva hästen. HD dömde bolaget att betala skadestånd till travhästens ägare eftersom man ansåg att bolaget, i egenskap av tävlingens arrangör, inte hade vidtagit tillräckliga åtgärder för att minimera halk- och stötrisken som uppstått från det hala väglaget. Hingstens ägare ansågs ha medverkat till skadans uppkomst genom att tillåta att hingsten deltog i loppet. Omr.

I fallet fann HD alltså att hästens ägare B och C till viss del hade medverkat till sin egen hästs skada eftersom de borde ha insett den förhöjda skaderisken genom att delta i loppet under de

¹⁵⁶ HD fann att skadelidande medverkat till skadan i HD 1982:123.

¹⁵⁷ HD 1980 II 89: Kunder hade, efter att besökt en butik, tagit en genväg över en illa belyst gårdsplan och fallit i en för bilkörning avsedd fördjupning som ledde nedåt under markytan. Kunderna hade skadat sig. Bolaget som var disponent dömdes till skadestånd men skadeståndet jämkades till viss del eftersom de ansågs medvållat till skadan då de tog en onödig risk när de gick över gårdsplanen trots att den var dåligt belyst.

¹⁵⁸ Deltagarnas samtyckeskonstruktion och principer om medvetet risktagande borde inte mig veterligen tillämpas annorlunda vid arrangörsansvar än vid deltagarnas ansvar för skada.

¹⁵⁹ Hahto 2004, s. 288

rådande omständigheterna och borde inte ha låtit hästen delta. Den höga skaderisken från det hala underlaget var väldigt uppenbar redan före loppet eftersom ett par travkärror hade glidit mot varandra före starten och man var tvungen att hålla en lägre hastighet vid uppvärmningsvarvet i kurvorna än normalt. Arrangören hänvisade dock till bestämmelserna från förbundet Hippos¹⁶⁰ där det inte fanns några regler om att sandning måste utföras av arrangören.

En viktig omständighet i fallet är att arrangören A hade sagt åt ägarna att de inte kunde dra sig ur loppet utan sanktioner, vilket inte överensstämde med reglerna från hästförbundet Hippos. HD tog dock en ganska sträng linje mot ägarna och argumenterade för att de borde ha insett att de skulle ha fått dra sig ur på grund av den svåra halkan. Här kan man också anta att ägarnas erfarenheter som hästägare och experter på området var skärpande i bedömningen för ägarnas medverkande till skadan.

Hästägarnas medverkande till skadan splittrade dock HD. Två domare yttrade sig att ägarnas skadestånd ska jämkas till hälften eftersom de ansåg att ägarna hade haft en viss möjlighet att undvika skadan och att man borde ha insett detta, trots att arrangören hotade med sanktioner om de drog sig ur loppet.

En domare framförde en intressant åsikt om att hästägarna B och C inte alls hade medverkat till skadan.¹⁶¹ Han ansåg att föreningen som arrangerade travtävlingen borde stå för hela skadan eftersom en av arrangörens främsta förpliktelser är att underhålla travbanan, oberoende om vad som stadgas i de allmänt accepterade bestämmelserna från Hippos. En sådan här förpliktelse som finns till för att reducera skaderisken för deltagarna gäller för alla arrangörer av idrott oavsett om de finns med i idrottens bestämmelser eller ej.

Man ser från det här yttrandet vilka förpliktelser som är de viktigaste för arrangörer av idrottstävlingar. Inga undantagsregler eller andra bestämmelser ska kunna tränga undan arrangörens skyldighet att värna om deltagarnas och åskådarnas säkerhet under tävlingen.

Arrangören dömdes till skadestånd för skadan av samma orsak som man fann att hingstens ägare hade medverkat till skadan. Fastän travlopp under vintern är relativt vanliga borde A ha insett att det var mycket svårare och halare underlag än vad det vanligtvis är. Det här var tydligt då flera

¹⁶⁰ Hippos är Finlands centrala förbund för travsport och hästregister vilket arrangören var medlem i.

¹⁶¹ Fanns inget övrigt yttrande från de två sista domarna.

hästar halkade men undvek att ramla ett par gånger under tävlingen. Då det var uppenbart att vinterskorna med stålbroddar, som vanligen används under vintertravlopp, inte fungerade tillräckligt bra för hästarna så borde arrangören vidtagit extra åtgärder för att minimera halkrisken genom att till exempel sanda travbanan. Ett sista alternativ skulle ha varit att avbryta hela tävlingen om man inte fann att den kunde hållas utan en förhöjd skaderisk för deltagarna och deras hästar. Eftersom inga särskilda extra åtgärder vidtogs av arrangören hade han försummat sin plikt att göra tävlingen så säker som möjligt.

Trots att man fann arrangören skyldig till skadestånd på grund av försummelse vid åtgärdandet av halkrisken på travbanan får man i fallet till viss del en bild av hur deltagarnas samtycke till ett medvetet risktagande kan få en betydelse vid en bedömning om fel och försummelse från idrottsarrangörer.¹⁶²

Det fanns en del delade åsikter i fallet om hur stor medverkan hästägarna hade till skadan. Enligt mig kom majoriteten i HD till rätt domslut i fallet. Man dömde föreningen A att utge skadestånd till $\frac{3}{4}$ av skadans omfattning. Det är rimligt att kräva att ägarna har ett visst ansvar för vilka tävlingar och under vilka omständigheter man väljer att hästen ska delta i. Även om det är arrangören som har ansvar för travbanan och att minimera skaderisken fanns det flera tydliga situationer som visade att arrangören inte hade uppfyllt förpliktelsen till en tillfredställande grad. En domare yttrade sig att deltagarna, eller hästägarna i det här fallet, inte har någon som helst möjlighet att påverka underlaget vilket i och för sig är sant men att kräva ett visst ansvar för ägarna över deras egna hästars säkerhet och hälsa kan inte vara annat än skäligt och befogat. Speciellt då den förhöjda skaderisken är tydlig redan före loppet inleds.

Vid genomgång av rättspraxis som gäller idrottsarrangörernas ansvar för deltagarnas säkerhet kan man skönja att sedvana, praxis och bestämmelser i de specifika idrotterna inte alls har lika mycket betydelse vid en vållandebedömning för arrangörer som vid exempelvis en bedömning av deltagarnas ansvar för skada mot annan deltagare. Det verkar vara en mera logisk aktsamhetsbedömning överlag för att utröna om arrangören har gjort allt som skäligen kan krävas av honom.

¹⁶² I fallet var skadelidandes vårdslöshet ändå inte så allvarlig, vilket ledde till att det inte behandlades utförligt i domskälen.

3.2.1.1 Deltagarnas egna bristande kompetens orsakar skadan

Om arrangören inte funnits skadeståndsskyldig för skada på deltagare är det en stor möjlighet att det är deltagarens egna oaktsamhet eller bristande kompetens som har orsakat skadan. Det leder till frågan vilket ansvar arrangören har i dessa typer av situationer eller om de överhuvudtaget har något ansvar.

I de flesta fall leder det här till att skadelidande själv får stå för skadan eftersom det är hans egna brister som lett till skadan. Man behöver också bedöma ifall utövarnas inkompetens eller låga kunnighet är en omständighet som arrangören borde ha beaktat vid planerandet och ordnandet av evenemanget.

I mera organiserade och professionella tävlingar är det skäligt för arrangören att förvänta sig att deltagarna håller en viss nivå medan en större omsorg förväntas av arrangören vid ordnande och underhållet av tillställningar som är till för allmänhetens förfogande. Den här skärpta omsorgsplikten är speciellt aktuell vid tillställningar då arrangören kan förvänta sig nybörjare och yngre deltagare, även om det är svårt att ordna sådana arrangemang där risken för att okunniga skadas är låg.¹⁶³

HD 1992:141. Skidåkaren B hade skadat sig då han föll när han skulle lämna en skidhiss. Skidhissen hade stått till allmänhetens förfogande mot betalning. Bolaget A som var skyldig att underhålla skidbacken dömdes att utge skadestånd till B eftersom man inte hade lyckats visa att hissen eller platsen runt hissen hade underhållits tillräckligt med hänsyn till säkerheten för alla som använder den. Skadeståndet jämkades också på grund av skadelidandes medverkan. Omr.

För det första fastställde HD att arrangörer eller ägare till skidanläggningar inte är omfattade av ett strikt ansvar på grund av att det inte anses vara en sådan farlig verksamhet där ett ansvar oberoende av vållande är aktuellt. HD uttalade dock att arrangören A hade ett ansvar för att skidliften och marken runtomkring skidliften uppfyller de säkerhetskrav och är av sådan beskaffenhet att det inte finns någon förhöjd skaderisk även när oerfarna skidåkare använder

¹⁶³ Hahto 2004, s. 286

skidliften. HD fastställde därmed att arrangörer av idrottsevenemang eller tillställningar som ordnas till allmänhetens förfogande har en striktare omsorgsplikt, speciellt när det gäller områden som används av nybörjare. Man fann att själva skidliften var i tillräckligt gott skick men underlaget som fanns där man lämnar hissen var väldigt dåligt vilket innebar en förhöjd skaderisk, speciellt för oerfarna skidåkare.

Att skidliften fanns till för allmänhetens förfogande mot betalning är också en omständighet som sätter en striktare omsorgsplikt på arrangören. Då arrangören får ekonomisk vinning skapar det en skälig förväntan hos skidåkarna om att underhållet av maskinen och omgivande område är av högsta prioritet. HD fastställde dessutom att det var frågan om en omvänd bevisbörda i fallet. Man dömde A att utge skadestånd för skadan eftersom föreningen inte kunde visa att man hade gjort allt man kunde för att minimera skaderisken för skidåkare med varierande skicklighet.

Hovrätten tillämpade inte den här omvända bevisbördan utan man krävde att skadelidande B skulle visa att arrangören hade varit vållande eller försummat sina förpliktelser vid ordnandet av skidliften och underhåll av skidbacken. Naturligtvis var det svårt för en enskild skidåkare att peka på några uppenbara brister i arrangörens säkerhetsarrangemang. Hovrätten fann därför att skadelidande hade orsakat skadan själv och dömde B att betala rättegångskostnaderna. Man får här en bra bild över hur viktigt det är att placera bevisbördan på rätt part.

HD upphävde hovrättens dom och dömde istället arrangören som ersättningsskyldig för B:s skador.¹⁶⁴ HD medgav att skadan till viss del hade orsakats av B:s egna inkompetens och oerfarenhet men man ansåg inte att den här oerfarenheten ska likställas med något grovt medvållande från B som skulle innebära att A befrias från ansvar. Man ansåg att det också var andra olyckliga omständigheter som medverkade till hur allvarliga skador B fick, till exempel att liften som kom efter B träffade honom i huvudet då han låg på marken. HD ansåg att det var främst spåren i marken som orsakade att B föll omkull och skadades vilket var arrangörens förpliktelse att åtgärda.

Någon övrig praxis som tar upp personers oerfarenhet eller inkompetens som grund för skadan finns mig veterligen inte. Man kan skäligen anta att mycket av det som togs upp i domskälen i ovanstående fall är aktuellt också vid andra liknande situationer. Desto fler nybörjare eller

¹⁶⁴ Vilket var samma domslut som tingsrätten hade kommit till.

oerfarna deltagare som förväntas komma på tillställningen desto strängare omsorgskrav har arrangören. Deltagarna själva har också ett ansvar att inse sin egen skicklighetsnivå och sina egna gränser och på detta sätt undvika ställen eller områden som uppenbart är opassande för dem.¹⁶⁵

Arrangörerna har definitivt inte ett ansvar oberoende av deras egna vållande då deltagaren själv borde insett den förhöjda skaderisken under tävlingen eller arrangemanget. Arrangören har i dessa fall bördan att visa att de inte kunde förvänta sig eller bör ha förväntat sig att skadan kunde ha uppstått på ett sådant sätt som det gjorde. De ska visa att det inte var en förutsebar och sedvanlig skada som man kan förvänta sig att ska uppstå då man deltar i tävlingen eller aktiviteten. En viss grad av inkompetens och oerfarenhet bör vara förväntat från oerfarna deltagare. Vilka sorts händelser och hur mycket som kan bortförklaras som oförmåga av deltagarna måste bedömas in casu i domstolen.

3.2.2 Förutsättningar för arrangörens skadeståndsansvar för skada på åskådare

Vad den stränga omsorgsplikten eller aktsamhetskravet innebär har förstås mycket att göra med vad publiken eller besökarna kan förvänta sig då de ska se på till exempel en idrottstävling. Åskådarna ska inte behöva vara oroliga att de ska skadas av att exempelvis en högtalare faller ner från väggen på stadion eller att en förlupen puck under en ishockeymatch träffar någon av dem. Dessutom ska åskådarna få känna en trygghet över att om de skadas under en tävling är presumptionen inledningsvis att arrangören ska stå för skadan. De ska kunna förvänta sig att arrangörerna har gjort tävlingen så säker att gå på som möjligt. Idrottsarrangörens ansvar att sörja för publikens säkerhet kan jämföras med bland annat fastighetsägarens ansvar för allmänhetens säkerhet.¹⁶⁶

Följande rättsfall från högsta domstolen, HD 1934 II 25, är här lämpligt att kort presentera för att få en blick över uppdelningen av ansvaret mellan ägaren över platsen som tävlingen ordnas vid och arrangören av tävlingen. En del oklarheter om fördelningen kommer upp i fallet.

¹⁶⁵ Hahto 2004, s. 287

¹⁶⁶ Se t.ex. HD 2001:1 och HD 2004:50

HD 1934 II 25. Föreningen A hade ordnat friidrottstävlingar och tagit emot avgift för inträde till tävlingen. En av åskådarna, B, hade suttit sig ner på en bänk som hade gått sönder med följderna att B fick ett benbrott från fallet. Bänken hade gått sönder eftersom den var gammal och murken. HD dömde arrangören A och ägaren C, som A hade hyrt idrottsparken från, att utge skadestånd som solidariskt ansvariga för B:s skada.

I HD 1934 II 25 fann högsta domstolen alltså att både arrangören och ägaren hade ett gemensamt ansvar för att sittplatserna på läktaren var hela. Ägaren har i regel ansvar för de varaktiga anordningarna på stadion eller platsen. Han ska se till att de anordningar som inte är specifikt avsedda till en viss tillställning eller tävling ska vara i ett sådant skick att det inte finns någon uppenbar skaderisk vid användning av dessa anordningar. Tävlingsarrangören A ansågs ha en plikt att kontrollera bänkarna före tävlingen inleds för att säkerställa att de kan användas tryggt.

Den här fördelningen av ansvar mellan ägaren och arrangören lämnar med andra ord en del oklart. Generellt har ägaren ansvar för de varaktiga anordningarna och arrangören har ansvar för de mera tillfälliga anordningarna som används specifikt för hans tävling eller evenemang. Att arrangören får ekonomisk vinning från tävlingen kan vara en faktor som fick HD att fastställa att arrangören också ska kontrollera skicket av de varaktiga anordningarna.¹⁶⁷

Hur omfattande den här kontrollen ska vara och vilka varaktiga anordningar som bör kontrolleras av arrangören enligt HD lämnas oklart i fallet. Man kan anta att det är främst de varaktiga anordningarna, som kommer i direkt kontakt med åskådarna, vilka arrangören har ett ytterligare ansvar över. Däremot bör till exempel själva läktarens beskaffenhet vara i första hand ägarens ansvar.

Desto längre dessa varaktiga anordningar har varit bristfälliga, desto strängare bedömning blir det och svårare för speciellt ägaren att visa att han har visat tillräcklig omsorg och inte försummat sina förpliktelser. Det räcker också för arrangören att visa att han inte kände till bristerna och inte heller borde ha känt till bristerna i anordningen. Ägarens och arrangörens ansvar för anordningarna kan jämföras med ägarens (eller i det hänvisade fallet arbetsgivarens) ansvar för en maskins beskaffenhet.¹⁶⁸ Om arrangören borde ha känt till bristerna blir han

¹⁶⁷ Saxén 1975, s. 36

¹⁶⁸ Se t.ex. HD 1954 II 120 där arbetsgivaren ansågs ansvarig för skada orsakats av en arbetsmaskin på hans arbetstagare. Arbetsgivaren hade flera gånger blivit varse om bristerna i arbetsmaskinen. Arbetsgivaren hade ändå inte tagit till några effektiva motåtgärder för att rätta till felen. Omr.

naturligtvis ansvarig för skadorna som bristerna och felen orsakar. Han har helt enkelt försummat sin plikt.

3.2.2.1. Kontraktuell- eller utomkontraktuellansvar för arrangörer

I rättslitteraturen har det diskuterats många gånger vad arrangörsansvaret gentemot publiken ska grunda sig på.¹⁶⁹ Behöver det finnas ett riktigt avtal mellan arrangören och publiken i form av en biljett till matchen eller gäller samma ansvar även om det har varit fritt inträde? I majoriteten av rättspraxis på området har HD ansett att arrangören ska omfattas av ett kontraktuellt skadeståndsansvar vid skada på publiken eller deltagarna.¹⁷⁰ HD har däremot också i ett par rättsfall som gäller arrangörsansvar tillämpat principerna för utomkontraktuellt ansvar.¹⁷¹

Det verkar inte ha varit någon stor skillnad i praktiken vilken ansvarsgrund HD har använt i rättsfallen.¹⁷² En skada på en betalande åskådare som orsakats av en omständighet som ankommer arrangören, och i såna fall inneburit ett avtalsbrott av arrangören, har ansetts ha samma betydelse och tolkats likadant som om arrangören skulle ha blivit skadeståndsansvarig genom en vållandebedömning i en utomkontraktuell situation.¹⁷³ Att en åskådare har betalat inträde till tävlingen som arrangören ordnar verkar inte spela någon större roll varken som ansvars lindrande eller ansvarsskärpande bemärkelse.

Ståhlberg har länge varit en förespråkare för en skärpt omsorgsplikt för bland annat arrangörer av tillställningar och framfört att det skulle lösa problematiken kring behovet att behöva skilja mellan ett avtalsbaserat skadestånd och ett utomkontraktuellt skadestånd.¹⁷⁴ Det är alltså ingen skillnad om man anser att det har funnits ett avtal eller ej. Skadeståndsskyldighet ska uppstå om det högre aktsamhetskravet inte har uppfyllts av arrangören. Därmed är en traditionell vållandebedömning sällan aktuell, eftersom ansvaret oftast är kopplat till brister i anordningar och säkerheten på stadion.

¹⁶⁹ Se t.ex. Hahto 2008 s. 267 och Hemmo 1998 s. 225

¹⁷⁰ Bland annat i ovannämnda HD 1934 II 25, HD 1975 II 30 och HD 1975 II 64

¹⁷¹ Exempelvis HD 1982 II 123 och HD 1989:129

¹⁷² Ruuska 2001, s. 32

¹⁷³ Hahto 2008, s. 267

¹⁷⁴ Routamo – Ståhlberg 1995, s. 73

Det är inte nödvändigtvis avgörande att behöva klassificera arrangörsansvaret till en viss ansvarstyp. Man kan mycket väl nöja sig med att kalla ansvaret en blandning av presumtionsansvaret och kontrollansvaret, även om man behandlar ett arrangörsansvar som gäller skadestånd utanför ett avtal. Som man har sett i rättspraxis så kan man tillämpa både kontraktuellt och utomkontraktuellt ansvar oberoende om publiken har köpt biljetter eller ej.

Även om det inte av allt att döma har någon större betydelse om publiken har ett faktiskt avtal med arrangören genom t.ex. biljettköp, finns det ändå ett visst behov att kort redogöra för vilken typ av avtal eller förbindelse som potentiellt uppstår mellan arrangören och publiken då de besöker tävlingen. Åskådarna kan förstås ha betalat för inträde till tävlingen. De kan också ha fått inträde om de har haft en fribiljett, genom att det är gratis inträde eller genom ett olovligt inträde utan biljett. Det som dock bör framkomma är att själva tidpunkten då besökaren köper biljetten inte är avgörande för arrangörens ansvar. Om han skadar sig då han är i kön för att köpa biljett eller om han redan har köpt en biljett spelar ingen större roll. Om han är vid stadion för att köpa biljett och är han då under arrangörens ansvar.¹⁷⁵

Arrangören har förstås en skyldighet att sörja för åskådarna om de har köpt en biljett eller fått en fribiljett till tävlingen eller matchen. Då har arrangören och åskådaren ingått ett avtal där arrangören bland annat har en skyldighet att sörja för åskådarnas säkerhet. Innehållet i det s.k. avtalet spelar ingen större roll med tanke på arrangörens ansvar för säkerheten på tävlingen. Eftersom åskådaren inte har någon möjlighet att påverka innehållet i avtalet som de ingår är det arrangören som ska stå för risken i avtalet.¹⁷⁶ Det här är också det som av allt att döma gäller för arrangören på grund av den skärpta omsorgsplikten. Åskådaren behöver endast visa att skadan har uppkommit i direkt samband med besöket på tävlingen, sedan är det arrangören som ska exculpera sig.

Att en person har en fribiljett istället för att ha betalat för inträde till tävlingen ändrar inte på arrangörens ansvar. Att försöka locka åskådare till tillställningen med hjälp av fribiljetter är ett sätt för arrangören att skaffa nya kunder och kontakter. Det är i slutändan ett sätt att få mer ekonomisk vinning i framtida arrangemang och ska då bedömas på samma sätt som om åskådaren har betalat in sig till tävlingen. Det som man också ska poängtera är att det inte skulle

¹⁷⁵ Hemmo 1998, s. 224

¹⁷⁶ Ruuska 2001, s. 21

vara skäligt att minska på arrangörens ansvar på grund av att han inte får någon direkt ekonomisk vinning från arrangemanget. Inkomster kan endast göra ansvarsregeln strängare för arrangörer: Det kan inte bli lindrigare än det normala aktsamhetskravet för att han inte får några inkomster från tillställningen.

Vad som exakt är en omständighet som är inom arrangörens ansvarssfär är inte helt lätt att bedöma. Förenklat är det skador som uppstår i samband med tävlingen. Hit räknas också skador som kanske inte direkt har ett samband med själva utförandet i tävlingen men som uppstår på arenan eller området där tävlingen hålls.¹⁷⁷ Huvudregeln är att alla ovannämnda skador presumeras vara under arrangörens ansvar. Som vanligt måste både omfattningen av ansvaret och huruvida ägaren av området har ett ansvar över den uppkomna skadan bedömas in casu.

Ansvaret är däremot inte oberoende av vållande. Arrangören är inte ansvarig för allt som händer under tävlingen eller matchen. Förutom force majeure-händelser så gäller inte ansvaret för andra omständigheter eller följder som arrangören inte skäligen hade kunnat skydda sig för. Det är en väldig vag definition men här har speciellt säkerhetsbestämmelserna som arrangören ska följa samt tidigare praxis stor betydelse. Vad har förut förväntats av arrangörer av liknande evenemang och vilka sorts händelser är förutsägbara då man ordnar en idrottstävling?¹⁷⁸

Enligt Taxell är kontrollansvaret mycket flexibelt eller flytande. Vad som hör till arrangören beror på flera faktorer, bland annat företagets¹⁷⁹ omfattning och organisationens kvalitet. Här har speciellt företagets erfarenhet som arrangör betydelse. Taxell menar också att då man funderar på kontrollansvarets omfattning måste man också tänka på företagets dåvarande ekonomiska ställning.¹⁸⁰ Bedömningen ska alltså inte vara lika sträng mot ett litet företag som inte har samma möjligheter att påverka alla omständigheter kring evenemanget som t.ex. ett större företag skulle ha haft.

Även om ansvaret inte nödvändigtvis är exakt likadant som ett traditionellt kontrollansvar finns det dock en del likheter vilket gör att det Taxell säger har en viss relevans för ansvaret som gäller arrangörer. Ansvaret påminner om en blandning mellan ett presumtionsansvar och ett

¹⁷⁷ Det behöver alltså inte nödvändigtvis vara en skada som uppstår på grund av att t.ex. ett föremål från tävlingen eller matchen flyger in bland åskådarna.

¹⁷⁸ Tidigare i avhandlingen har ansvarets omfattning konkretiserats via rättspraxis.

¹⁷⁹ Det är ofta ett företag som står som arrangör för idrottstävlingar av olika slag.

¹⁸⁰ Taxell 1993, s. 136-137

kontrollansvar. Kontrollsfären för arrangören är förstås idrottstävlingen som han ordnar och arrangören presumeras vara skyldig till alla skador som uppstår tills arrangören själv visar att han inte har handlat vårdslöst eller försummat hans skyldigheter.

Vilket ansvar arrangören har gentemot personer som olovligt har tagit sig in på området eller arenan är dock lite ovisst. Det kommer inte fram i några domar som gäller idrottsrättsfall. Man kan tänka sig att ansvaret är relativt likadant som en fastighetsägares ansvar om en person skadas då han olovligt befinner sig på en plats på fastigheten, eftersom fastighetsägare också är under en likadan skärpt omsorgsplikt som arrangören. En fastighetsägares ansvar är i alla fall inte annorlunda gentemot en person som lovligt rör sig i fastigheten och gentemot en person som olovligt har tagit sig in dit och skadas. Det här beror på att riskerna är likadana oavsett om man lovligt eller olovligt befinner sig i fastigheten.¹⁸¹

En fastighetsägare, eller en arrangör i det här fallet, skulle knappast göra ändringar i säkerheten eller sätta andra krav på sig själv om han aktivt skulle ta i beaktande att personer rör sig i fastigheten t.ex. utanför öppethållningstiderna. Det skulle definitivt tolkas som vårdslöst eller oaktsamt av arrangören att lämna t.ex. brädor med spikar i på marken eller att inte åtgärda murket golv trots att det skulle vara på ett ställe där personer inte får vara överhuvudtaget.

Det här betyder emellertid inte att personer som rör sig på ett område utan lov inte har något sorts eget ansvar för sin personliga säkerhet. Både rutten som skadelidande tar eller områdets användningssyfte¹⁸² har betydelse i bedömningen om han ska anses ha medverkat till skadan själv eller ej. I t.ex. HD 1980 II 89, som kort har nämnts tidigare och som gäller en fastighetsägares ansvar, jämkades skadeståndet till viss del eftersom domstolen ansåg att skadelidande A hade medverkat till skadan. A hade korsat över en illa belyst gård och på grund av detta fallit och skadat sig. Eftersom gården inte egentligen skulle användas av allmänheten och det såklart var tydligt för A att det inte fanns någon belysning hade A medverkat till skadan genom vårdslöshet.

En persons medvållande då han olovligt tar sig in på en idrottsmatch eller idrottstävling kan jag tänka mig bedöms ännu strängare jämfört med en vanlig besökare som tar en genväg över en

¹⁸¹ Hahto 2008, s. 193

¹⁸² Dvs är det ett område där endast behöriga personer får befinna sig på.

gårdsplan utan lov. Skadelidandes syfte då han genar över en gårdsplan är att ta den snabbaste eller kortaste vägen till destinationen han ska till medan en person som olovligt tar sig in på en tillställning troligtvis gör det för att slippa betala inträde och då samtidigt undgå att ingå ett avtal med arrangören. Även om det här förmodligen inte skulle innebära att arrangören helt undgår ansvar för skador som uppstår på grund av handlingen så kan jag tänka mig att domstolen skulle vara mycket sträng mot skadelidande och jämka majoriteten av skadeståndet på grund av medvållande till skadan.

3.2.3 Åskådarnas samtycke till risken för skada

Som det har behandlats tidigare i avhandlingen blir ansvarsregeln som gäller för deltagare inom idrott då de orsakar skada mot andra genom vårdslöshet eller oaktsamhet ofta mycket lindrigare på grund av förutsebarheten av skada vid utövandet och samtycket till risken att en skada kan uppstå då de deltar i idrotten. Det är gällande den här frågan man hittar de största skillnaderna mellan ansvarsregeln för deltagarna och ansvarsregeln för arrangörer.¹⁸³

Frågan om åskådarnas samtycke och medvetna risktagande under idrottstävlingar har varit aktuell väldigt länge i rättslitteraturen och i domstolarna här i Norden. Ska publiken anses ha underkastat sig en viss risk medvetet eftersom de har gått på t.ex. en ishockeymatch där det ibland, även om det är sällan, kan uppstå skador hos publiken på grund av att exempelvis en puck flyger över sargen? Det är förståeligt att sätta ett sådant ansvar på deltagare eftersom man skäligen kan argumentera att de, i de flesta fall, borde ha en viss uppfattning om vad spelet går ut på och samtidigt veta vilka risker de utsätter sig för då de deltar i spelet. Kan man säga samma sak om åskådare av en idrott?

HD har tagit ställning till det här genom att se på vilka skador som är förutsebara för åskådare av en match eller idrottstävling och vilka skador som inte är det. I HD 1975 II 64 och i HD 1981 II 84 hade man kommit fram till lite olika domslut även om det gäller mycket liknande skador och situationer.

¹⁸³ Det är också från den här den skärpta omsorgsplikten för arrangörer mycket härstammar från. Om inte åskådarna kan ha ansetts ha samtyckt till risken eller skadan är det arrangören som ska stå för den största delen av skadorna som uppstår på dem. Arrangören har störst möjlighet att förhindra att skadorna någonsin uppstår.

HD 1975 II 64. I en av en förening A anordnad ishockeymatch hade en puck flugit över en av långsidorna på rinkens och träffat en åskådare B på munnen vilket hade orsakat svåra skador på B. HD kom fram i målet att eftersom skadan hade uppstått på ett typiskt sätt för idrotten och man kunde anse att skadan var förutsebar blev arrangören A skadeståndsskyldig för skadan. Omr.

HD 1981 II 84. Under uppvärmningen före en volleybollmatch, som hade anordnats av föreningen A, hade en boll flugit ut mot en av läktarna på gymnastiksalens långsida och träffat person B bland publiken i ögat, vilket förorsakat blindhet. HD fann att skadan var oförutsägbar och fann därför att A inte var skadeståndsskyldig för skadan.

Vid första anblicken kan domarna verka mycket motstridiga och inkonsekventa. Det enda som skiljer sig åt mellan rättsfallen verkar vara idrotten där skadorna uppstår. Även om det tydligt finns många likheter i fallen så är det i HD:s motiveringar till domsluten där man hittar orsaken till varför HD kommer till olika slutsatser i fallen.

I ishockeyfallet från 1975 motiverade HD domen med att sättet som skadan uppstod på är ganska typiskt för ishockey. Med andra ord menar HD att det är en ganska stor sannolikhet att en puck flyger över sargen mot åskådare under matchens gång. Även om det inte så ofta uppstår skador från en förlupen puck så händer det ibland. Dessutom konstaterade majoriteten i HD även i det här fallet att ett presumtionsansvar gäller för arrangören av matchen och man ansåg att A inte hade lyckats exculpera sig. Att en puck åker över sargen och därmed kan skada en åskådare ansåg HD vara en händelse som arrangörer av ishockey bör räkna med. Av den orsaken ska arrangören vara skadeståndsansvarig för skador som uppstår av en förlupen puck om de inte kan visa att de har gjort allt som skäligen kan krävas av dem för att förhindra att sådana skador uppstår. Det är enligt mig ett skäligt domslut och en logisk argumentation. Det är i volleybollfallet som HD inte verkar ha varit lika skälig vid domslutet och möjligtvis lite inkonsekvent.¹⁸⁴

I volleybollfallet från 1981 kom alltså HD till en motsatt dom och fann att arrangören inte var skadeståndsskyldig för skadan som en åskådare hade åsamkats. Det är emellertid en del skillnader mellan bägge fallen. Skadelidande B hade betalat inträde till matchen och suttit sig ner på en läktare märkt för publiken när han hade skadats av en volleyboll som med hård fart hade

¹⁸⁴ Ruuska 2001, s. 40

träffat honom i ansiktet. Det mest centrala för både hovrätten och HD, som bägge fann att arrangören inte var ersättningsskyldig, har varit både den ringa sannolikheten eller risken att en skada uppstår på en volleybollmatch och framförallt att skadan blir så allvarlig. Med tanke på idrottens art, spelhändelsernas karaktär och spelredskapen som användes ansåg HD att skadan var mycket oförutsägbar för arrangören A.

Förutsägbarheten eller risken för att en skada uppstår för publiken har här varit avgörande i frågan om skadeståndsskyldighet hos arrangörerna. Det är mycket större sannolikhet att en skada uppstår från då en puck flyger in bland åskådarna än det är att en relativt mjuk volleyboll orsakar skada. Även om det är vanligare att bollen träffar en person i publiken under fotboll eller volleyboll så är det inte någon större skaderisk. I ishockey ankommer det på arrangören att se till att plexiglas och skyddsnätet är tillräckligt för att skydda publiken från förlupna puckar och andra redskap.

Arrangören blev inte skadeståndsskyldig i det senare fallet eftersom skada enbart uppstår undantagsvis från volleybollar. Skadan var med andra ord oförutsägbar och det är inte något de behövde räkna med och aktivt förhindra eller förebygga. Man kan därför inte finna att arrangören har varit försumlig då han har anordnat matchen. Det är, som praxis har visat, mycket svårt att bedöma vilka skador som är förutsägbara och vilka som inte är det. Man måste beakta alla de rådande omständigheterna runt fallet men också tänka på vad man vanligtvis kan förvänta sig av idrotten i fråga. Förutsebarhet går inte att precisera till en bestämd definition. Gränsen är aldrig helt given.

I båda rättsfallen har HD valt att behandla skadestandsfrågan som ett avtalsbrott av arrangören. Orsaken till det är troligtvis för att de skadelidande åskådarna hade betalat inträde för att se på matcherna. Även om det knappast har funnits något specifikt villkor som bestämmer att arrangören ska värna om publikens säkerhet så kan man genom sedvana och praxis alltid se det som en biförpliktelse för arrangörer. Det är inte själva avtalet eller att skadelidande betalat in sig till evenemanget som är det avgörande. Arrangören har samma skyldigheter även om det är gratis inträde för publiken. Hemmo fastställer att man i de båda ovannämnda rättsfallen skulle ha

kunnat grunda domsluten på både SkL eller som ett ansvarsgrundat skadestånd. Det skulle inte ha haft någon större betydelse för avgörandet.¹⁸⁵

Ett annat intressant rättsfall kommer från Rovaniemi hovrätt och det behandlar också publikens samtycke till risk för skada under en ishockeymatch.¹⁸⁶

RHO 2004:3. Under en FM-liga match i ishockey hade en puck flugit över plexiglasets över långsidan och träffat åskådare B i tinningen vilket hade orsakat allvarliga skador. Hovrätten fann att arrangören av matchen inte hade uppfyllt alla säkerhetsarrangemang som krävs av en arrangör och funnit arrangören A skadeståndsansvarig för skadorna på B.

Det här rättsfallet är mycket likt det tidigare nämnda ishockeyfallet från 1975. I bägge fallen hade en puck under en match träffat en åskådare vid långsidan av rinken. Man fokuserade också på samma saker i det senare fallet. Man undersökte dock i det här fallet om bland annat plexiglasets och sargens uppfyllde kraven som hade blivit fastställda av förbundet, vilket de gjorde. I domstolen konstaterades det att plexiglasets höjd var 101 cm högt och maximum tillåtna höjden är enligt FM-liga reglerna 120 cm. Pucken skulle ha träffat plexiglasets om arenan hade haft 120 cm högt plexiglas enligt hovrätten. Arrangören framförde att man hade bestämt sig för den här höjden på grund av både ekonomiska faktorer men också för att det skulle vara lättare för publiken att se. Det faktum att sargen och plexiglasets uppfyllde kraven var inte en tillräcklig omständighet att fria arrangören från ansvar enligt hovrätten.

Hovrätten fastslog att en puck som flyger ut ur rinken och över sargen är typiskt för ishockeyspel. Eftersom pucken är hård och kan uppnå mycket hög hastighet är det ganska stor risk att en skada uppstår från en förlupen puck. Domstolen fastställde också att en puck dessutom kan orsaka mycket svåra skador om den träffar en oskyddad del av kroppen, speciellt huvudet. Även om den typ av skada som uppstod i fallet är ovanlig, så fann hovrätten att skador från förlupna puckar ändå är förutsebara för arrangören. Arrangören har också en strängare ansvarsregel på grund av den ekonomiska vinningen han får från matchen. Hovrätten fann därför att arrangören inte hade visat i tillräcklig utsträckning att man hade uppfyllt sin skyldighet som arrangör och sett till att publiken inte ska skadas i samband med matchen från förutsebara

¹⁸⁵ Hemmo 1994, s. 168

¹⁸⁶ Rovaniemi HO 13.02.2004 163/04

skador. Skadan hade kunnat förhindras av arrangören och därför är A ersättningsskyldig för skadorna.

Man får från det här fallet en ganska god bild av hur sträng omsorgsplikten för arrangörer verkligen är, framförallt för skador mot åskådarna. Även fast arenan där matchen hade spelats hade uppfyllt kraven och bestämmelserna uppgjorda av ligan och förbundet ansåg hovrätten att den skärpta omsorgsplikten som gäller arrangörer för ishockey är strängare och ställer ett högre aktsamhetskrav än vad förbundens bestämmelser uppenbarligen gör mot arrangörer av FM-liga matcher. Mig veterligen finns det inte vid någon av de större ishockeyarenorna i Finland skyddsnät vid långsidorna utan endast vid kortsidorna bakom målen.

Det är oklart om arrangören skulle ha befriats från ansvar om rinken hade haft den maximala höjden på plexiglas och skadan ändå skulle ha uppstått eller om det krävs felfritt skyddsnät ovanför plexiglas och också på långsidorna för att arrangören ska slippa ansvar för förlupna puckar. Jag ser inte andra möjligheter för arrangörer av ishockey om de ska visa att de har gjort allt vad de kan för att förhindra att liknande skador sker.

Även om man kan argumentera för att publiken är medveten om risken att en puck kan flyga ut ur rinken och in bland dem under en ishockeymatch var det aldrig fråga om något samtycke till ett medvetet risktagande från åskådarna i någondera av de ovannämnda rättsfallen.

I ett äldre och mycket kontroversiellt rättsfall från Sverige har dock publikens samtycke till risken under ishockey behandlats.

NJA 1959 s. 280. Under en ishockeymatch, anordnad av en idrottsförening A, skadades en åskådare B då pucken hade flugit över sargen vid rinkens långsida och träffat honom i ansiktet så att 4 tänder slogs ut. Skadeståndstalan ogillades av alla tre instanser.¹⁸⁷

I det här fallet kom majoriteten i alla de tre rättsliga instanserna till avgörandet att säkerhetsanordningarna vid rinken var av gängse beskaffenhet, med andra ord så uppfyllde de kraven som på den tiden funnits på ishockeyrinkar. På dessa grunder fann man att arrangören A inte hade gjort sig skyldig till skadan genom försummelse eller vårdslöshet och att eftersom skada bara uppstår undantagsvis från en förlupen puck kan det inte ligga arrangören till last. Föreningen påstod också att de inte ansåg att ett skyddsnät ovanför sargen vore ändamålsenlig

¹⁸⁷ Se t.ex. Malmsten 1986, s. 54-59

eftersom åskådarna antogs bli missnöjda med ett sådant nät. Det är en relativt mild vållandebedömning som HD, och de andra instanserna, har gjort i det här fallet. Det räckte nämligen bara att säkerhetsanordningarna var 'av gängse beskaffenhet' för att arrangören skulle undvika ansvar. Man får inte närmare på klart vad HD menar med det men man kan anta att det är sedvänjan runt andra arenor och förbundens bestämmelser som man här jämför med.

Minoriteterna i både HovR och i HD kom med väldigt moderna och logiska argument över varför arrangören borde vara skadeståndsskyldig för den här skadan på B. I HovR fann två ledamöter att arrangören var ersättningsskyldig eftersom riskerna för åskådarna ändå förekommer och eftersom åskådarna står för den ekonomiska vinningen som arrangören får från tillställningen är det befogat att kräva att ytterligare skyddsanordningar ovanför sargen finns för att skydda publiken.

Av minoriteten i HD uttalade sig JustR. Wallin bland annat om att det givetvis åligger arrangören av en sportslig tillställning att sörja för publikens säkerhet. Det här ansvaret ska anpassas till bland annat tillställningens karaktär och arrangörens möjlighet att ordna skydd. Wallin förkastade motiveringen att åskådarna skäligen skulle utsätta sig för någon medveten risk då de går och ser på en ishockeymatch. Ett sådant samtycke är, enligt Wallin, endast skäligt om det med hänsyn till riskens art och publikens kännedom om riskerna är acceptabelt.

Om påståendet från arrangören om att åskådarna hellre skulle föredra att utsätta sig för fara istället för att ha ett skyddsnät stämmer, skulle nog ha relevans vid culpabedömningen för arrangören. Det skulle definitivt vara en besvärande omständighet för den skadelidande. Det är däremot nästan omöjligt att bedöma om åskådare i allmänhet, eller i det här enskilda fallet, skulle föredra att utsätta sig för den förhöjda risken för att de ska kunna se matchen bättre.

Det skulle också vara en fråga huruvida åskådarna faktiskt har den kännedom om idrotten och dess risker att de skäligen skulle kunna ta ett sådant beslut. Det tror jag inte. Det är arrangören som borde ha mest kunskap om riskerna för deltagarna och därför störst möjligheter att bedöma riskerna för publiken. Det är arrangören som ska ta det beslutet och också stå för riskerna om något faktiskt händer som han hade kunnat förhindra om han hade fattat ett annat beslut angående skyddsåtgärderna. JustR Wallin tar dessutom upp att det kan finnas barn bland publiken och på dem kan man förstås inte lägga ett sådant ansvar på.

Att publiken möjligtvis skulle ha samtyckt till anordningarna och deras beskaffenhet på grund av deras närvaro vid matchen har fått mycket kritik och beskrivits som både en verklighetsfrämmande konstruktion och inte godtagbart av Agell. En åskådare ägnar vanligtvis inte en tanke åt anordningarna eller deras säkerhet.¹⁸⁸ Även om det skulle kunna argumenteras för att en del i publiken vet mycket om både anordningarna på arenan och om riskerna så finns det minst lika många som inte har någon som helst kunskap om någondera. Det är publiken som helhet som måste tas i beaktande i fallet.

Det man bör tänka på i det här fallet är att rättsfallet är mycket gammalt och att en skärpt omsorgsplikt för arrangörer inte hade fått något större inflytande inom praxis eller rättslitteraturen. Nuförtiden hade bevisbördan varit på arrangören att visa att han har gjort allt som krävs för att förhindra att en skada uppstår under matchen. Ingen betydelse eller vikt skulle ha lagts till frågan om publiken kan anses vara medveten om risken att puckar kan flyga över sargen och träffa dem. Allt fokus skulle vara på arrangören och vad som är förutsebart för honom. Även om publiken inser eller skäligen bör vara medveten om att det finns en sådan risk är det inte åskådarna som ska stå för den risken.

Det finns ett senare fall, FFR 1986 s. 186, från underrätten i Sverige som också behandlar arrangörsansvar under en ishockeymatch vilket behandlas i sin korthet nedan.¹⁸⁹ Här var det också fråga om en åskådare som hade skadats av en förlupen puck under en ishockeymatch. Pucken flög även i det här fallet över sargen på långsidan och träffade åskådaren under ögat. Rådhusrätten, eller nuvarande TR, ansåg att arrangören inte var skadeståndsansvarig för skadan på mycket liknande grunder som HD i det tidigare fallet. Man fann att isbanan överensstämde med gängse bruk och att anordningarnas beskaffenhet överlag till och med innebar mindre risker än vid motsvarande anläggningar i landet. Rådhusrätten ansåg inte befogat att kräva att andra säkerhetsanordningar utöver de som redan fanns vid isbanan behövdes skaffas dit. Arrangören eller ägaren till isbanan hade med andra ord inte försummat säkerheten på matchen och blev inte ersättningsskyldig.

Den svarande arrangören bestred skadeståndsskyldigheten i domstolen med att hänvisa till åskådarens samtycke till vissa risker då han går på en ishockeymatch medan skadelidande själv

¹⁸⁸ Agell 1962, s. 151

¹⁸⁹ Presenteras bland annat i Malmsten 1986, s. 76

argumenterade för att han inte var, eller behöver vara, införstådd med riskerna för publiken. Ingendera av dessa argument verkade ha någon större betydelse för rätten eftersom man inte lag någon fokus på samtyckesfrågan för publiken i behandlingen av fallet.

3.2.4 Strikt ansvar som grund för skadeståndsansvar inom idrott

Även det strikta ansvaret finns som grund för skadeståndsansvarets uppkomst inom idrottens område, men endast på ett fåtal ställen. Det här beror på att det som bekant finns ett par kriterier som ska uppfyllas för att ett strikt ansvar ska bli tillämpligt på situationer som inte är stadgade i lag. Förutsättningarna är att det finns en exceptionell skaderisk vid utförandet av aktiviteten eller verksamheten och att det finns en stor risk att skador som uppstår från verksamheten kan bli väldigt omfattande.

Det finns inte mycket sådan verksamhet inom idrott som rättslitteraturen eller praxis har bedömt att är så exceptionellt riskfyllt att det skulle uppfylla de ovannämnda kriterierna och därför vara i behov av ett strikt ansvar. Det finns dock i ett par sporter där man har funnit att det är ändamålsenligt att sätta ett strikt ansvar på arrangörerna av tävlingar, närmare bestämt i diverse motorsporter.

Det finns två rättsfall i Högsta Domstolen att hänvisa till.¹⁹⁰ I det första fallet, HD 1955 II 112 fann domstolen att arrangören av en motorcykeltävling ska omfattas av en mycket sträng aktsamhetsbedömning, men inte nödvändigtvis ett strikt ansvar. I det andra fallet, HD 1972 II 97, ansåg HD att arrangören för en racetävling ska ha ett ansvar oberoende av vållande för skador på åskådare uppkomna under tävlingen.

HD 1955 II 112. Under en motorcykeltävling, arrangerad av en förening, hade en åskådare skadats av en motorcykel som hade slungats ut i publiken. Medlemmar i den arrangerande föreningen ansågs som skadeståndsansvariga på grund av vållande.

¹⁹⁰ Bägge fallen presenteras kort i Saxén 1975, s. 32 respektive s. 236

HD 1972 II 97. Under en racertävling hade en av de tävlande bilarna i en brant kurva kört ut från banan och krockat med en personbil, som en av åskådarna hade parkerat där för parkering avsedd plats. Omr.¹⁹¹

I fallet från 1955 som behandlar en motorcykeltävling fann HD att den arrangerande föreningen inte hade gjort allt som krävs av en arrangör för att värna om publikens säkerhet. Åskådarna, däribland skadelidande, hade befunnit sig på ett område tätt intill motorcykelbanan som ansågs medföra mycket ökade risker. De hade varnats genom högtalare men hörbarheten var dålig och eftersom inga ordningsvakter eller avspärrningar hade hindrat publiken från ta sig till området hade oaktsamhet förelegat hos arrangören. Skadeståndet jämkades till viss del på grund av medvållande av den skadelidande. HD ansåg att han också borde ha insett de ökade riskerna med att stå så nära banan på en sådan tävling.

I det senare fallet, från 1972, fastslog HD istället att det strikta ansvaret ska gälla för arrangörer av racertävlingar. Det strikta ansvaret ska då speciellt gälla för skador som uppkommer på ett typiskt sätt för sådana tävlingar och i direkt samband med verksamheten. HD konstaterade att dylika tävlingar är sådan speciellt farlig verksamhet som bör omfattas av ett ansvar oberoende av vållande.

Diskussion om andra ansvarsformer borde gälla för arrangören kom naturligtvis också upp under rättsfallets behandlingar i de andra rättsinstanserna. Minoriteten i HD ansåg också att arrangören är skadeståndsskyldig för skadan men menade att en skärpt omsorgsplikt ska vara grunden för skadeståndsansvaret, eftersom den arrangerande föreningen inte hade visat att det fanns tillräckliga säkerhetsanordningar på tävlingen för att skydda publiken eller deras egendom. Minoriteten ville alltså ha ett presumtionsansvar med omvänd bevisbörda, mycket likt det som arrangörer av idrott och fastighetsägare omfattas av enligt senare rättspraxis. Både tingsrätten och hovrätten fann arrangören ansvarig på grund av bevisat vållande, vilket tyder på ett vanligt culpaansvar hos arrangören enligt dem.

Det är mycket intressant att HD inte tillämpade ett strikt ansvar för arrangören av motorcykeltävlingen. Saxén konstaterar om strikta ansvaret att ett starkt motiv för att ett strikt ansvar ska gälla för motorsportstävlingar är att skada på utomstående orsakat av motorfordon

¹⁹¹ Sakskada behandlas i det här fallet undantagsvis, eftersom det finns så lite praxis på område som behandlar det strikta ansvaret för just arrangörer av idrott. Paralleller mellan personskada och sakskada bör nog kunna göras.

ersätts ur fordonets trafikförsäkring.¹⁹² Eftersom trafikförsäkringar inte gäller på racerbilar under tävling som bör det strikt ansvaret finnas till för att fånga upp sådana skador som orsakas under tävlingen. Man kan också hänvisa till senare rättspraxis som motivering varför ett strikt ansvar ska gälla under denna sorts verksamhet. I HD 1997:48 fastställde HD bland annat vad för olika moment och vad för sorts verksamhet som ska anses vara så exceptionellt farlig att det ska anses behövas omfattas av ett strikt ansvar.

Fallet gällde en eldsvåda som hade uppstått på en torvmosse under torvupptagning och därefter spridit sig till en grannfastighet. Även om torvupptagning överlag inte nödvändigtvis är sådan farlig verksamhet att ett ansvar oberoende av vållande ska vara aktuellt, så kan det finnas moment i verksamheten som är så belastad med risker så att det bör omfattas av ett strikt ansvar. HD fann i fallet att det finns en betydande brandrisk vid just processen då man upptar torven som inte alltid är helt undvikbar för entreprenören. Däremot har entreprenören mycket bättre möjligheter att förebygga brandens spridning och att minimera skadorna än t.ex. de utomstående som branden kan sprida till. Det är därför skäligt att den som utför verksamheten ska stå för risken oberoende av vållande hos honom.

Fordon som används under motorsportstävlingar är mycket oberäkneliga och svåra att stoppa om föraren tappar kontrollen. Det behövs endast ett väldigt kort tapp av koncentrationen från utövaren eller ett litet ojämnt parti på banan för att det ska gå riktigt illa. Det här är definitivt sådana farliga moment i verksamheten som är mer eller mindre oundvikliga, mycket likt brandrisken under torvupptagning. Ett ansvar oberoende av vållande har dessutom endast undantagsvis lagts på någon annan än en näringsidkare vilket arrangörer, som fackmän på området, mycket väl kan jämföras med.¹⁹³ Arrangörer av idrott är för övrigt också ofta företag.

Riskerna som finns vid utövandet av diverse motorsportstävlingar är väl dokumenterade och förutsebara. Det ska därför vara på arrangören att se till att en skada inte uppstår på grund av omständigheter som har med tävlingen att göra. Och om skada uppstår så är det arrangören av motorsporten som ska vara skadeståndsskyldig oberoende om vållande har förekommit hos honom då han har ordnat tävlingen. Det här skulle troligtvis också varit domen i det tidigare

¹⁹² Saxén 1975, s. 236

¹⁹³ Hemmo 2005, s. 98

rättsfallet, HD 1955 II 112, om definitionen av faremoment som HD tog fram i 1997:48 skulle varit tillgängliga för domarna i motorcykelfallet.

Faktumet att arrangören får ekonomisk vinning från verksamheten är också en faktor som har inneburit en stor orsak att tillämpa ett ansvar oberoende av vållande i praxis. I domskälen i HD 2000:72 tog HD bland annat upp att tillämpningsområdet för strikt ansvar ska vara på verksamhet som innehåller farliga och okontrollerbara moment samt där man riskerar andras säkerhet för att få ekonomisk vinst. Alla dessa kriterier uppfylls i de två ovannämnda fallen.

Vad som kan innebära ansvarsfrihet för arrangörer av motorsportstävlingar har inte specifikt framkommit i de ovanstående rättsfallen men det bör vara samma som gäller för strikt ansvar överlag, nämligen övernaturliga händelser, skadelidandes medvållande och skadelidandes mottaglighet eller överkänslighet för skada.¹⁹⁴

4. Sammanfattande diskussion

4.1. Skadeståndsansvar för idrottare

Syftet med den här avhandlingen var att undersöka förutsättningarna för att ett skadeståndsansvar uppstår för idrottare för skada på andra idrottare vid utövandet av sporten. Uppmärksamhet lades framför allt på betydelsen av idrottarnas frivilliga deltagande och samtycke till riskerna vid utövandet och hur detta påverkar skadeståndansvaret. Avhandlingen undersökte också vilka andra omständigheter som domstolarna har fokuserat på vid culpabedömningen i ett rättsfall som behandlar skada inom idrott.

Det viktigaste i och med deltagarnas samtycke och dess omfattning framkom att vara insikten om riskerna som sedvanligt finns inom idrotten. Vad bör idrottaren skäligen förvänta sig att kan ske vid utövandet av sporten. I volleybollfallet, HD 1994:1, ansåg HD att skadelidande borde ha insett den ökade skaderisken att delta i en fotbollsmatch där man spelar med en volleyboll. Jag var själv kritisk till domslutet eftersom mycket mera fokus borde ha lagts på den skadevållande istället för på den skadelidande. De hade kommit överens om andra mera mjuka regler som sedan

¹⁹⁴ Hemmo 2005, s. 105

skadevållaren bröt mot då han tog frisparken med hård kraft. Huvudregeln är att samtyckeskonstruktionen inte omfattar handlingar som bryter mot reglerna och som skadelidande därför inte ska behöva förvänta sig att kommer att ske. I ishockeyfallet NJA 2018 s. 541 tog svenska HD upp just det här.¹⁹⁵

Det bör dock poängteras att samtyckets omfattning i idrott varierar mycket beroende på vilken idrott det gäller eftersom de förväntade riskerna och skadorna som kan uppstå varierar förstås också från idrott till idrott. Också nivån på spelet och spelarna påverkar samtycket. Under mera improviserade förhållanden där mindre erfarna spelare deltar är ansvarsregeln mycket strängare och samtycket har i såna fall inte lika stor betydelse då man bedömer om skadeståndsansvar bör förekomma.

Andra omständigheter som undersöktes och som visade sig ha betydelse vid bedömningen huruvida skadeståndsansvar ska uppstå var våldsamheten som användes av den skadevållande idrottaren. I avhandlingen valdes ishockey rättsfallen HD 1996:74 och 1997:129 som tyngdpunkt, där domstolarna lade stor fokus på just vårdslösheten och risken med spelarnas beteende.

Det visade sig att en viss gränsdragning kunde göras vid uppsåtliga och ouppsåtliga regelöverträdelser. Skada orsakad av en uppsåtlig regelöverträdelse innebär skadeståndsansvar i majoriteten av fallen medan skador som orsakades genom ouppsåtliga regelöverträdelser endast undantagsvis innebar ersättningsskyldighet för spelaren. Här var det fråga om främst den skadevållande idrottarens insikt eller förväntande insikt om farligheten hos hans handlande. Ett oerhört oaktsamt beteende som man kan förvänta sig att orsakar skada inom sporten ska mer eller mindre likställas med ett uppsåtligt skadevållande och därmed innebära skadeståndsansvar.

Vissa omständigheter som hade att göra med matchens betydelse och händelser före skadan ansågs i många fall lindra ansvarsregeln för den skadevållande idrottaren. Rättsfallen som togs upp gällde speciellt spel i fotboll och ishockey där matcherna hade en speciell betydelse för lagen och deltagarna. Det kunde gälla derbymatcher eller match mellan två lag som är divisionsrivaler. Domstolen ansåg i dessa fall acceptabelt och förväntat att spelet var lite mera våldsamt

¹⁹⁵ "Samtycket gäller endast vid frivilligt deltagande och i de flesta fall för handlingar som är tillåtna enligt spelets bestämmelser och regler."

än vad som var sedvanligt. Framförallt handlande som ledde till skador när ”det hettar till på planen” konstaterades vara en del av spelet och orsakats av en skälig tillfällig överilning istället för ett uppsåtligt vårdslöst skadevållande beteende. I dessa sammanhang är det i huvudregel mycket svårt att bestämma några konkreta regler utan det är fråga om att se på helheten in casu.

Provocerande beteende från en skadelidande bedöms mycket likadant i fall som gäller idrott som i rättsfall utanför planen. I avhandlingen presenterades ett rättsfall i ishockey från Svea HovR som gällde en provokation av skadelidande genom ett klubbslag över ryggen på skadevållaren ögonblicket före den skadevållande handlingen.¹⁹⁶ Domstolen fann att skadelidande hade provocerat fram handlingen som ledde till skadan och att det var mera fråga om ett reflexmässigt beteende på grund av provokationen istället för ett uppsåtligt skadevållande.

4.2 Idrottsarrangörernas skadeståndsansvar

Syftet med avhandlingen var även att undersöka förutsättningarna för att ett skadeståndsansvar uppstår för arrangören under en tävling eller match för skada på idrottarna eller åskådarna. Avhandlingen försökte också utreda om det fanns någon betydelse om skadan uppstod i utomkontraktuella eller kontraktuella förhållanden.

Ansvar som arrangörerna omfattas av visade sig vara mycket likartat som skadeståndsansvaret för fastighetsägare och diverse entreprenörer. Till verksamhetsutövare på dessa områden hör en skärpt omsorgsplikt. Ansvar bygger till stor del på presumtionsansvaret vilket innebär att arrangören presumeras vara ersättningsskyldig för skador som orsakas idrottarna eller åskådarna då det är i ett direkt samband med tävlingen eller matchen. Bevisbördan för områden som har en s.k. skärpt omsorgsplikt är dessutom omvänd. Det här betyder att bevisbördan är på den misstänkta skadevållaren. Han ska alltså visa att det inte är någon eller något som han har ansvar över som har orsakat skadan.

Rättsfallet som togs upp för att presentera innebörden av arrangörsansvaret var HD 1989:129 vilket behandlade skador på hästar som uppstod under en travtävling på grund av att belysningen

¹⁹⁶ B 1174/75, DB 286/75

hade slocknat under ett lopp. Högsta domstolen dömde arrangören att utge skadestånd för skadorna fast man inte kom underfund med vad det var som hade gjort att belysningen hade slocknat. Arrangören hade med andra ord inte heller klarat av att visa att det var en omständighet som han inte hade ansvar över som hade orsakat skadan. Det är således en mycket sträng ansvarsregel som arrangörerna omfattas av.

Avhandlingen visade också att den stränga ansvarsregeln har mycket att göra med den skadelidandes möjlighet, eller avsaknad av sådan, att påverka innehållet av ansvaret och att avvärja för skador under tävlingar eller matcher. Det är främst arrangören som har möjlighet att påverka förpliktelseerna som gäller dem själva. Det är därför skäligt att de omfattas av den ovannämnda skärpta omsorgsplikten.

En skyldighet som arrangören dock inte kan utesluta från ansvaret genom avtal eller friskrivningar är skyldigheten att sörja för deltagarnas och åskådarnas hälsa och säkerhet. Det här framkom på flera ställen i praxis, bland annat i HD 1982:123 som också handlade om en skada som uppstått under ett travlopp. En domare yttrade sig att arrangörernas främsta förpliktelse är att reducera skaderisken under tävlingen oavsett idrottsförbundets bestämmelser.

Huruvida arrangörsansvaret ändras beroende på om skadan uppstod i en utomkontraktuell eller kontraktuell situation undersöktes också kort. Det visade sig här inte ha någon större betydelse om ett avtal har ingåtts mellan arrangören och den skadelidande eller ej. Arrangören har alltid ett strängt ansvar att sörja för personers säkerhet på tillställningen och det här förändras inte även fast något explicit avtal inte skulle ha ingåtts mellan arrangören och publiken eller arrangören och deltagarna.

En annan intressant fråga som avhandlingen försökte undersöka var om åskådarna av en tävling eller match tar en medveten risk likt samtycket som deltagarna omfattas av då deltar i idrotten. Praxis som undersökte problemet var relativt mager men det behandlades kort i ishockeyfallet HD 1975 II 64. Det här visade sig inte vara fallet. All fokus i vållandebedömningen lade man på arrangören av ishockeymatchen. HD ansåg att eftersom skadan uppstod från en typisk händelse för sporten så är det något arrangören ska kunna förutse och därför borde ha avvärjt risken.

Enligt mig visar det här HDs ståndpunkt, eftersom man mycket väl kunde ha vinklat bedömningen mot åskådarna och fastslått att eftersom det är en förutsebar händelse inom

ishockeyspel så bör publiken ansetts ha samtyckt till skaderisken att det här kan ske. Det här visar av allt att döma att skadestånd på åskådare aldrig kommer att jämkas på grund av ett likadant samtycke som tillämpas på utövare.

4.3 Avslutande kommentarer

Avhandlingen lyckades tämligen bra att uppnå syftet och undersöka förutsättningarna för när skadeståndsansvar ska uppkomma inom skadeståndsrättsfall i idrott. Det är dock svårt att dra allt för stora växlar från praxis på området eftersom det finns relativt liten mängd. Därför var jag i avhandlingen ofta tvungen att tolka analogt från andra områden som omfattas av den skärpta omsorgsplikten. Det här gäller speciellt vid arrangörsansvaret för skada på deltagare.

Det finns en del frågeställningar som föll utanför ramen för avhandlingen på grund av både brist på tid och rum i jämförelse vad som skulle tänkas krävas för att undersöka frågan till en acceptabel grad. Bland annat ansvarskretsen för arrangören skulle ha varit en intressant fråga att studera.

Omfattningen av både deltagarnas och arrangörernas ansvar framkom ganska tydligt i avhandlingen. Enligt mig fanns det flera fall i praxis där man lade allt för stort fokus på skadelidande och deras beteende istället för att fokusera på den skadevållandes beteende. Samtycket har ibland allt för stor betydelse när rätten bedömer om skadevållaren bör vara skadeståndsansvarig för skadan han har orsakat eller ej. Det är skäligt att samtycket ska ha betydelse, speciellt vid mindre skador.

I fall där det är tydligt att skadevållaren har handlat vårdslöst och på gränsen till uppsåtligt bör främst skadevållarens farliga beteende vara i fokus. Skadelidandes samtycke togs upp felaktigt, enligt mig, i bland annat volleybollfallet HD 1994:1 och i norska fotbollsfallet U 1948.181 H. Skadevållande deltagare bör omfattas av en strängare ansvarsregel än vad som uppenbarligen har gjorts i praxis så här långt. Även oaktsamma och ouppsåtliga handlingar som leder till svårare skador ska göra skadevållaren ersättningsskyldig.

Jag erkänner dock att det är en mycket svår balansgång. Besluten får inte innebära att den fysiska kampen försvinner och på så sätt helt förändra eller förstöra idrotternas grundidé. Det måste göras en bedömning från fall till fall vilken grad av vårdslöshet som ska anses vara vållande i en skadeståndsrättslig bemärkelse. Oturliga följder som orsakas av ett handlande som mer eller mindre kan likställas med våda ska självfallet inte innebära skadeståndsansvar.

Källförteckning

Andersson, Håkan. Skyddsändamål och adekvans. Justus förlag 1993.
Agell, Anders, Samtycke och risktagande. Nordstedt & Söner 1962
Bengtsson, Bertil, Skadestånd vid sport, lek och sällskapsliv. Nordstedt & Söner 1964
Evald, Jens m.fl. Idrae & Jura. Nytt Juridisk Förlag 1997
Hahto, Vilja, Tuottamus Vahingonkorvausoikeudessa. WSOY 2008
Halila, Heikki - Hemmo, Mika, Sopimustyyppit. Lakimiesliiton kustannus 1996
Halila, Heikki - Norros, Olli, Urheiluoikeus. Alma Talent 2017
Hubinette, Anders - Malmsten, Krister, Idrottens bestraffningsregler med kommentarer. Ekonomi & Juridik 2016.
Hellner, Jan - Markus Radetzki, Skadeståndsrätt. Nordstedts Juridik 2006
Hemmo, Mika, Sopimus ja delikti: tutkimus vahingonkorvausoikeuden vastuumoudoista. Lakimiesliiton kustannus 1998.
Hemmo, Mika, Vahingonkorvausoikeus. WSOY 2005
Jareborg, Nils, Handling och uppsåt. Norstedt & Sönder 1969
Jareborg, Nils, Straffrättensansvarslära. Justus Förlag 1994
Lödrup, Peter, Luftfart og ansvar. Grundt Tanum 1966
Malmsten, Krister, Sport och skadestånd - rättsfall. Veje Förlag 1986
Malmsten, Krister, Idrottsvåld och idrottstvister, 138 rättsfall. Nordstedts Juridik 1994
Mikkonen, Samuli, Urheiluväkivalta ja vahingonkorvaus. Opetusministeriö Nr 9/2001
Rauste, Olli, Urheiluoikeus. Kauppakaari 1997
Routamo, Eero - Ståhlberg, Pauli, Korkeimman oikeuden vahingonkorvausoikeudelliset ratkaisut. Lakimiesliitto 1995
Ruuska, Risto, Urheilukilpailun järjestäjän vastuu katsojalle aiheutuneesta vahingosta (Opetusministeriö), Nr 4/2001
Saxén, Hans, Skadeståndsrätt. ACTA 1974
Saxén, Hans, Tillägg till skadeståndsrätt. ACTA 1983
Ståhlberg, Pauli - Karhu, Juha, Suomen Vahingonkorvausoikeus. Talentum 2013
Virtanen, Pertti, Vahingonkorvaus, laki ja käytännöt. Edita 2011

Svensk Juristtidning (SvJT) 1984 s. 177 av Erland Conradi
Svensk Idrottsjuridisk skriftserie nr 5 (SvIJF) Artikelsamling 2000 s. 117 av Krister Malmsten
Svensk Idrottsjuridisk skriftserie nr 16 (SvIJF) Artikelsamling 2011 s. 199 av Krister Malmsten

Lagar och bestämmelser

Atomansvarighetslagen 484/1972
Köplag 355/1987
Lag om ersättning för miljöskador 737/1994
Lagen om sammankommster 530/1999
Räddningslag 379/2011
Skadeståndslag 412/1974
Strafflag 39/1889

Trafikförsäkringslag 460/2016
Vägförordning 729/2018

Principles of European Tort Law (PETL).

Fotbollens internationella regler 2019:
https://www.palloliitto.fi/sites/default/files/Palloliitto/jalkapallosaannot_2019.pdf

Internationella ishockeyförbundets regler 2018-2022:
<https://www.dropbox.com/s/ec14f7rjfdklwb/S%C3%84%C3%84NT%C3%96KIRJA%202018-2022.pdf?dl=0>

Rättsfall

Finland

HD 1934 II 25
HD 1950 II 120
HD 1954 II 120
HD 1958 II 21
HD 1969 II 34
HD 1975 II 30
HD 1975 II 64
HD 1980 II 89
HD 1981 II 84
HD 1982 II 107
HD 1989:114
HD 1989:129
HD 1990:55
HD 1990:78
HD 1991:42
HD 1992:41
HD 1992:92
HD 1992:141
HD 1992:142
HD 1992:165
HD 1992:166
HD 1993:114
HD 1996:74
HD 1997:48
HD 1997:73
HD 1997:129
HD 1998:88
HD 1999:80

HD 2000:72
HD 2001:1
HD 2010:28
HD 2004:53
HD 2013:29
HD 2013: 60
HD 2014:33
HD 2018:50
HD 2019:22

RHO 2004:3

Sverige

NJA 1951 s. 79
NJÄ 1954 s. 450
NJÄ 1959 s. 280
NJÄ 1993 s. 553
NJÄ 1995 s. 464
NJÄ 1997 s. 636
NJÄ 2018 s. 591

Uppsala TR B 1326/74, DB 1319/74
Svea HovR B 1174/75, DB 286/75
Göta HovR B829/81, DB 288/82
Nedre Norrland HovR B 362/83, DB 73/84

Danmark

U 1948.181 H